

การนำมาตรการทางอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

ผลจากการศึกษาอาจกล่าวได้ว่า การก่อให้เกิดมลพิษของโรงงานอุตสาหกรรมต่อสิ่งแวดล้อมนั้น ถือว่าเป็นอาชญากรรมที่มีลักษณะเป็นอาชญากรรมประเภทร้ายแรง หรืออาชญากรรมทางเศรษฐกิจ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จึงน่าจะมีควมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำเอามาตรการทางอาญามาใช้บังคับต่อการกระทำอันจัดว่าเป็นอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม เพื่อผลในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัย ชีวิต ตลอดจนทรัพย์สินของประชาชน อย่างไรก็ตาม ก็ยังคงมีข้อขัดข้องบางประการที่มีผลต่อการบังคับใช้มาตรการทางอาญา ซึ่งในการวิเคราะห์นั้นจะได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้น เพื่อผลต่อประสิทธิภาพในการบังคับใช้มาตรการทางอาญา ดังต่อไปนี้

4.1 ปัญหาและอุปสรรคในการนำมาตรการทางอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันการนำมาตรการทางอาญามาใช้เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เริ่มได้รับการยอมรับและกำลังมีการพัฒนารูปแบบให้เหมาะสมสำหรับใช้เป็นมาตรการหรือกลไกหนึ่งในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การนำมาตรการทางอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม ยังมีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไปในเรื่องเกี่ยวกับการนำเอารูปแบบกฎหมายอาญาที่จะนำมาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม รวมทั้งยังมีปัญหาและอุปสรรคของการนำมาตรการทางอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ในการวิเคราะห์ถึงการนำมาตรการทางอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม สามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้

4.1.1 การนำกฎหมายอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม

แต่เดิมมาการใช้กฎหมายอาญาของทุกสังคมจำกัดแต่เฉพาะการกระทำผิดต่อหัวหน้าผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน ไม่มีการใช้โทษทางอาญากับความผิดอื่น จนถึงปัจจุบันกฎหมายอาญาก็ได้ขยายขอบเขตไปเรื่อย ๆ จนมีบทบาทในการตอบสนองวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง แทบจะรวมเอาพฤติกรรมเกือบทุกชนิดเอาไว้ อย่างไรก็ตาม กฎหมายอาญามีใช้มาตรการควบคุมสังคมเพียงอย่างเดียวที่สังคมมิและใช้ควบคุมปัจเจกชนให้ประพฤติปฏิบัติตามปทัสถาน ความคาดหวัง และค่านิยมของกลุ่มชน

กฎหมายอาญาจึงเป็นมาตรการควบคุมสังคมอย่างหนึ่ง และเป็นมาตรการที่รุนแรงที่สุด ทั้งยังก่อให้เกิดความตื่นปเลื่องสูง ไม่ว่าจะ เป็นในทางเศรษฐกิจและสังคม กฎหมายอาญาจึงควรเป็นมาตรการสุดท้ายที่จะนำมาใช้ในการควบคุมพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง การที่รัฐหรือสังคมจะใช้กฎหมายอาญาเป็นมาตรการควบคุมความสงบเรียบร้อย และพฤติกรรมของบุคคลในสังคมนั้นควรต้องมีขอบเขต ดังนั้น การนำกฎหมายอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม จึงต้องคำนึงถึงขอบเขตอันเหมาะสมของการบังคับใช้กฎหมายอาญาดังกล่าวนี้ด้วย ซึ่งสามารถ แยกพิจารณาได้ ดังนี้

4.1.1.1 ลักษณะสำคัญของกฎหมายอาญา

ลักษณะโดยทั่วไปของกฎหมายอาญา คือ การเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยความผิดและโทษ แต่เมื่อพิจารณากฎหมายอาญาในความสัมพันธ์กับสังคม กฎหมายอาญาและกฎหมายอื่น ๆ ทั้งหมดเป็นรูปแบบและวิธีขององค์กรทางสังคมที่มีวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมาย

ของมนุษย์กำกับอยู่ ในแง่นี้กฎหมายอาญาจึงเป็นวิธีการหรือกระบวนการ ในการกระทำการ อย่างใดอย่างหนึ่ง อันประกอบด้วยลักษณะอันสำคัญ¹ ดังนี้

- (1) คำเนิการโดยชุดของคำสั่งหรือคำบัญชา ซึ่งบัญญัติไว้ เป็นถ้อยคำทั่วไป ให้การกระทำหรือไม่กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด
- (2) คำสั่งหรือคำบัญชานั้นมีผลใช้บังคับและผูกมัดทุกคนซึ่งอยู่ ภายใต้อำนาจตามเวลาที่กำหนดด้วย เกียรติศักดิ์และกำลังอำนาจทั้งหมดของชุมชนแห่งนั้น
- (3) มีมาตรการบังคับซึ่งสังคมพร้อมที่จะใช้กับการไม่เชื่อฟัง คำสั่งหรือคำบัญชาเท่านั้น
- (4) มาตรการบังคับต้องมีลักษณะเฉพาะ คือ เป็นการตำหนิ ของชุมชนต่อการกระทำนั้น เป็นการแสดงออกซึ่งความเกลียด ความกลัว หรือการดูถูกเหยียดหยามของชุมชนต่อการถูกตัดสินว่าได้กระทำการดังกล่าว โดยเหตุนี้ ความผิดอาญาจึงมิใช่ เพียงแต่การกระทำที่ถูกกำหนดให้มีโทษทางอาญาเท่านั้น แต่ความผิดอาญา คือ การกระทำที่ ก่อให้เกิดการตำหนิในทางศีลธรรมจากชุมชนอย่างเป็นทางการและรุนแรง
- (5) ก่อให้เกิดหรือขู่ว่าจะเกิดผลทางกายภาพที่เป็นความไม่ สุขสบาย หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าโทษ แต่ที่จริงโทษกอรปขึ้นจากการขู่หรือการแสดงออก ซึ่งการตำหนิเตียนของชุมชนต่อการกระทำดังกล่าว ประกอบเข้ากับผลทางกายภาพที่เป็นความ ไม่สุขสบาย

¹ Henry M. Hart, Jr., "The Aims of the Criminal Law," in Criminal Law : Theory and Process (New York : The Free Press, 1974), pp.314-316, อ้างถึงใน พรหมราชรัตน์ ศรีไชยรัตน์, "ความเหมาะสมในการบัญญัติความผิด หลุโทษไว้ในประมวลกฎหมายอาญา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 8-9.

4.1.1.2 ความหมายและความมุ่งหมายของกฎหมายอาญา

กฎหมายอาญา คือ กฎหมายซึ่งมีความมุ่งหมายในอันที่จะป้องกันความเสียหายต่อสังคม โดยบัญญัติว่า การกระทำใดเป็นความผิดและกำหนดโทษที่จะลงแก่การกระทำนั้น² หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง กฎหมายอาญาเป็นกฎหมายมหาชนประเภทหนึ่ง ทั้งนี้เพราะกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่กล่าวถึงความผิดและโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิด โดยที่ในปัจจุบันนี้รัฐเป็นผู้บัญญัติกฎหมายซึ่งบัญญัติถึงความผิดและดำเนินการเอาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษแต่ผู้เดียว ฉะนั้น กฎหมายอาญาจึงมีลักษณะเป็นกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชนในฐานะที่รัฐมีอำนาจเหนือราษฎร³

อนึ่ง เมื่อกฎหมายอาญา ได้แก่ บรรดากฎหมายทั้งหลายที่บัญญัติถึงความผิดและกำหนดโทษไว้ ฉะนั้น กฎหมายอาญาของประเทศไทยจึงมิได้หมายถึง เฉพาะประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายอาญาหลักของประเทศแต่เพียงฉบับเดียว แต่ยังหมายรวมถึงบรรดากฎหมายอื่นใดที่บัญญัติถึงความผิดและกำหนดโทษไว้ด้วย ตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พระราชบัญญัติการประมง พระราชบัญญัติโรงงาน เป็นต้น

สำหรับเรื่องความมุ่งหมายของกฎหมายอาญา กล่าวโดยกว้าง ๆ คือ กฎหมายอาญามีความมุ่งหมายที่จะป้องกันสังคมให้รอดพ้นจากการประทุษร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งที่จะป้องกันสุขภาพร่างกายให้พ้นจากการถูกทำร้าย ทำให้สังคมมีความปลอดภัยโดยการลงโทษผู้ที่ทำการประทุษร้าย และกฎหมายอาญามีความมุ่งหมายในอันที่จะบังคับให้บุคคลประพฤติในสิ่งที่สังคมปรารถนา และป้องกันมิให้มีการประพฤติในสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของสังคม⁴

² Wayne R. LaFave & Austin W. Scott, Criminal Law (Minnesota : West Publishing Company, 1972), p.5.

³ หยุด แสงอุทัย, กฎหมายอาญา ภาค 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2513), หน้า 15-16.

⁴ Wayne R. LaFave & Austin W. Scott, Criminal Law, p.5.

ดังนั้น กฎหมายอาญาจึงมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการป้องกันผลประโยชน์ของรัฐ และอำนาจอื่น ๆ ของบุคคลในสังคม ทั้งนี้ เพื่อป้องกันปราบปรามและลงโทษพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาของสังคมเพื่อส่งเสริมศีลธรรม ความปลอดภัย และความยุติธรรมระหว่างสมาชิกในสังคม เพื่อบังคับและเป็นตัวแทนของศีลธรรม ความเชื่อ และทัศนคติของคนในสังคม

กฎหมายอาญาไม่ใช่เพียงแต่บอกบุคคลว่ามีการกระทำบางอย่างในสิ่งที่เขาอาจจะไม่สามารถกระทำได้ แต่ยังเป็นกรบอกด้วยว่าเขาอาจจะไม่สามารถกระทำได้เหล่านั้นได้ เพราะการกระทำเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ไม่สามารถอดทนได้ในทางศีลธรรม และถ้าบุคคลนั้นกระทำสิ่งเหล่านั้น เขาควรสำนึกว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งผิด ลักษณะเด่นชัดของกฎหมายอาญาซึ่งเป็นลักษณะที่ไม่เหมือนกับมาตรการอื่น ๆ คือ การบังคับหรือการเป็นตัวแทนของเครื่องมือในการส่งเสริมค่านิยมทางศีลธรรม (Moral Value) โดยการตราหน้าหรือการทำให้รู้สำนึกในการกระทำความผิดนั้น ดังนั้น ประสิทธิภาพของกฎหมายอาญาก็คือ การส่งเสริมให้คนในสังคมและผู้กระทำความผิดได้สำนึกถึงการกระทำที่ฝ่าฝืนความรู้สึกทางศีลธรรมในสังคม และประสิทธิภาพของสภาพบังคับทางอาญานั้นเอง ที่จะกำหนดระดับของผลร้ายที่จะได้รับจากการกระทำความผิด การลงโทษทางอาญาไม่ใช่เพียงเป็นการตระหนักถึงความรุนแรงของอันตรายหรือสมควรรับผิดของผู้กระทำความผิด แต่ยังรวมถึงเป้าหมายในเรื่องการป้องกันอาชญากรรมโดยการพิจารณาจากจำนวนของความทุกข์ทรมานที่ได้รับจากผลของอาชญากรรมนั้นด้วย⁵

⁵ Nadelman, Global Prohibition Regimes : The Function of Norms in International Society, 44 Int'l Org. 479, 482 (1990), Quoted in Susan Hedman, "Expressive Function of Criminal Sanction in Environmental Law," The George Washington Law Review 59 (April 1991) : 896.

4.1.1.3 หลักเกณฑ์ในการนำกฎหมายอาญามาใช้เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันการนำมาตรการทางอาญามาใช้เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เริ่มได้รับการยอมรับและกำลังมีการพัฒนารูปแบบของกฎหมายอาญาให้เหมาะสมสำหรับใช้เป็น กลไกหนึ่งในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การนำมาตรการ ทางอาญามาใช้เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อมก็ยังมีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไปในเรื่อง เกี่ยวกับการนำ เอากฎหมายอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม ดังนั้น เพื่อสร้างความเข้าใจในการ ศึกษาถึงมาตรการทางอาญาดังกล่าวนี้ จึงได้แยกพิจารณาหลักเกณฑ์ในการนำกฎหมายอาญา มาใช้เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนี้

1) ข้อโต้แย้งในการนำกฎหมายอาญามาใช้เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

(1) เนื่องจากลักษณะของกฎหมายอาญาที่นำมาใช้กับ ความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของกฎหมายอาญาเทคนิค ซึ่งเป็นผลมาจากทางสังคมและ เศรษฐกิจที่รัฐต้องการนำเอามาตรการทางอาญากำหนดความผิดเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของ ประชาชนและความสงบสุขของสังคม (Public Welfare Offences) และกฎหมายอาญา ที่นำมาใช้กับการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมในลักษณะของความผิด เพราะมีกฎหมายบัญญัติห้ามไว้ กล่าวคือ พฤติกรรมซึ่งถูกกำหนดให้เป็นอันตรายหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่ออนามัยของประชาชนและ สิ่งแวดล้อม เป็นการจำแนกอยู่ภายใต้การกระทำความผิดที่เรียกว่า ความผิดต่อบทบัญญัติของ กฎหมาย (Regulatory Offences) และความผิดที่กฎหมายกำหนดห้ามไว้นี้ ได้มีการกำหนด บทลงโทษทางอาญาไว้เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของสังคม⁶

⁶ Neil Hawks, "Crimes Against The Environment," Anglo-American Law Review 16 (1987) : 90.

ดังนั้น การนำกฎหมายอาญามาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมในลักษณะของความผิดต่อบทบัญญัติของกฎหมายนี้ จะทำให้ลักษณะสำคัญของกฎหมายอาญาในเรื่องของความรู้สึกร่วมกันของสังคมว่า พฤติกรรมที่เป็นอาชญากรรมเป็นสิ่งที่สมควรตำหนิในทางศีลธรรมลดลง เช่น การฆ่าคนตายกับการกระทำอันฝ่าฝืนคำสั่งทางปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีลักษณะเป็นอาชญากรรมเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองมักจะใช้การลงโทษทางอาญารั้นต่ำแก่ผู้ฝ่าฝืน⁷ รวมทั้งเจ้าพนักงานของรัฐมักจะใช้การเจรจาต่อรองกับผู้ก่อให้เกิดมลพิษ และเนื่องมาจากความยุ่งยากในการจัดการกับคดีสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อนและมีเครื่องมือที่จำกัดในการดำเนินคดีตามกฎหมาย รวมทั้งมีแนวโน้มของการดำเนินคดีอาญากับผู้ก่อให้เกิดมลพิษมีเพียงจำนวนน้อยเท่านั้นที่ถูกดำเนินคดี ในขณะที่ผู้ก่อให้เกิดมลพิษจำนวนมากถูกละเลยไปหรือไม่ถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย⁸

(2) ผลของความขัดแย้งระหว่างวัตถุประสงค์ของกฎหมายในการป้องกันสิ่งแวดล้อม และวัตถุประสงค์ของกฎหมายในการส่งเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความมั่นคงที่รัฐบาลในปัจจุบันต้องชั่งน้ำหนักว่าควรจะให้ความสำคัญกับอะไรก่อน และการแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมนั้นก็ไม่สามารถแก้ไขให้หมดไปในระดับของสภาพบังคับทางอาญาแต่เพียงอย่างเดียว⁹ ดังนั้น กฎหมายสิ่งแวดล้อมซึ่งมีลักษณะพิเศษและซับซ้อนยากที่จะ

⁷ UNICRI, "Environmental Crime, Sanction Strategies and Sustainable Development," Publication No.52 , p.11.

⁸ Antonio Vercher, "The Use of Criminal Law for the Protection to the Environment in Europe : Council of the Europe Resolution (77) 28," Northwestern Journal of International Law and Business 10 (1990) : 458.

⁹ Ibid., p.454.

เข้าใจได้จึงควรมีมาตรการทางกฎหมายหลาย ๆ อย่างในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การป้องกันสิ่งแวดล้อมนั้น รัฐในฐานะผู้พัฒนาและป้องกันรักษาความสงบสุขของชุมชน อันเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นก็ยังมีบทบาทที่ขัดแย้งกัน และที่สำคัญรัฐเอง เป็นผู้สนับสนุนให้มีการทำลายสิ่งแวดล้อมด้วย ยิ่งไปกว่านั้นการจัดการสิ่งแวดล้อมยังถูกละเลย ขณะเดียวกันการนำกฎหมายอาญามาใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมก็ยังไม่เหมาะสมเพียงพอ¹⁰

(3) มาตรฐานสิ่งแวดล้อม (Environmental Standards) ตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่กำหนดถึงมาตรการป้องกันอันตรายล่วงหน้า และป้องกันความเสี่ยงที่อาจจะเกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม การยินยอมปฏิบัติตามกฎหมายเหล่านี้ไม่มีมาตรฐานที่คงที่ ซึ่งอาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามระบบเศรษฐกิจและเทคโนโลยีสมัยใหม่การกระทำความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจึงไม่มีพื้นฐานความผิดที่สมควรตำหนิได้ (Guilt) การยินยอมปฏิบัติตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมจึงเป็นกรณีที่แตกต่างกันไปจากกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ดังนั้น การกำหนดสภาพบังคับทางอาญาจึงควรเป็นการโต้ตอบสำหรับความผิดที่สมควรรับผิดชอบเท่านั้น¹¹

(4) ปัญหาเกี่ยวกับการพิสูจน์ความผิดของกฎหมายอาญาในการป้องกันสิ่งแวดล้อม เช่น การพิสูจน์เจตนา (Mens Rea) หรือผลกระทบที่เกิดจากการกระทำผิดและความเชื่อมโยงระหว่างการก่อให้เกิดมลพิษ สารพิษ และผู้ก่อให้เกิดมลพิษ ดังนั้น การวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม จึงเกิดปัญหาข้อยุ่งยาก

¹⁰ Ibid., p.457.

¹¹ Richard J. Lazarus, "Assimilating Environmental Protection into Legal Rules and the Problem with Environmental Crime," Loyola of Los Angeles Law Review 27 (Spring 1994) : 81.

ในการพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของการก่อให้เกิดมลพิษ ทั้งนี้ เนื่องจากกฎหมายอาญาต้องพิสูจน์เจตนาของผู้กระทำผิดเป็นสำคัญ¹²

(5) รูปแบบของมาตรการอื่น ๆ มีความเหมาะสมกว่า¹³

คือ

- มาตรการทางปกครองถือว่าเป็นมาตรการที่เหมาะสม เพราะมาตรการทางปกครอง เช่น การระงับหรือการยกเลิกใบอนุญาต การเพิ่มเติมเงื่อนไขในใบอนุญาตการเตือน การเรียกให้ชดใช้ค่าเสียหาย และคำสั่งให้ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม (Clean-Up Order) รูปแบบของมาตรการทางปกครองเหล่านี้ สามารถป้องกันการก่อให้เกิดมลพิษได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเสียค่าใช้จ่ายทั้งในแง่เศรษฐกิจและความเป็นอิสระภาพของพลเมืองต่ำกว่ามาตรการทางอาญา

- มาตรการทางแพ่งอาจจะเหมาะสมกว่า เนื่องจากเป็นผลของคำพิพากษาและการเรียกร้องค่าเสียหายและชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายโดยตรง และเป็นมาตรการที่สามารถป้องกันมลพิษได้มากกว่าการลงโทษหลังเกิดความเสียหาย

2) ข้อสนับสนุนในการนำกฎหมายอาญามาใช้เพื่อพิทักษ์

สิ่งแวดล้อม

(1) มาตรการอื่น ๆ ที่ใช้อยู่ไม่ได้ผล กล่าวคือ ปัญหาเรื่องการบังคับใช้กฎหมาย เช่น การบังคับใช้กฎหมายแพ่ง ไม่มีประสิทธิภาพในการจัดการเกี่ยวกับการฝ่าฝืนกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพราะว่าสภาพบังคับทางแพ่งเป็นมาตรการลงโทษที่ทำให้ผู้กระทำความผิดไม่เกรงกลัวต่อบทลงโทษของกฎหมาย จนทำให้ผู้บังคับใช้กฎหมายเริ่มมีความเชื่อว่าการป้องกันยับยั้ง (Deterrence) ควรจะเป็นส่วนสำคัญ

¹² UNICRI, "Environmental Crime, Sanction Strategies and Sustainable Development, p.11.

¹³ Ibid., p.14.

นโยบายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการใช้มาตรการป้องกันยับยั้งโดยการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้แทนนิติบุคคลสามารถให้ผลสำเร็จที่เห็นได้ชัด¹⁴

(2) กฎหมายอาญามีลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นการแสดงออกถึงอำนาจของสังคมในการประณาม อันมีลักษณะ เป็นการแสดงถึงการเป็นสัญลักษณ์ (Symbolically) ของการกระทำความคิดที่สังคมได้ตราบาปไว้ รวมทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าสังคมให้ความสนใจต่อปัญหานั้น ๆ มากยิ่งขึ้นด้วย กฎหมายอาญาจึงมีหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมความรู้สึกของสังคมให้ต่อสู้กับปัญหาสังคม ดังนั้น เป้าหมายของการกำหนดการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอาชญากรรมนั้น อย่างน้อยก็เป็นการชี้ให้สังคมได้เห็นถึงความสำคัญของปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการบังคับใช้กฎหมายอาญาถือที่ว่าเป็นสัญลักษณ์ของการนำเอาแนวความคิดที่จะช่วยให้สังคมได้เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม¹⁵

(3) สภาพบังคับทางอาญา เช่น การลงโทษจำคุก การคุมประพฤติและการลงโทษโดยการบริการสังคม (Community Service) เป็นต้น ซึ่งเป็นมาตรการที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการป้องกันยับยั้งการกระทำความคิดและสามารถบังคับได้โดยตรงกับผู้กระทำผิด ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำอันก่อให้เกิดความเสี่ยง (Risk) และการก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ผู้กระทำความคิดโดยเฉพาะบริษัทไม่สามารถผลักภาระการรับผิดชอบในการชดเชยค่าเสียหายไปสู่ลูกค้า

¹⁴ Popham Haik Schnobrich & Kaufman Ltd., "Crimes and the Environment," European Environmental Law Review 3 (May 1994) : 141.

¹⁵ C. Reasons, "Crimes Against the Environmen : Some Theoretical and Practical Concerns," Criminal Law Quarterly (1991) : 104-105.

ของบริษัทหรือผู้บริโภคได้ แต่การลงโทษทางอาญาอย่างน้อยที่สุดก็เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดว่าเป็นการลงโทษโดยตรงจากสังคม¹⁶

(4) สิ่งที่สำคัญที่สุดของกฎหมายอาญาที่มีลักษณะไม่เหมือนมาตรการอื่น ๆ คือ การแสดงออกของการฝ่าฝืนทางศีลธรรม การนำกฎหมายอาญามาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมก็จะเป็นการเพิ่มความสนใจของคนในสังคมให้เล็งเห็นถึงคุณค่าทางสิ่งแวดล้อมได้อีกทางหนึ่งด้วย¹⁷

(5) กฎหมายอาญาแสดงถึงบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามมาตรการทางกฎหมายอื่น ๆ ที่มีอยู่ในลักษณะนี้ กฎหมายอาญาควรเป็นมาตรการสุดท้ายและควรนำมาใช้เฉพาะกรณีที่รุนแรง ซึ่งมีระดับของการก่อให้เกิดมลพิษที่เป็นอันตรายอย่างรุนแรงต่อสังคม¹⁸

(6) ความเป็นอันตรายซึ่งกฎหมายสิ่งแวดล้อมต้องการป้องกันสามารถพิจารณาได้ว่าเป็นเรื่องที่สำคัญเท่ากับการกระทำที่เป็นอาชญากรรม เช่น การก่อให้เกิดมลพิษต่อน้ำดื่มสาธารณะ มีลักษณะที่ก่อให้เกิดพิษแก่สุขภาพอนามัย หรืออาจส่งผลถึงชีวิตมนุษย์การกระทำผิดเช่นนี้สามารถพิจารณาได้เท่ากับอาชญากรรมโดยทั่วไป ดังนั้นกฎหมายสิ่งแวดล้อมจึงไม่ใช่รูปแบบของกฎหมายเกี่ยวกับเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังมี

¹⁶ Susan Hedman, "Expressive Function of Criminal Sanction in Environmental Law," : 894.

¹⁷ Ibid., p.986.

¹⁸ Antonio Vercher, "The Use of Criminal Law for the Protection to the Environment in Europe : Council of Europe Resolution (77) 28," : 447.

ลักษณะคล้ายกับกฎหมายที่เกี่ยวกับการป้องกันสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของสังคม ดังนั้น การนำมาตรการทางอาญามาใช้กับกฎหมายสิ่งแวดล้อมซึ่งมีลักษณะของกฎหมายที่เกี่ยวกับการป้องกันสุขภาพอนามัย และความปลอดภัยของสังคม จึงมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญา¹⁹

(7) ความรับผิดชอบทางศีลธรรม (The Moral Culpability) ของผู้ฝ่าฝืนกฎหมายสิ่งแวดล้อม สามารถพิจารณาได้เท่ากับผู้ที่ประกอบ อาชญากรรม เช่น ฉัตร โจร นักย่องเบา ในบางกรณีการฝ่าฝืนกฎหมายสิ่งแวดล้อมอาจจะ ส่งผลเสียหายอย่างร้ายแรงแก่คนจำนวนมาก ซึ่งในกรณีนี้เห็นได้ชัดว่า การกระทำความผิด เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นการทำที่สมควรรับผิดชอบ (Guilt)²⁰

(8) การกำหนดสภาพบังคับที่มีโทษไม่รุนแรง ในการ ลงโทษแก่บุคคลและนิติบุคคลแล้ว ก็จะถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายอย่างหนึ่งในการประกอบธุรกิจ บริษัท ยินดีที่จะเสียค่าปรับแก่การกระทำที่ฝ่าฝืนต่อกฎหมายสิ่งแวดล้อม โดยที่บริษัทจะถือว่าค่าปรับนี้ เป็นค่าใช้จ่ายอันเป็นต้นทุนในการผลิต ซึ่งสามารถผลักภาระไปยังผู้บริโภคโดยบวกเข้าไป ในราคาสินค้าและบริการได้ และหากบริษัทไม่สามารถกระทำตามวิธีนี้ได้ ก็อาจจะเลือกวิธีการ สัมละลายเพื่อที่จะเริ่มต้นกิจการใหม่ก็ได้ ดังนั้น การกำหนดสภาพบังคับที่รุนแรงโดยเฉพาะ สภาพบังคับทางอาญานั้นจะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้²¹

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁹ Richard J. Lazarus, "Assimilating Environmental Protection into Legal Rules and the Problem with Environmental Crime," : 879.

²⁰ Ibid., p.880.

²¹ Ibid., p.886.

3) วัตถุประสงค์ของการลงโทษทางอาญาต่ออาชญากรรม

สิ่งแวดล้อม

การลงโทษทางอาญาเป็นมาตรการหรือเครื่องมือของรัฐที่รุนแรงที่สุดของรัฐที่ใช้กับประชาชน การลงโทษเป็นเครื่องมือตอบโต้การก่ออาชญากรรมหรือการกระทำที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดอันเป็นผลเสียหายต่อสาธารณชนและกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม การลงโทษจึงเป็นเครื่องมือส่งเสริมประสิทธิภาพของกฎหมายเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมด้วยประสงค์จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบ

เนื่องจากความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากคดีอาชญากรรมทั่วไป ในการลงโทษทางอาญานั้น สิ่งแรกที่ต้องพิจารณาคือ การลงโทษทางอาญาต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมนั้นเหมาะสมหรือสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการลงโทษทางอาญาหรือไม่ประการใด ดังนั้น การลงโทษทางอาญาต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมนี้สามารถวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษทางอาญาได้ ดังนี้

(1) การลงโทษเพื่อป้องกันสังคม (Protection of Society)

ในคดีอาญา วัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อป้องกันสังคมนี้ เป็นการรักษาระเบียบของสังคมหรือกลุ่มชุมชน อันเป็นการแสดงเจตนาร่วมกันของกลุ่มชนในข้อที่ว่า แม้จะเป็นการกระทำผิดระหว่างสมาชิกต่อสมาชิกของกลุ่มชุมชนก็ตาม ก็ถือว่าเป็นความผิดต่อสังคมโดยตรง หากใช่เป็นการส่วนตัวไม่ เป็นเรื่องส่วนรวมของกลุ่มชุมชนทุกคน ลักษณะเด่นของการลงโทษเพื่อป้องกันสังคมก็คือ การลงโทษที่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการลงโทษทั้งหมด กล่าวคือ เพื่อเป็นการนำไปสู่การบรรลุผลถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษอื่น ๆ เช่น การแก้แค้นตอบแทน (Retribution) การแก้ไขฟื้นฟู (Reform) และการยับยั้ง (Deterrence)

ในคดีสิ่งแวดล้อม การลงโทษเพื่อป้องกันสังคมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการ เตือนหรือยับยั้งการกระทำผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ว่าลักษณะของความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนี้ จะไม่มีลักษณะของความรุนแรงและความชั่วร้ายทางศีลธรรมซึ่งเป็นลักษณะของอาชญากรรมก็ตาม อย่างไรก็ตาม ความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็เป็นปัญหาที่รุนแรงของสังคมเนื่องมาจากว่าเป็นอันตรายจากการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ได้ส่งผลกระทบต่อมหาชนและผลประโยชน์ของสาธารณะ ซึ่งมีความสำคัญเหนือสิทธิของปัจเจกชน อันเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Risk) นอกจากนี้ การก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมยังเป็นปัญหาหนึ่งที่คุกคามที่ร้ายแรงที่สุด และการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมยังถูกพิจารณาว่าเป็นอาชญากรรมอีกด้วย

ในคดีสิ่งแวดล้อม ผลกระทบของวัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อป้องกันสังคม ต้องอยู่ภายใต้ลักษณะของความรุนแรงของลักษณะการกระทำผิดและการป้องกันลักษณะความเดือดร้อนที่เกิดจากการกระทำผิดนั้น การป้องกันลักษณะความเดือดร้อนที่เกิดจากการกระทำผิดนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการใช้วิธีการป้องกันและการลงโทษที่เข้มงวดในลักษณะของการกระทำผิดที่ไม่ปรากฏผลที่ชัดเจนอันเกี่ยวกับความเป็นอันตรายอย่างร้ายแรงแก่ปัจเจกชนหรือสิ่งแวดล้อม หรือบางครั้งเพื่อเป็นการสนับสนุนจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม เหล่านี้ถือว่าเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชนในสังคมโลก อันมีคุณค่าอันแท้จริงว่าเป็นสิ่งหนึ่งอันมีประโยชน์ การรับรู้ถึงความสำคัญยิ่งของผลประโยชน์ของสังคมเหนือผลประโยชน์ของปัจเจกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผลประโยชน์ของสังคมเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนจากแนวความคิดที่มาจากการมองว่า สิ่งแวดล้อมเป็นศูนย์กลางของจักรวาล (Ecocentric) มากกว่าการมองว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล (Anthropocentric) การรับรู้เช่นนี้ก็สนับสนุนให้มีการลงโทษอย่างหนักมากขึ้นและบังคับแก่บุคคลให้มีความรับผิดชอบว่าการกระทำของตนเป็นส่วนหนึ่งของส่วนประกอบในความเสียหายทั้งหมด ถึงแม้ว่าการกระทำของตนเพียงอย่างเดียวจะไม่ส่งผลให้เกิดความเสียหายในที่สุดก็ตาม แต่ก็ควรตระหนักว่า ในปัญหาเรื่องการทำลายสิ่งแวดล้อมได้ส่งผลร้ายต่อมหาชน และมีความสำคัญมากกว่าอันตรายที่ส่งผลร้ายต่อปัจเจกชน

ดังนั้น การนำเอาวัตถุประสงค์ของการลงโทษ เพื่อป้องกันสังคมมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อม จึงมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะของความคิด นอกจากนี้ ยังเป็นการสนับสนุนถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษประการอื่น ๆ ด้วย

(2) การลงโทษเพื่อเป็นการตอบแทนแก่ผู้กระทำความผิด (Retribution หรือ Expiation)

ในคดีอาญา วัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อเป็นการตอบแทนแก่ผู้กระทำความผิดเป็นรูปแบบการลงโทษที่ถือกันว่า เมื่อบุคคลหนึ่งได้กระทำความผิดต่อบุคคลหนึ่ง อีกฝ่ายหนึ่งก็มีสิทธิที่จะกระทำตอบแทนแก่ผู้กระทำความผิดนั้นเป็นสิ่งไม่สมควรก็ตาม จึงมีกฎหมายที่เรียกว่า "Lex Tationis" คือ กฎหมายการแก้แค้น ทั้งนี้ เพื่อเน้นย้ำให้ผู้กระทำความผิดได้ตระหนักถึงผลกรรมที่ได้กระทำต่อผู้อื่นนั่นเอง ซึ่งในปัจจุบันก็ยังถือปฏิบัติอยู่ในกระบวนการยุติธรรม ดังจะเห็นได้ว่าความผิดร้ายแรงลักษณะต่าง ๆ ที่ประกอบด้วยเจตนาจะได้รับการลงโทษที่รุนแรง

ในคดีสิ่งแวดล้อม เนื่องจากความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีลักษณะของการกระทำที่ไม่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และผลร้ายที่เกิดขึ้นนี้ส่วนมากจะเป็นลักษณะของอันตรายที่ไม่ปรากฏออกมาอย่างชัดเจนต่อเหยื่อผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ และวัตถุประสงค์ในการกระทำความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็เพื่อประโยชน์ในทางทรัพย์สินนั้นก็คือ รายได้หรือประหยัดค่าใช้จ่ายของบริษัท เป็นต้น การลงโทษเพื่อแก้แค้นตอบแทนผู้กระทำ คือ การลงโทษบริษัทที่ละเมิดกฎหมายสิ่งแวดล้อม เพราะต้องการประหยัดค่าใช้จ่ายในการบำบัดของเสียจากการประกอบกิจการโรงงานอุตสาหกรรมนั้น การลงโทษต่อความผิดในลักษณะนี้ต้องคำนึงถึงผลที่ได้รับจากการกระทำความผิดดังกล่าว เพราะเหตุว่า การลงโทษต้องเป็นผลร้ายที่ผู้กระทำความผิดได้รับมากกว่าผลที่ตนได้รับจากการฝ่าฝืนกฎหมาย นอกจากนี้ หากผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมมีเจตนาในการฝ่าฝืนกฎหมายสิ่งแวดล้อมแล้ว การลงโทษก็ต้องรุนแรงตามไปด้วย

ดังนั้น การนำวัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อแก้แค้น
ตอบแทนมาใช้ต่อความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จึงมีลักษณะที่เหมาะสมในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

(3) การลงโทษเพื่อเป็นการปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิด
(Reformation)

ในคดีอาญา แนวความคิดในการลงโทษเพื่อปรับปรุง
แก้ไขผู้กระทำความผิดเป็นกระบวนการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดที่มีรากฐานวิวัฒนาการมาจากหลักมนุษยธรรม
หลักกฎหมายอาญาและแนวความคิดของนักคิดต่าง ๆ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ต่างก็มีความเห็น
ในทำนองคล้ายคลึงกันว่า ปัจจัยส่วนบุคคลและสังคมมีผลกระทบต่อปัญหาอาชญากรรมอย่างแนบแน่น
ฉะนั้น การประกอบอาชญากรรมย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยบุคคลสภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคมของบุคคล
นั้น ๆ ทั้งยังมีความเชื่ออีกว่า การลงโทษเป็นแต่เพียงวิธีการขยับยั้งบุคคลมิให้ก่ออาชญากรรม
เพียงชั่วระยะเวลาที่ผู้กระทำความผิดถูกลงโทษอยู่เท่านั้น จึงไม่อาจที่จะป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจาก
อาชญากรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับความรู้สึในด้านมนุษยธรรมและการพัฒนากิจการ
ราชทัณฑ์ที่สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์ ในปัจจุบันแนวความคิดดังกล่าวนี้ จึงเป็นสาเหตุผลักดัน
ให้การลงโทษผู้กระทำความผิดได้แปรเปลี่ยนทิศะไปสู่การปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดยิ่งกว่าการคำนึง
ถึงผลร้ายของอาชญากรรมที่เกิดขึ้น

ในคดีสิ่งแวดล้อม การปล่อยมลพิษจากโรงงาน
อุตสาหกรรมซึ่งเป็นลักษณะของการประกอบกิจกรรมทางธุรกิจที่ต้องการประหยัดค่าใช้จ่ายหรือ
เพิ่มรายได้ของบริษัท รวมถึงการขาดความเอาใจใส่ต่อสิ่งแวดล้อม วัตถุประสงค์สำคัญของ
นิติบุคคล คือ รายได้ การนำวัตถุประสงค์การลงโทษเพื่อการปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิด
มาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ต้องตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษแบบนี้ เพราะผู้กระทำความผิดไม่ว่า
จะเป็นบริษัทหรือนิติบุคคลต่างไม่มีชีวิต เป็นแต่เพียงบุคคลที่สมมติขึ้นตามกฎหมายเท่านั้น และ
วัตถุประสงค์การลงโทษแบบนี้นำมาใช้ได้เฉพาะมนุษย์เท่านั้น การลงโทษแบบนี้นำมาใช้
เพื่อต้องการลดจำนวนอาชญากรรมโดยการแก้ไขตัวอาชญากรให้กลับตัวเป็นคนดีของสังคม
โดยพิจารณาถึงอายุของผู้กระทำความผิด สภาพแวดล้อมของครอบครัว เพื่อน พ่อแม่ ความมั่นคง

ทางารงาน และระดับของประสพการณัของอาชญากร เป็นต้น ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชญากรรมของนิติบุคคลแต่อย่างใด

ดังนั้น เนื่องจากลักษณะของการก่อให้ เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมเป็นการประกอบกิจกรรมเพื่อต้องการเพิ่มรายได้ของบริษัท และส่วนมากผู้กระทำความผิดเป็นนิติบุคคล การนำวัตถุประสงค้การลงโทษแบบนี้มาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมในลักษณะเช่นนี้จึงไม่เป็นการเหมาะสม

(4) การลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่หรือปราบปราม

(Deterrent)

ในคดีอาญา วัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่หรือปราบปรามอาชญากรรม มีเป้าหมายหลักของการลงโทษเป็นไปเพื่อให้ผู้กระทำความผิดเกิดความเกรงกลัว เช็ดหลาบ ไม่กล้ากระทำความผิดซ้ำอีก (Specific Deterrent) กับเพื่อแสดงให้เห็นบุคคลทั่วไปได้เห็นว่า การกระทำความผิดนั้นย่อมจะต้องได้รับการลงโทษเสมอ ซึ่งนับว่าเป็นการข่มขู่หรือปราบปรามบุคคลทั่วไปมิให้ก่ออาชญากรรมขึ้นในสังคม (General Deterrent) การลงโทษลักษณะนี้ได้แก่ การกำหนดบทลงโทษต่าง ๆ รวมถึงโทษจำคุกจนถึงโทษประหารชีวิต เพื่อให้เกิดความเกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิด วัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่หรือปราบปรามนี้เป็นวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่สำคัญในปัจจุบันในการนำมาพิจารณาลงโทษคดีอาญา และยังนำมาใช้ในการลงโทษอาชญากรรมทางเศรษฐกิจอีกด้วย

ในคดีสิ่งแวดล้อม ผู้ก่อให้ เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมส่วนมากเป็นนิติบุคคลลักษณะของความเสี่ยง (Risk) ของมลพิษนั้น ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากกิจกรรมที่ส่งผลประโยชน์ให้แก่สังคมและความยุ่งยาก หรือกรณีเป็นเหตุสุดวิสัยในการที่จะควบคุมมิให้เกิดปัญหามลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ลักษณะความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเหล่านี้สามารถเทียบเคียงได้กับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ วัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อป้องกันยับยั้งที่ใช้กับความผิดทางเศรษฐกิจโดย เน้นถึงการลงโทษในทางทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดนี้ สามารถนำมาใช้กับ

ความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้ เพราะมีลักษณะใกล้เคียงกันและเหมาะสมกับรูปแบบของความคิด เนื่องจากประสิทธิภาพของการลงโทษเพื่อป้องกันยับยั้งก็คือ การลงโทษนิติบุคคลและบุคคล ที่เกี่ยวข้องกับนิติบุคคลนั้น ซึ่งมีลักษณะเหมาะสมกับผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งส่วนมากเป็นนิติบุคคล

ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการลงโทษเพื่อป้องกันยับยั้งความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญ สามารถนำมาใช้เพื่อการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะเหตุว่าการลงโทษในคดีสิ่งแวดล้อม ก็เพื่อป้องกันมิให้ผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมกระทำความผิดซ้ำ ทั้งนี้ โดยการลงโทษให้เหมาะสมกับลักษณะของความคิดนั้น ว่ามีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

4.1.1.4 ลักษณะของกฎหมายอาญาที่นำมาใช้เพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

การนำกฎหมายอาญามาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมเริ่มได้รับความสนใจในระดับนานาชาติ โดยมีการสรรหามาตรการทางอาญาที่นำมาใช้ในเพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อมนี้ซึ่งสามารถแยกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ การกำหนดสภาพบังคับทางอาญาในประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายเกี่ยวกับเศรษฐกิจ และกฎหมายปกครอง มาตรการทางอาญาทั้งหมดเหล่านี้ ไม่ว่าจะบัญญัติไว้ในรูปแบบของความคิดทางอาญา หรือความคิดต่อบทบัญญัติของกฎหมายก็มีวัตถุประสงค์เพื่อขยายขอบเขตการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมโดยวิธีการทางกฎหมายอาญา ลักษณะของกฎหมายอาญาที่นำมาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น ในระดับนานาชาติสามารถพิจารณาได้²² ดังนี้

²² Gunter Heine, "Environment Protection and Criminal Law," Frontiers of Environmental Law (London : Chancery Law Publishing, 1991), pp.81-86.

1) การนำกฎหมายอาญามาใช้ในลักษณะที่เป็นมาตรการ

โดยตรง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การนำกฎหมายอาญามาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมอันมีลักษณะเป็นอิสระอย่างเด็ดขาดจากกฎหมายปกครอง เป็นการกำหนดความผิดทางอาญาสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจนความผิดที่กำหนดไว้จะมีลักษณะในทำนองว่า การกระทำอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน และหรือก่อให้เกิดอันตรายอย่างร้ายแรงต่อชีวิตและร่างกาย การกำหนดความรับผิดทางอาญานี้ มีลักษณะเป็นรูปแบบที่หลากหลายเกี่ยวกับความผิดต่อความปลอดภัยของมหาชน (Public Safety Offence) ซึ่งจะถูกลงโทษทางอาญาโดยไม่ต้องพิจารณาถึงการกระทำนั้นว่า จะเป็นการกระทำที่ละเมิดต่อกฎระเบียบทางปกครองหรือไม่ เช่น ประเทศเยอรมันตะวันตก เดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ โปรตุเกส และโปแลนด์ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ประเทศเนเธอร์แลนด์ได้กำหนดความผิดทางอาญาสิ่งแวดล้อมไว้อย่างชัดเจนโดยกำหนดไว้ว่า ถ้ามีการปล่อยของเสียออกสู่พื้นดินอากาศแม่น้ำอันมีลักษณะเป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของประชาชน หรืออันตรายนั้นเป็นเหตุให้ถึงแก่ความตาย (ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศเนเธอร์แลนด์ ปี ค.ศ.1989 (แก้ไขเพิ่มเติม) มาตรา 1730)

2) การนำกฎหมายอาญามาใช้ในลักษณะที่เป็นมาตรการ

ประกอบ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การนำกฎหมายอาญามาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมโดยขึ้นอยู่กับกฎหมายปกครองอย่างเด็ดขาดการกำหนดไว้เช่นนี้เพราะเหตุว่าต้องการป้องกันคำสั่ง ซึ่งต้องอาศัยอำนาจตามกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายปกครอง และต้องการสนับสนุนการบังคับใช้และการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง และเป็นที่เห็นได้ชัดว่า การฝ่าฝืนคำสั่งทางปกครองนั้น ไม่ได้นำไปสู่ความรับผิดทางอาญาแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังนำไปสู่มาตรการทางปกครองด้วย ลักษณะของกฎหมายที่กำหนดไว้มีลักษณะในทำนองที่ว่า

- การฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติทางปกครอง เช่น

ประเทศเบลเยียม แคนาดา ฝรั่งเศส และอังกฤษ

- การปล่อยของเสียโดยปราศจากใบอนุญาตหรือ
คำยินยอมตามกฎหมาย เช่น ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา

- การกระทำอันเป็นการขัดแย้งต่อหน้าที่ในการ
ให้ข้อมูลแก่เจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง เช่น ประเทศฝรั่งเศส และเบลเยียม

ตัวอย่างเช่น ประเทศอิตาลีได้กำหนดถึงการออก
คำสั่งเตือนและกำหนดวันเพื่อให้ปฏิบัติตามคำสั่งนั้น หากมีการฝ่าฝืนซ้ำหรือการฝ่าฝืนนั้นยังคงอยู่
จึงจะนำไปสู่การดำเนินคดีอาญาได้

3) การนำกฎหมายอาญามาใช้ในลักษณะที่เป็นมาตรการ
เสริม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การนำกฎหมายอาญามาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมในลักษณะเสริม
มาตรการทางปกครอง กฎหมายอาญาในลักษณะนี้เป็นมาตรการเสริมในการบังคับใช้กฎหมาย
ปกครอง และต้องการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมมากกว่าคุ้มครองการใช้มาตรการทางปกครองลักษณะของ
ความผิดจะกำหนดไว้ในทำนองว่า

- การกระทำอันเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม และ
การกระทำที่อาจก่อให้เกิดความเสี่ยง (Risk) ต่ออันตรายที่จะเกิดขึ้นกับสุขภาพอนามัย และ
การกระทำนั้นเป็นการกระทำโดยปราศจากการอนุญาต เช่น ประเทศสวีเดน สเปน

- การก่อให้เกิดมลพิษต่อน้ำ และการกระทำนั้น
เป็นการกระทำโดยปราศจากการอนุญาต เช่น ประเทศเยอรมันตะวันตก สวิสเซอร์แลนด์

- การฝ่าฝืนข้อกำหนดทางปกครองที่กำหนดไว้ใน
กฎหมาย เช่น ประเทศออสเตรีย สเปน และยูโกสลาเวีย

ตัวอย่างเช่น การประกอบกิจการอุตสาหกรรม จะต้องได้รับใบอนุญาตในเรื่องการปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง หรือ การดำเนินการแก้ไขปรับปรุงใบอนุญาตเท่าที่อาจจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

4) การนำกฎหมายอาญามาใช้ในลักษณะอื่น ๆ หรือการ นำกฎหมายอาญามาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมในลักษณะที่แยกการกำหนดความผิดเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมในลักษณะกฎหมายต่าง ๆ เช่น การกำหนดความผิดในลักษณะเป็นอาชญากรรมทาง เศรษฐกิจ เช่น ประเทศเนเธอร์แลนด์ หรือการกำหนดความผิดในลักษณะการกระทำผิดทาง ปกครอง (Ordrungswidrigkeiten) เช่น ประเทศเยอรมนี

4.1.1.5 การวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการนำกฎหมายอาญามาใช้ บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

1) รูปแบบของกฎหมายอาญาที่นำมาใช้บังคับต่ออาชญากรรม สิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

(1) ประมวลกฎหมายอาญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ สิ่งแวดล้อม

บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะจากการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมตามประมวลกฎหมายอาญานั้น มีบัญญัติไว้ใน ลักษณะของความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน ซึ่งอาจแยกพิจารณาได้ ดังนี้

(ก) ความผิดเกี่ยวกับการทำให้เกิดอุทกภัยหรือ ซัดซ้องแก่การใช้น้ำ, (มาตรา 228, 238 และ 239)

(ข) ความผิดเกี่ยวกับการนำของมีพิษเจือหรือ
สิ่งที่เป็นอันตรายลงในแหล่งน้ำ (มาตรา 237, 238 และ 239)

(ค) ความผิดเกี่ยวกับการทำให้ร่างระบายน้ำ
เกิดขัดข้อง (มาตรา 375)

(ง) ความผิดเกี่ยวกับการทำให้เกิดปฏิภูมกันน้ำ
(มาตรา 380)

สำหรับโทษทางอาญาที่กำหนดไว้ในประมวล-

กฎหมายอาญานี้ ได้กำหนดโทษปรับจำนวนสูงสุด 40,000 บาท สำหรับการกระทำโดยเจตนา และการกระทำนั้นเป็นเหตุให้บุคคลอื่นถึงแก่ความตาย และกำหนดโทษจำคุกไว้ชั้นสูงสุดตลอดชีวิต สำหรับการกระทำโดยเจตนาและการกระทำนั้นเป็นเหตุให้บุคคลอื่นถึงแก่ความตาย (มาตรา 238) ส่วนโทษต่ำสุดเป็นความผิดลหุโทษ ซึ่งเป็นการกระทำความผิดเล็กน้อยไม่ต้องพิสูจน์ถึงเจตนาของผู้กระทำความผิดหรือผู้กระทำความผิดต้องรับโทษโดยเด็ดขาด คือ โทษปรับไม่เกิน 500 บาท (มาตรา 375)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ประมวลกฎหมายอาญามีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองป้องกันมิให้มีการกระทำอันเป็นปฏิปักษ์อย่างร้ายแรงต่อสังคม หรือเป็นการก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติเกี่ยวกับความผิดอาญาสิ่งแวดล้อม ซึ่งบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาของไทย จะเห็นได้ว่า มีลักษณะของความผิดเกี่ยวกับการควบคุมป้องกันปัญหามลพิษที่อาจก่อให้เกิดผลร้ายต่อประชาชน และสร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม จึงเป็นการนำเอากฎหมายอาญามาใช้ในลักษณะของมาตรการโดยตรง กล่าวคือ เป็นการกำหนดให้มีการบังคับใช้มาตรการทางอาญาในการลงโทษการกระทำความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมนั้นถือว่าเป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมและบ้านเมือง รวมทั้งเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม อันถือได้ว่าเป็นสาธารณสมบัติของประชาชน นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัย ชีวิต และทรัพย์สินของประชาชนด้วย เพราะฉะนั้น การก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม อันมีลักษณะ เป็นอาชญากรรมจึงจำเป็นต้องมีบทบัญญัติที่ลงโทษโดยอาศัยกฎหมายอาญาโดยตรงมาใช้ บังคับ การกำหนดความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมดังกล่าวนี้จึงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาที่จะมุ่งคุ้มครองสังคม ป้องกันมิให้มีการกระทำผิดต่อมหาชนทั่วไปและรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนเพื่อการควบคุมป้องกันปัญหามลพิษที่อาจก่อให้เกิดผลร้ายต่อประชาชนและสร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม

บทบัญญัติต่าง ๆ ของความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จึงมีความเกี่ยวพันกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยการคุ้มครองป้องกันตามกฎหมายอาญา ทั้งระบบ การควบคุมของกฎหมายอาญายังสามารถนำมาใช้กับแนวทางในการควบคุมและป้องกันการ ก่อให้เกิดมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากบทบัญญัติที่กำหนดสภาพบังคับ ต่อการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรง อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้กฎหมายอาญาตาม ประมวลกฎหมายอาญาที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมยังมีข้อจำกัด และไม่อาจครอบคลุมถึงกรณีปัญหามลพิษในลักษณะต่าง ๆ อย่างเพียงพอ กล่าวคือ บทบัญญัติ ส่วนใหญ่จะมุ่งคุ้มครองเฉพาะความผิดที่เกี่ยวกับการก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำเท่านั้น

(2) กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะจากการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมนั้น ได้กำหนดการกระทำอันก่อให้เกิดมลพิษต่อ สิ่งแวดล้อมเป็นความผิดและกำหนดโทษทางอาญาเป็นสภาพบังคับด้วย กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ที่กำหนดความผิดและโทษทางอาญาไว้ในลักษณะเช่นนี้ ก็ถือได้ว่าเป็นกฎหมายอาญาด้วย ดังนั้น กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ใช้บังคับต่อความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม สามารถแยกพิจารณาได้ ดังนี้

(ก) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพ

สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพ

สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมประชาชนและองค์กรเอกชน ให้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม จัดระบบการบริหารงานด้านสิ่งแวดล้อม ให้เป็นไปตามหลักการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม กำหนดอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการรัฐวิสาหกิจ และราชการส่วนท้องถิ่นให้เกิดการประสานงาน และมีหน้าที่ร่วมส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และกำหนดแนวทางปฏิบัติในส่วนที่ไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบโดยตรง กำหนดมาตรการควบคุมมลพิษด้วยการจัดให้มีระบบบำบัดอากาศเสีย ระบบบำบัดน้ำเสีย ระบบกำจัดของเสีย และเครื่องมือ หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหเกี่ยวกับมลพิษ กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการก่อให้เกิดมลพิษให้เป็นไปโดยชัดเจน และกำหนดให้มีมาตรการส่งเสริมด้านกองทุนและความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นการจูงใจให้มีการยอมรับที่จะปฏิบัติหน้าที่ในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดความผิดเกี่ยวกับ

สิ่งแวดล้อมในลักษณะของความผิดเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนคำสั่ง หรือละเมิดต่อข้อกำหนดของกฎหมาย ในเรื่องเกี่ยวกับการฝ่าฝืนคำสั่งของนายกรัฐมนตรึ ที่สั่งเกี่ยวกับการควบคุม ระวัง หรือบรรเทาผลร้ายจากอันตรายที่เกิดขึ้น เมื่อมีเหตุฉุกเฉินอันเนื่องมาจากภัยธรรมชาติ ภาวะมลพิษที่แพร่กระจายอันอาจจะเป็นอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพอนามัยของประชาชน (มาตรา 98) และในเรื่องเกี่ยวกับการฝ่าฝืนมาตรการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติกำหนดไว้ (มาตรา 100) รวมถึงความผิดเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของกฎหมาย การจัดทำบันทึกแสดงผลการทำงาน ของระบบอุปกรณ์และเครื่องมือบำบัด หรือขจัดมลพิษในกรณีของผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง (มาตรา 104) และในกรณีของผู้ควบคุม หรือผู้ได้รับอนุญาตให้มีการบำบัด หรือกำจัดกากของเสีย (มาตรา 106) รวมทั้งผู้ควบคุมหรือผู้ได้รับอนุญาตจัดทำบันทึกหรือรายงานเท็จ (มาตรา 107) ตลอดจนความผิดเกี่ยวกับการขัดขวางไม่ให้เจ้าพนักงานควบคุม

มลพิษเข้าไปในแหล่งกำเนิดมลพิษหรือโรงงานอุตสาหกรรม หรือตรวจสภาพการทำงานของระบบอุปกรณ์และเครื่องมือบำบัด หรือขจัดมลพิษ หรือบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย (มาตรา 108)

นอกจากนี้ กฎหมายฉบับนี้ยังได้กำหนด ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลไว้ด้วย กล่าวคือ ได้กำหนดให้กรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคล และบุคคลอื่นที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินการของนิติบุคคลนั้นร่วมรับผิดกับนิติบุคคล สำหรับความผิดที่นิติบุคคลต้องรับโทษตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายฉบับนี้ เว้นแต่ว่าจะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนรู้เห็นในการกระทำความผิดนั้น (มาตรา 111)

สำหรับบทลงโทษทางอาญาตามกฎหมายฉบับนี้ โดยกำหนดโทษปรับสูงสุดเป็นเงินจำนวนไม่เกิน 5 แสนบาท หรือโทษจำคุกสูงสุดไม่เกิน 5 ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ สำหรับความผิดเกี่ยวกับการกระทำการฝ่าฝืนเกี่ยวกับคำสั่งของนายกรัฐมนตรีในกรณีมีเหตุฉุกเฉิน เนื่องมาจากภัยธรรมชาติ และภาวะมลพิษที่แพร่กระจาย ถ้าผู้ฝ่าฝืนหรือขาดขวางคำสั่งดังกล่าวนี้เป็นผู้ก่อให้เกิดอันตรายหรือความเสียหายจากสภาวะมลพิษ เป็นต้น (มาตรา 98 วรรคสอง) ส่วนโทษต่ำสุดนั้น โดยกำหนดโทษปรับต่ำสุดเป็นเงินจำนวนไม่เกิน 1 หมื่นบาท หรือโทษจำคุกไม่เกิน 1 เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ สำหรับความผิดเกี่ยวกับการขาดขวางหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานควบคุมมลพิษ โดยมีให้เข้าไปในอาคารและเขตที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม หรือสั่งให้แก้ไข เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือซ่อมแซมระบบอากาศเสีย เป็นต้น (มาตรา 108)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า กฎหมายฉบับนี้มีลักษณะพิเศษ คือ ได้มีการนำเอามาตรการต่าง ๆ ที่จะรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมมารวมไว้ในฉบับเดียวกันอย่างครบวงจร และครอบคลุมไปถึงการบังคับใช้กฎหมายอื่น ๆ ไปด้วยอย่างกว้างขวางและได้กำหนดความผิดอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในลักษณะของความผิดเกี่ยวกับการฝ่าฝืนข้อห้ามของกฎหมาย ในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองป้องกันการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม โดยชัดแจ้ง ส่วนมาตรการทางอาญานี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า บทบาทของกฎหมายอาญาในส่วนที่

เกี่ยวกับการควบคุมการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมมีลักษณะมาตรการประกอบ กล่าวคือ การนำเอากฎหมายอาญามาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมโดยขึ้นอยู่กับกฎหมายปกครอง ซึ่งถูกกำหนดขึ้นเป็นข้อกำหนดโทษสำหรับบังคับการให้เป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์และมาตรการอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับรัฐ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการควบคุมมลพิษ นอกจากนี้บทลงโทษทางอาญาที่กำหนดไว้นี้ เพื่อป้องกันคำสั่ง ซึ่งต้องอาศัยอำนาจตามกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายปกครองและต้องการสนับสนุนการบังคับใช้กฎหมายและมาตรการอื่นโดยเจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง ดังนั้น มาตรการทางอาญาจึงเป็นมาตรการในการควบคุมการก่อให้เกิดมลพิษโดยอ้อมเท่านั้น กล่าวคือ การบังคับใช้มาตรการทางอาญาเพื่อบังคับให้มีการปฏิบัติตามมาตรการต่าง ๆ ที่กฎหมายกำหนดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพอันเป็นการแสดงให้เห็นได้ว่า กฎหมายไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะบังคับใช้มาตรการทางอาญาเพื่อควบคุมป้องกันการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง

(ข) พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 นี้

มีวัตถุประสงค์ในการควบคุมการตั้งและดำเนินงานของโรงงานให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรม รวมทั้งการป้องกันไม่ให้เกิดความเดือดร้อนเสื่อมเสียสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจของประชาชนส่วนรวม เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของประชาชนให้ทันกับความเจริญด้านอุตสาหกรรม กฎหมายฉบับนี้เป็นกฎหมายหลักในการควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม และได้กำหนดมาตรการต่าง ๆ ไว้หลายประการ รวมทั้งมาตรการทางอาญาก็เป็นส่วนหนึ่งด้วย

กฎหมายฉบับนี้ ได้กำหนดความผิดเกี่ยวกับ

สิ่งแวดล้อมในลักษณะของความผิดเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนคำสั่ง หรือละเมิดต่อบทบัญญัติกฎหมาย ในส่วนที่เกี่ยวกับการควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งเกี่ยวกับเรื่องของที่ตั้ง สภาพแวดล้อม ลักษณะของโรงงาน รวมถึงข้อกำหนดเกี่ยวกับการควบคุมการปล่อยของเสียมลพิษหรือสิ่งใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (มาตรา 45) และเรื่องเกี่ยวกับผู้ประกอบการกิจการโรงงานไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับคำสั่ง ระงับ หรือแก้ไข หรือปรับปรุง

หรือปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมภายในระยะเวลาอันสมควร (มาตรา 57) รวมทั้งความผิดเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นการขัดขวาง หรือการไม่ให้ความสะดวกแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติตามกฎหมายฉบับนี้ (มาตรา 56)

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติโรงงานยังได้ กำหนดความรับผิดของนิติบุคคลกล่าวคือ เมื่อนิติบุคคลกระทำความผิดตามกฎหมายฉบับนี้ กรรมการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบต้องร่วมรับผิดด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำนั้น ได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย (มาตรา 63) รวมทั้งกำหนดความรับผิดของสถาปนิกหรือวิศวกร ที่ทำงานในโรงงานและมีหน้าที่รับผิดชอบในส่วนที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น กฎหมายฉบับนี้ ถือว่ามีส่วนร่วมหรือรู้เห็นในการกระทำความผิดกับผู้ประกอบกิจการ โรงงานด้วย ซึ่งต้องรับโทษ เช่นเดียวกับผู้ประกอบกิจการโรงงาน เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่ามิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย ในการกระทำความผิด (มาตรา 61)

สำหรับโทษทางอาญาสำหรับการกระทำความผิดต่อกฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดโทษปรับจำนวนสูงสุดเป็นเงินไม่เกิน 4 แสนบาท และโทษจำคุกสูงสุดไม่เกิน 4 ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ ในกรณีของการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนคำสั่ง หรือข้อกำหนดของกฎหมายเกี่ยวกับการประกอบกิจการ โรงงานที่อาจส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความมั่นคง ความปลอดภัยของประเทศหรือของสาธารณชน (มาตรา 50) ส่วนโทษต่ำสุดนั้นเป็นโทษปรับอย่างเดียว เป็นเงินไม่เกิน 2 หมื่นบาท สำหรับการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนกฎระเบียบทางบริหารเล็ก ๆ น้อย ๆ (มาตรา 49)

รวมทั้งการเพิ่มโทษสำหรับการกระทำผิดซ้ำ กล่าวคือ เป็นกรณีที่ผู้กระทำความผิดเคยถูกลงโทษตามกฎหมายฉบับนี้มาแล้วครั้งหนึ่ง และได้กระทำความผิดในบทบัญญัติเดียวกันอีก โดยกำหนดให้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะพิจารณาเพิ่มโทษอย่างน้อย 1 ใน 3 ของอัตราโทษจำคุก หรือเพิ่มโทษอีกกึ่งหนึ่งของโทษปรับ (มาตรา 62)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายฉบับนี้มีเนื้อหา

สาระเน้นไปในการควบคุมปัญหามลพิษอันเกิดจากการประกอบกิจการของโรงงานอุตสาหกรรม บทบัญญัติความผิดอาญา เกี่ยวกับการควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมตามกฎหมาย โรงงาน ฉบับนี้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นการกำหนดความผิดอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ในลักษณะของข้อห้าม ตามกฎหมายอันเกี่ยวกับการคุ้มครองการบังคับใช้กฎหมายของพนักงานฝ่ายปกครอง หรือเป็นการสนับสนุนการบังคับใช้กฎหมายของฝ่ายบริหารมากกว่าการคุ้มครองประโยชน์ของสาธารณชน หรือสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย และอนามัย ตลอดจนทรัพย์สินของประชาชน ยิ่งกว่านั้นมิได้ให้ความคุ้มครองต่อสิ่งแวดล้อม หรือมีเจตนารมณ์ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมโดยตรงแต่เป็นเพียงผลทางอ้อมเท่านั้น ส่วนมาตรการทางอาญานี้ สามารถวิเคราะห์ได้ว่า บทบาทของกฎหมายอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับการควบคุมการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมมีลักษณะเป็นมาตรการประกอบ โดยการกำหนดบทลงโทษทางอาญาเพื่อลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎหมายอันมีเจตนารมณ์เพียงเพื่อจะสนับสนุนการใช้อำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้เท่านั้น

(ค) พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535

นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดมาตรการกำกับดูแลและป้องกันเกี่ยวกับการอนามัยสิ่งแวดล้อม และการควบคุมการกำกับดูแลและการติดตาม ตลอดจนการปรับปรุงอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ และกำหนดโทษให้สามารถบังคับให้มีการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายอย่างเคร่งครัด หรือให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการกำกับดูแล และป้องกันการอนามัยสิ่งแวดล้อม

กฎหมายฉบับนี้ ได้กำหนดความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดความผิดเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนหรือละเมิดต่อข้อกำหนดของกฎหมายในเรื่องเกี่ยวกับมาตรฐานสภาวะความเป็นอยู่ที่เหมาะสมกับการดำรงชีพของประชาชน (มาตรา 68) และการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนข้อกำหนดท้องถิ่นเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ วิธีการ

และเงื่อนไขในการเก็บขน และกำจัดสิ่งปฏิกูล (มาตรา 73) รวมทั้งความผิดเกี่ยวกับการฝ่าฝืน ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของอธิบดีกรมอนามัยเกี่ยวกับการสั่งระงับ หรือแก้ไข หรือป้องกันความเสียหาย เมื่อเกิดเหตุอันควรสงสัยว่ามีการก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนซึ่งต้องมีการแก้ไขโดยด่วน หรือการขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติงานตามกฎหมาย หรือแก้ไขความเสียหายดังกล่าว (มาตรา 69) รวมทั้งความผิดเกี่ยวกับการไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานท้องถิ่นซึ่งสั่งเกี่ยวกับการระงับ หรือป้องกันเหตุรำคาญหรือการขัดขวางการปฏิบัติงานตามกฎหมายของเจ้าพนักงานท้องถิ่น ในกรณีเจ้าพนักงานท้องถิ่นสั่งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องดำเนินการระงับหรือแก้ไขเหตุรำคาญ (มาตรา 74)

สำหรับบทลงโทษทางอาญานั้น กฎหมาย

สาธารณสุขฉบับนี้ได้กำหนดโทษขั้นสูงสุด คือ โทษปรับจำนวนสูงสุดเป็นเงินไม่เกิน 1 หมื่นบาท หรือโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน สำหรับความผิดเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนข้อกำหนดท้องถิ่นอันเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการเก็บขนและกำจัดสิ่งปฏิกูล (มาตรา 93) และโทษต่ำสุด คือ โทษปรับอย่างเดียว โดยปรับเป็นจำนวนเงินไม่เกิน 1 หมื่นบาท สำหรับความผิดเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และมาตรการเกี่ยวกับการควบคุมสิ่งแวดล้อมของชุมชน (มาตรา 68)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายฉบับนี้มีเป้าหมาย

ในการควบคุมดูแลการดำเนินการของกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน อันถือว่าเป็นคุณภาพชีวิตของประชาชน แต่ด้วยเหตุที่เนื้อหาสาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและการประกอบกิจการของโรงงานอุตสาหกรรมอันจะส่งผลถึงการเกิดปัญหามลพิษ ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพอนามัยและความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนด้วย ดังนั้น กฎหมายฉบับนี้จึงจัดว่ามีส่วนในการควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมได้ฉบับหนึ่ง และได้กำหนดความผิดอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในลักษณะของข้อห้ามของกฎหมายซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองประชาชนโดยเฉพาะจากการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม และมีเจตนารมณ์ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้กำหนดการกระทำอันก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมไว้เป็นเพียงความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่นหรือ

ความคิดเกี่ยวกับเหตุร้ายคาณสาธารณะ ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นกฎหมายพื้นฐานเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษ ส่วนมาตรการทางอาญานั้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่า บทบาทของกฎหมายอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับการควบคุมการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมนั้นมีลักษณะเป็นมาตรการประกอบ โดยการกำหนดบทลงโทษทางอาญาเพื่อลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎหมายอันมีเจตนารมณ์เพียงเพื่อจะสนับสนุนการใช้อำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้เท่านั้น

(ง) พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย

พ.ศ. 2456

พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย

พ.ศ. 2456 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535) มีวัตถุประสงค์มุ่งคุ้มครองทางสัญจรของประชาชน และกำหนดบทบัญญัติห้ามการกระทำอันเป็นการกีดขวางทางสัญจร รวมทั้งเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมทางน้ำ โดยกำหนดมาตรการในการป้องกันอันตรายอันอาจเกิดจากการตื่นเงินของทางน้ำสำหรับสัญจร และกำหนดมาตรการในการป้องกันมลพิษทางน้ำ

กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดความคิดเกี่ยวกับ

สิ่งแวดล้อมอันเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

(1) ห้ามมิให้ผู้ใดทิ้งหรือทำลายประการใด ๆ ใ้หิน กรวด ทราย ดิน โคลน อับเฉา สิ่งของหรือสิ่งปฏิกูลใด ๆ ยกเว้นน้ำมันและเคมีภัณฑ์ลงในแม่น้ำลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ หรือทะเลสาบ อันเป็นทางสัญจรของประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน หรือทะเลภายในน่านน้ำไทยอันจะเป็นเหตุให้เกิดการตื่นเงิน ตกตะกอน หรือสกปรก เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากกรมเจ้าท่า ผู้ใดฝ่าฝืนต้องถูกระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 1 หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และต้องชดใช้เงินค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปในการจัดสิ่งเหล่านั้นด้วย (มาตรา 119)

(2) ห้ามมิให้ผู้ใดเททิ้ง หรือทำลาย

ประการใด ๆ ให้น้ำมันและเคมีภัณฑ์ หรือสิ่งใด ๆ ลงในแม่น้ำลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ หรือทะเลสาบ อันเป็นทางสัญจรของประชาชน หรือที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน หรือทะเลภายในน่านน้ำไทย อันจะเป็นเหตุให้เกิดเป็นพิษต่อสิ่งมีชีวิต หรือต่อสิ่งแวดล้อม หรือเป็นอันตรายต่อการเดินเรือในแม่น้ำ ลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ หรือทะเลสาบดังกล่าว ผู้ใดฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และต้องชดใช้เงินค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปในการแก้ไขสิ่งเป็นพิษ หรือชดใช้ค่าเสียหายเหล่านั้นด้วย (มาตรา 119 ทวิ)

(3) ผู้ใดเททิ้ง หรือปล่อยให้ น้ำมัน

ปิโตรเลียม หรือน้ำมันที่ปนกับน้ำรั่วไหลด้วยประการใด ๆ ลงในเขตท่า แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ หรือทะเลภายในน่านน้ำไทยต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับตั้งแต่ 2,000 ถึง 20,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา 204)

สำหรับบทลงโทษทางอาญานั้น กฎหมาย

ฉบับนี้ได้กำหนดบทลงโทษปรับและโทษจำคุก ในลักษณะของความรุนแรงของความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการปล่อยของเสียลงสู่แหล่งน้ำอันเป็นเส้นทางสัญจรและใช้ประโยชน์ร่วมกันของประชาชน เช่น กรณีของการปล่อยของเสียประเภทก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมที่รุนแรง เช่น เคมีภัณฑ์ น้ำมัน เป็นต้น ลงสู่แม่น้ำลำคลอง อัตราโทษปรับและโทษจำคุกจะสูงกว่าการปล่อยของเสียประเภทสร้างความเสียหายเพียงเล็กน้อย เช่น หิน กรวด ทราย เป็นต้น ลงสู่แม่น้ำลำคลอง อัตราโทษปรับและโทษจำคุกจะต่ำ

อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้ยังได้กำหนด

โทษปรับในลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากกฎหมายสิ่งแวดล้อมฉบับอื่น ๆ คือ การกำหนดบทลงโทษปรับโดยให้ผู้กระทำผิดคือ กฎหมายฉบับนี้ต้องชดใช้เงินและค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปในการจัดการแก้ไขปัญหามลพิษด้วย

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า กฎหมายฉบับนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการดูแลแหล่งน้ำสาธารณะทุกแห่ง ในประเทศไทย กิจกรรมใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำสาธารณะจะต้องได้รับอนุญาตตามกฎหมายฉบับนี้ก่อนจึงจะดำเนินการได้ รวมทั้งการควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งกฎหมายได้มุ่งเน้นถึงการกระทำใด ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อแหล่งน้ำสาธารณะภายในหรือทะเลภายในน่านน้ำไทยที่ใช้ประโยชน์เพื่อการสัญจรของประชาชน หรือที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันอันอาจจะเป็นเหตุให้เกิดการตื่นเงินตกตะกอนหรือสกปรกหรือเกิดเป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อมหรือต่อสิ่งแวดล้อมอาจกล่าวได้ว่า มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองประชาชนและสิ่งแวดล้อมโดยตรง อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้มุ่งใช้บังคับต่อปัญหามลพิษทางน้ำเท่านั้น ส่วนมาตรการทางอาญานั้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า บทบาทของกฎหมายอาญา ในส่วนที่เกี่ยวกับการควบคุมการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมอันมีลักษณะเป็นมาตรการเสริม กล่าวคือ การนำกฎหมายอาญามาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ในลักษณะเสริมมาตรการทางปกครอง โดยการกำหนดให้ใช้มาตรการทางอาญาเข้ามามีบทบาทเป็นการบังคับควบคุมให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมให้มิหน้าที่รับผิดชอบและปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่รัฐบัญญัติไว้ ขณะเดียวกันมาตรการทางอาญายังมีสภาพบังคับสำหรับลงโทษบุคคลที่ก่อให้เกิดอันตรายหรือความเสียหายต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อมอันเป็นผลพวงมาจากการฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดไว้อีกด้วย ดังนั้น กฎหมายอาญา ในลักษณะนี้จึงเป็นมาตรการเสริมในการบังคับใช้กฎหมายปกครองและต้องการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมมากกว่าคุ้มครองการใช้กฎหมายปกครองเท่านั้น การกำหนดมาตรการทางอาญา ในลักษณะนี้จึงส่งผลในการควบคุมและป้องกันการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมมีความชัดเจนยิ่งขึ้น

(จ) พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490

พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490

(แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2528) มีวัตถุประสงค์เพื่อจะควบคุมวิธีการประมง และเรียกเก็บค่าอากรใบอนุญาตให้ทำการประมง ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองแหล่งประมงมิให้ได้รับความเสียหายจากวิธีการประมงอันไม่เหมาะสม รวมทั้งเพื่อดูแลรักษาที่จับสัตว์น้ำและสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นการคุ้มครอง

ทรัพยากรการประมงมิให้ลดน้อยลง รวมทั้งการควบคุมคุณภาพน้ำทะเลและการสะสมสารพิษในน้ำ อันมีผลทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงและเป็นอันตรายต่อการบริโภค

กฎหมายฉบับนี้ ได้กำหนดความคิดเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมอันเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ โดยกำหนดห้ามมิให้บุคคลใด เท ทิ้ง ระบาย หรือทำให้วัตถุมีพิษลงไปในที่จับสัตว์น้ำ* หรือกระทำการใด ๆ อันทำให้สัตว์น้ำ**มีนเมา หรือเท ทิ้ง ระบาย หรือทำให้สิ่งใดลงไปในที่จับสัตว์น้ำในลักษณะที่เป็นอันตรายแก่สัตว์น้ำ หรือ ทำให้ที่จับสัตว์น้ำเกิดมลพิษ เว้นแต่เป็นการทดลองเพื่อประโยชน์ทางวิทยาศาสตร์และได้รับอนุญาต จากพนักงานเจ้าหน้าที่ (มาตรา 19 และกำหนดบทลงโทษทางอาญาแก่ผู้ฝ่าฝืน ทั้งโทษจำคุก ตั้งแต่หกเดือนถึงห้าปี และปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท (มาตรา 62 ทวิ)

* พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490 มาตรา 4 (5) บัญญัติว่า " 'ที่จับสัตว์น้ำ' หมายความว่า ที่ซึ่งมีน้ำขังหรือไหล เช่น ทะเล แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง บ่อ เป็นต้น และ หาดทั้งปวง บรรดาซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน รวมทั้งป่าไม้ และพื้นดินซึ่งน้ำท่วมในฤดูน้ำ ไม่ว่าจะเป็นที่สาธารณสมบัติของแผ่นดินหรือที่ดินอันบุคคลถือกรรมสิทธิ์ และภายในเขตน่านน้ำไทย หรือน่านน้ำอื่นใด ซึ่งประเทศไทย ใช้อยู่หรือมีสิทธิที่จะใช้ต่อไปในการทำการประมง โดยน่านน้ำ เหล่านั้นปรากฏโดยทั่วไปว่ามีขอบเขตตามกฎหมายท้องถิ่นหรือธรรมเนียมประเพณี หรือตาม กฎหมายระหว่างประเทศ หรือตามสนธิสัญญาหรือด้วยประการใด"

** พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2528) มาตรา 4 (1) บัญญัติว่า " 'สัตว์น้ำ' หมายความว่า สัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำหรือมีวงจรชีวิตส่วนหนึ่งอยู่ในน้ำ หรืออาศัยอยู่ในบริเวณที่น้ำท่วมถึง เช่น ปลา กุ้ง ปู แมงดาทะเล หอย เต่า กระ ตะพาน้ำ จระเข้ รวมทั้งไข่ของสัตว์น้ำนั้น สัตว์น้ำจะพวกเลี้ยงลูกด้วยนม ปลิงทะเล ฟองน้ำ หินปะการัง กัลปังหา และสาหร่ายทะเล ทั้งนี้รวมทั้งซากหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของสัตว์น้ำเหล่านั้น และหมายความรวมถึงพันธุ์ไม้น้ำตามที่ได้มีพระราชกฤษฎีการะบุชื่อ"

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า กฎหมายฉบับนี้มี เป้าหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง รวมทั้งการควบคุมคุณภาพน้ำทะเลและการสะสมสารพิษ ในน้ำ และได้กำหนดความผิดอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในลักษณะของข้อห้ามของกฎหมาย ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองมิให้มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอันถือได้ว่าเป็นการคุ้มครอง การใช้ประโยชน์ของประชาชนในทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้ มุ่งใช้บังคับต่อการทำลายทรัพยากรประมงเท่านั้นโดยมาตรการทางอาญาสามารถวิเคราะห์ได้ว่า บทบาทของกฎหมายอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับการควบคุมการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม เป็น มาตรการเสริม โดยการกำหนดบทลงโทษทางอาญาเพื่อลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎหมายอันมีเจตนารมณ์ใน การคุ้มครองประชาชนและสังคม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมซึ่งจะเป็นการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมมากกว่าเป็น เพียงการสนับสนุนการใช้อำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมาย

2) หลักความรับผิดทางอาญาต่อความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ในการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาต่อความผิดเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมนี้มีหลักเกณฑ์เช่นเดียวกับคดีอาญาทั่ว ๆ ไป เพราะเหตุว่าความผิดทางอาญาเกี่ยวกับ สิ่งแวดล้อมหรือคดีอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการผิดต่อประมวลกฎหมายอาญา และกฎหมาย เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะเรื่อง เช่น พระราชบัญญัติโรงงาน พระราชบัญญัติการเดินเรือ ในน่านน้ำไทย เป็นต้น ซึ่งกำหนดความผิดและบทลงโทษทางอาญาเอาไว้ในลักษณะเช่นนี้ และ ความผิดทางอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะเรื่องนี้ได้กำหนดหลัก ความรับผิดทางอาญาไว้เป็นพิเศษ ดังนั้น การวินิจฉัยความผิดทางอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม สามารถแยกพิจารณาได้ ดังนี้

(ก) ความรับผิดทางอาญาของบุคคล

ในการพิจารณาความรับผิดทางอาญานั้น ไม่ว่าจะ เป็นความรับผิดทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา หรือกฎหมายอื่นที่มีโทษทางอาญานั้น จำต้องยึดหลักที่ว่า "ไม่มีความผิดโดยปราศจากกฎหมาย" (Nullum Crimen Sine lege)

และ "ไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย" (Nulla Poena Sine lege) อันเป็นหลักพื้นฐานแห่งการใช้กฎหมายอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้น บทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่นที่บัญญัติถึงความผิดและกำหนดโทษทางอาญาไว้ด้วย จึงต้องมีขอบเขตจำกัดอยู่เฉพาะในหลักการของแต่ละบทแต่ละมาตราซึ่งต้องอาศัยหลักการตีความ และยังต้องการเจตนาในทางอาญาเป็นหลักอีกด้วย เว้นแต่ในกรณีที่ต้องรับผิดโดยประมาท หรือโดยไม่มีเจตนาตามที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งเท่านั้น

หลักเกณฑ์ที่บุคคลจะต้องรับผิดทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำโดยประมาท หรือกระทำโดยไม่มีเจตนา เฉพาะในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้ โดยชัดแจ้งให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำโดยประมาทหรือโดยไม่มีเจตนาเท่านั้น (มาตรา 59 แห่งประมวลกฎหมายอาญา) และหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ประสงฆ์จะใช้บังคับแก่กฎหมายหรือพระราชบัญญัติอื่น ๆ ที่บัญญัติถึงความผิด และกำหนดโทษทางอาญาไว้ด้วย ซึ่งถ้ากฎหมายหรือพระราชบัญญัตินั้น ๆ ไม่ได้บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น (มาตรา 17 แห่งประมวลกฎหมายอาญา)

เมื่อกฎหมายอาญา คือ กฎหมายที่ว่าด้วยความผิดและการกำหนดโทษและความผิดตามกฎหมาย เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็เป็นความผิดอาญาดังกล่าวแล้ว จึงอาจแบ่งหลักมูลฐานเกี่ยวกับความคิดในทางกฎหมายอาญาได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของการกระทำความผิด และส่วนของการลงโทษในส่วนของการกระทำความผิดอันจะเป็นผลให้ต้องรับโทษนั้น ต้องเป็นไปตามหลักหรือทฤษฎีในเรื่องความรับผิดทางอาญาซึ่งเป็นหลักทั่วไปว่า การกระทำที่เป็นความผิดได้จะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ²³

²³ จิตติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญาภาค 1 ตอนที่ 1, พิมพ์ครั้งที่ 6 (พระนคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2521), หน้า 35.

(1) องค์ประกอบทางกฎหมาย คือ จะต้องมีความผิดตามกฎหมายบัญญัติว่า การกระทำ หรือละเว้นไม่กระทำการนั้น เป็นความผิดและกำหนดโทษไว้

(2) องค์ประกอบทางการกระทำ คือ จะต้องมีการกระทำตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ซึ่งการกระทำในที่นี้รวมถึงการงดเว้นการที่จะต้องกระทำ เพื่อป้องกันผล ซึ่งกฎหมายอาญาถือว่าเป็นการกระทำด้วยเหมือนกัน

(3) องค์ประกอบทางจิตใจ คือ การกระทำที่เป็นความผิดจะต้องกระทำโดยบุคคลที่มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ มีความสามารถในการแสดงเจตนาออกมาได้โดยอิสระสำหรับองค์ประกอบทางจิตใจนี้ บางทีก็เรียกว่า องค์ประกอบภายใน ซึ่งยังสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

(ก) การกระทำโดยเจตนา (Intention)

หมายถึง การกระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำ และในขณะที่ผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือยอมเสี่ยงเห็นผลของการกระทำนั้น ซึ่งการกระทำโดยเจตนาที่ผู้กระทำประสงค์ต่อผล จะเรียกว่า เป็นเจตนาโดยตรง คือ เป็นความประสงค์โดยตรงของผู้กระทำที่จะให้ผลอย่างหนึ่งเกิดขึ้น และผู้กระทำ เชื่อว่าผลนั้นสามารถเกิดขึ้นสำเร็จตามความมุ่งหมาย ส่วนการกระทำโดยเจตนาที่ผู้กระทำเพียงแต่เสี่ยงเห็นผล จะเรียกว่าเป็นเจตนาโดยอ้อม คือ ผู้กระทำไม่ได้มุ่งต่อผลที่เกิดขึ้น แต่ผู้กระทำก็สามารถเห็นได้ล่วงหน้าแล้วว่า ผลนั้นอาจจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น

(ข) การกระทำโดยประมาท

(Recklessness หรือ Negligence) หมายถึง การกระทำความผิดมิใช่โดยเจตนา แต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวัง ซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์ และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่

(ค) การกระทำโดยไม่เจตนา

(Unintention) สำหรับการกระทำโดยไม่มีเจตนา นี้ จะ เป็นความผิดอาญาได้ก็ต่อเมื่อมี

บทบัญญัติของกฎหมายไว้อย่างชัดเจนว่า แม้กระทำโดยไม่มีเจตนาก็เป็นความผิด เช่น ความผิด
ลหุโทษ ตามประมวลกฎหมายอาญา เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป คือ ความรับผิดชอบในทางอาญา
จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการกระทำ และการกระทำนั้นเข้าองค์ประกอบที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็น
ความผิด ซึ่งเหล่านี้ถือเป็นองค์ประกอบภายนอก และผู้กระทำได้กระทำในขณะที่มีความสามารถ
รู้ผิดชอบหรือมีความสามารถบังคับตนเองได้ ซึ่งผู้กระทำอาจกระทำโดยเจตนา โดยประมาท
หรือโดยไม่มีเจตนาก็ได้ ซึ่งเหล่านี้ถือเป็นองค์ประกอบภายในหรือองค์ประกอบทางจิตใจ

ในการพิจารณาความรับผิดทางอาญาในคดีสิ่งแวดล้อม
ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับคดีอาญาทั่ว ๆ ไป เพราะเหตุว่ากฎหมายสิ่งแวดล้อมเป็นกฎหมายที่บัญญัติ
ถึงความผิด และกำหนดโทษทางอาญาไว้ เช่นนี้ก็ถือได้ว่ากฎหมายสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เป็น
กฎหมายอาญารวมทั้งกฎหมายสิ่งแวดล้อมเหล่านี้มิได้กำหนดหลักความรับผิดทางอาญาไว้เป็นพิเศษ
ดังนั้น จึงต้องพิจารณาความรับผิดทางอาญาตามหลักเกณฑ์ทั่วไป ซึ่งกำหนดไว้ในประมวลกฎหมาย
อาญา (มาตรา 17 ประกอบมาตรา 59)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากลักษณะของความผิด
เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีลักษณะแตกต่างไปจากความผิดอาญาอื่น ๆ เช่น การพิสูจน์เจตนาในการ
ทำผิดของจำเลย การค้นหาพยานหลักฐาน ตลอดจนการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมต้องอาศัยความรู้
ความเชี่ยวชาญ พิเศษด้านวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ปัญหาและอุปสรรคของการพิสูจน์ความรับผิดทาง
อาญาของผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจน คือ การพิสูจน์ถึงเจตนาของผู้ก่อให้เกิด
มลพิษต่อสิ่งแวดล้อมตัวอย่างเช่น

กรณีของการปล่อยของเสียของโรงงานน้ำตาล
ลงสู่แม่น้ำพอง ซึ่งมีการตั้งข้อกล่าวหาที่ฟ้องโรงงานน้ำตาลขอนแก่น คือ จำเลยร่วมกันกระทำ

การใด ๆ อันทำให้สัตว์น้ำมีนเมา เท ทั้ง ระบาย ทำให้สิ่งใด ๆ ลงไปในที่จับสัตว์น้ำในลักษณะที่เป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำเกิดมลพิษและกระทำด้วยประการใด ๆ เพื่อให้เกิดการขัดข้องแก่การใช้น้ำซึ่งเป็นสาธารณูปโภคให้เกิดอันตรายแก่บุคคลและทรัพย์สินของผู้อื่น อันเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติประมง พ.ศ.2490 มาตรา 19, มาตรา 62 ทวิ และประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 82 และมาตรา 228

จากข้อกล่าวหาดังกล่าว สำนักอัยการสูงสุดได้ตั้งคณะกรรมการพิจารณาสำนวนและสรุปผลออกมาว่า

(1) การกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 228 นั้น จะต้องเป็นการกระทำโดยเจตนาของผู้ต้องหา และต้องเป็นเจตนาพิเศษเพื่อให้เกิดอุทกภัยหรือเพื่อให้เกิดขัดข้องในการใช้น้ำซึ่งเป็นสาธารณูปโภค ดังนั้น เมื่อพยานหลักฐานฟังได้ว่าเหตุเกิดขึ้นเพราะถังโมลาสปริแตก จึงมิได้เกิดจากการกระทำโดยเจตนาของผู้ต้องหา

(2) ข้อหาตามพระราชบัญญัติประมง มาตรา 19 นั้น การกระทำจะเป็นความผิดต้องเกิดจากการกระทำโดยเจตนา เท ทั้ง ระบาย หรือทำให้วัตถุมีพิษตามที่รัฐมนตรีประกาศลงไปในที่จับสัตว์น้ำ ดังนั้น เมื่อคดีฟังได้ว่าผู้ต้องหาได้กระทำตามข้อกล่าวหาดังกล่าว ผู้ต้องหาจึงมิได้กระทำความผิด

(3) ข้อหาตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2512 มาตรา 39 (6) การกระทำจะเป็นความผิดต้องเป็นการกระทำโดยเจตนาของผู้ประกอบการที่ไม่จัดให้มีการกำจัดสิ่งปฏิกูล การระบายน้ำทิ้ง และการระบายอากาศ ดังนั้น เมื่อข้อเท็จจริงพบว่าโรงงานของผู้ต้องหาไม่มีบ่อน้ำดี บ่อกำจัดน้ำเสีย และการระบายน้ำคืออยู่แล้ว การกระทำของผู้ต้องหาจึงไม่มีความผิด

(4) ข้อกล่าวหาตามพระราชบัญญัติสาธารณสุข มาตรา 38 การกระทำผิดจะต้องเป็นการกระทำโดยเจตนา ทำให้หรือปล่อยให้สิ่งปฏิกูลลงไป ในทางน้ำซึ่งเป็นส่วนของการประปาท้องถิ่น เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่ามีเจตนา จึงไม่มีความผิด

(5) ข้อกล่าวหาตามพระราชบัญญัติชลประทานหลวง มาตรา 28 วรรค 4 และมาตรา 6 จะเป็นการกระทำโดยเจตนาทั้งสิ่งปฏิกูล ลงในทางน้ำชลประทาน หรือทำให้น้ำเป็นอันตรายแก่การเพาะปลูกและการบริโภค ปล่อยน้ำ ทำให้เป็นพิษแก่น้ำตามธรรมชาติ หรือสารเคมีเป็นพิษในทางน้ำชลประทาน ดังนั้น เมื่อข้อเท็จจริง ไม่ได้ตามนั้นจึงไม่มีความผิด

นอกจากนั้น ข้อกล่าวหาหรือความผิดตามพระราชบัญญัติ รักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง หรือข้อกล่าวหาตามพระราชบัญญัติ การเดินเรือในน่านน้ำไทย มาตรา 129 หรือตามพระราชบัญญัติรักษาคลอง มาตรา 6 คณะทำงานก็ให้ความเห็นเช่นเดียวกันว่า ผู้ถูกกล่าวหาไม่มีเจตนา ดังนั้น ทางสำนักอัยการสูงสุด จึงสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาเป็นคดีอาญา

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันการพิสูจน์ความรับผิดชอบ ทางอาญา ในคดีสิ่งแวดล้อมยังมีปัญหาและอุปสรรคในการนำมาตราการทางอาญามาบังคับใช้ต่อ อาชญากรรมสิ่งแวดล้อม การพิจารณาถึงความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม นั้น เป็นเรื่องที่ยุ่งยากแก่การพิสูจน์เจตนาของผู้กระทำผิดดังกล่าว เนื่องจากลักษณะของการ กระทำผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น แตกต่างไปจากการกระทำผิดทางอาญาทั่วไป ถึงแม้ว่าการ กระทำอันก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพและความเสียหายอย่างรุนแรงทั้งต่อสุขภาพ อนามัย ชีวิต และผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินของประชาชน ตลอดจนระบบนิเวศน์ เช่นเดียวกับ ความผิดทางอาญาทั่วไปก็ตาม ดังนั้น หลักเกณฑ์ทั่วไปเกี่ยวกับการพิสูจน์ความรับผิดชอบทางอาญา ซึ่งโจทก์ต้องพิสูจน์ให้ปรากฏข้อเท็จจริงว่าจำเลยกระทำความผิดจริง ก่อให้เกิดปัญหาและ อุปสรรคในการนำมาตราการทางอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม

(ข) ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล

เนื่องจากการกระทำความผิดของนิติบุคคล

โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อสาธารณชนโดยส่วนรวมนับวันแต่จะทวีปริมาณเพิ่มขึ้น และความเสียหายที่เกิดขึ้นก็มีความรุนแรงเพิ่มขึ้นตาม รวมทั้งในปัจจุบันสังคมมนุษย์มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นในทางเศรษฐกิจและสังคม มีการพัฒนาการทางด้านการค้าและการลงทุนมากขึ้นทั้งภายในและระหว่างประเทศ การประกอบธุรกิจขนาดใหญ่เหล่านี้ไม่สามารถที่จะกระทำได้โดยบุคคลเพียงคนเดียว จึงเกิดการรวมตัวกันเพื่อประกอบธุรกิจมากขึ้น โดยเฉพาะในรูปของธุรกิจข้ามชาติ (Joint Venture) ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา การประกอบการค้าและการลงทุนซึ่งจะต้องมีการแก่งแย่งแข่งขัน ทำให้เกิดการกระทำผิดทางแพ่งและทางอาญามากมายเกิดผลกระทบต่อสังคม กระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนโดยส่วนรวม ตัวอย่างเช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น กรณีโรงงานอุตสาหกรรมผลิตน้ำตาล ปล่อยากน้ำตาล ซึ่งเป็นของเสียลงสู่ลำน้ำพองที่จังหวัดขอนแก่น ก่อให้เกิดน้ำเน่าเสีย เกิดผลเสียหายต่อประชาชนที่อยู่อาศัยอยู่สองฝั่งลำน้ำไม่สามารถใช้น้ำได้ ปลาตายเป็นจำนวนมาก บางชนิดเกือบสูญพันธุ์ หรือกรณีโรงงานอุตสาหกรรมปล่อยควันพิษซึ่งเป็นโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าที่อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง หรือนิติบุคคลบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ ทำสนามกอล์ฟจำนวนพันไร่ที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นต้น ซึ่งกรณีเหล่านี้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอันมาก รัฐจึงต้องเข้ามาแทรกแซงเพื่อป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (State Intervention) แนวความคิดนี้จึงได้สนับสนุนให้มีการนำหลักความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลมาใช้มากขึ้น

ปัจจุบันกฎหมายไทย ไม่มีบทบัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า

นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญา ประมวลกฎหมายอาญาไทย พ.ศ.2499 มาตราต่าง ๆ ใช้คำว่า "บุคคล" โดยไม่มีบทบัญญัติทั่วไปให้หมายความถึงนิติบุคคลด้วย และไม่มีบทบัญญัติ โดยเฉพาะเจาะจงในประมวลกฎหมายอาญาว่า นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบทางอาญาในคดีใดบ้าง

นอกจากบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7 เท่านั้น* อย่างไรก็ตาม แนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ถือว่าเป็นบรรทัดฐานในการพิพากษานั้น ได้พิพากษาลงโทษว่า นิติบุคคลสามารถมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ ทั้งความผิดที่ต้องการเจตนาและความผิดที่ไม่ต้องการเจตนาตามประมวลกฎหมายอาญา และพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญาอื่น ๆ โดยหลักเกณฑ์การรับผิดชอบนั้นจะต้องเป็นการกระทำของผู้แทนนิติบุคคลซึ่งกระทำไปในขอบวัตถุประสงค์และเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล และต้องเป็นความผิดที่สามารถลงโทษนิติบุคคลได้²⁴ ดังนั้น หลักความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลนั้น สามารถแยกพิจารณาได้ 4 ประการ ดังนี้

(1) กรณีที่กฎหมายกำหนดความรับผิดแก่นิติบุคคลโดยตรง กรณีเช่นนี้กฎหมายมักจะกำหนดหน้าที่ให้นิติบุคคลต้องปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง และเมื่อนิติบุคคลไม่ปฏิบัติตาม หรือฝ่าฝืนปฏิบัติลงไปก็จะเป็นความผิด และความผิดบางฐานดูเหมือนว่าจะไม่ต้องการเจตนา

(2) กรณีที่กฎหมายมิได้บัญญัติเอาผิดแก่นิติบุคคลโดยตรง แต่ได้มีบทบัญญัติถึงความรับผิดชอบของนิติบุคคลโดยปริยาย กรณีเช่นนี้ย่อมถือว่านิติบุคคลอาจกระทำความผิดได้กฎหมายในลักษณะนี้จะบัญญัติไว้ในทำนองว่า ในกรณีที่กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษเป็นนิติบุคคลนั้น กรรมการ ผู้จัดการ หรือผู้แทนต้องร่วมรับผิดชอบด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้รู้เห็นยินยอมด้วย

* มาตรา 7 บัญญัติว่า "ในการสอบสวน ไล่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาคดีที่นิติบุคคลเป็นผู้ต้องหา หรือจำเลยให้หมายเรียกผู้จัดการหรือผู้แทนอื่น ๆ ของนิติบุคคลนั้นให้ไปยังศาลหรือพนักงานสอบสวนแล้วแต่กรณี"

²⁴ สุชัย มโนชัยอุดม, "ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล," วารสารศาลพาห 31 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2527) : 16-36.

(3) กรณีที่มีได้มีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดเป็น ความผิดทางอาญาของนิติบุคคลไว้โดยตรงหรือโดยปริยาย แต่กฎหมายกำหนดให้บุคคลธรรมดา ต้องรับผิดชอบในการกระทำของผู้อื่นด้วย นิติบุคคลก็จะต้องมีความรับผิดชอบเช่นเดียวกัน

(4) กรณีที่ถือได้ว่าการกระทำของผู้แทนของ นิติบุคคลเป็นการกระทำของนิติบุคคลนั่นเอง กรณีเช่นนี้ก็โดยอาศัยหลักเกณฑ์ที่ว่า นิติบุคคล เป็นเพียงบุคคลที่สมมติขึ้นจึงไม่สามารถกระทำการหรือแสดงเจตนาได้ด้วยตนเอง แต่ต้องกระทำ โดยทางผู้แทนของนิติบุคคล เมื่อผู้แทนของนิติบุคคลแสดงเจตนาซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของผู้แทน ในทางการของการดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล

เนื่องจากการก่อให้เกิดมลพิษจากโรงงาน

อุตสาหกรรมส่วนมากมีลักษณะเป็นการกระทำของนิติบุคคลมากกว่าบุคคล เพราะเหตุว่าในปัจจุบัน การประกอบกิจการอุตสาหกรรมเป็นการประกอบธุรกิจขนาดใหญ่ จึงมารวมตัวกันในรูปแบบของ นิติบุคคล สิ่งที่ไม่สามารถละเลยได้ คือ ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในลักษณะของ นิติบุคคลและกฎหมาย เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ก็ได้บัญญัติกำหนดให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบทางอาญา รวมทั้งหากมิได้มีบทบัญญัติกำหนดไว้โดยเฉพาะ ผู้บังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็สามารถ อ้างหลักตามแนวคำพิพากษาของศาลฎีกากลางโทษนิติบุคคลได้

การกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการก่อให้เกิดมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม มีลักษณะเป็นกรณีที่กฎหมาย มิได้บัญญัติเอาผิดแก่นิติบุคคลโดยตรง แต่ได้มีบทบัญญัติถึงความรับผิดชอบของนิติบุคคล โดยปริยาย กรณีเช่นนี้ย่อมถือว่านิติบุคคลอาจกระทำความผิดได้ ซึ่งกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษจาก โรงงานอุตสาหกรรมได้บัญญัติไว้ในทำนองว่า "ในกรณีที่กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษเป็น นิติบุคคลนั้น กรรมการ ผู้จัดการ หรือผู้แทนต้องร่วมรับผิดชอบด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้รู้เห็น

ยินยอมด้วย" เช่น พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2535 มาตรา 64* และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มาตรา 111** เป็นต้น

การพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล

ในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นนอกจากจะมีตัวบทกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะบัญญัติไว้ชัดเจนแล้ว ยังมีการนำเอาแนวคำพิพากษาศาลฎีกา โดยถือว่าการกระทำของผู้แทนนิติบุคคลเป็นการกระทำของนิติบุคคลนั่นเอง ซึ่งเป็นการอาศัยหลักเกณฑ์ที่ว่านิติบุคคลเป็นเพียงบุคคลที่สมมติขึ้น จึงไม่สามารถกระทำการหรือแสดงเจตนาได้ด้วยตนเอง แต่ต้องกระทำโดยทางผู้แทนของนิติบุคคล เมื่อผู้แทนของนิติบุคคลแสดงเจตนาซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของผู้แทนในทางการของการดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล สำหรับในกรณีนี้ ก็ได้มีการนำเอาหลักความรับผิดชอบดังกล่าวมาใช้บังคับกับคดีสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายการเดินเรือในน่านน้ำไทย ศาลได้ตัดสินลงโทษนิติบุคคลให้มีความรับผิดชอบทางอาญาโดยศาลตีความคำว่า "ผู้ใด" ตามมาตรา 119 มาตรา 119 ทวิ และมาตรา 204 ให้มีความหมายรวมถึงนิติบุคคลด้วย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 368-369/2538)

* พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2535 มาตรา 63 บัญญัติว่า "ในกรณีที่ห้างหุ้นส่วน บริษัท หรือนิติบุคคลอื่น กระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ กรรมการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใด ซึ่งรับผิดชอบในการกระทำอันเป็นความผิดนั้น ต้องระวางโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิดนั้นได้กระทำโดยมิได้รู้เห็นยินยอมด้วย"

** พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มาตรา 111 บัญญัติว่า "ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล กรรมการ หรือผู้จัดการของนิติบุคคลนั้น หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคล ต้องระวางโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดนั้น"

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และศาลไทยได้มีบทบาทในการขยายความรับผิดชอบทางอาญาต่อนิติบุคคล รวมทั้งผู้แทนของนิติบุคคลด้วย

4.1.2 นโยบายทางอาญาและการบังคับใช้กฎหมายอาญาต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม

การบังคับใช้กฎหมายใดจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลหรือไม่ ปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง คือ นโยบายของรัฐ แม้จะมีตัวบทกฎหมายกำหนดไว้สมบูรณ์เพียงใดก็ตาม หากรัฐมองไม่เห็นความสำคัญในเรื่องนั้น การบังคับใช้กฎหมายก็ไม่สามารถบรรลุได้ตามวัตถุประสงค์ของกฎหมาย โดยทั่วไปรัฐบาลจะมีนโยบายในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมต่าง ๆ ภายในประเทศอยู่แล้ว แต่ในบางเรื่องรัฐอาจจะมิได้เน้นนโยบายและเป้าหมายในการมุ่งป้องกันและปราบปรามอย่างเคร่งครัดต่ออาชญากรรมประเภทนั้น ๆ ออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัด ซึ่งขึ้นอยู่กับรัฐว่าได้ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องนั้น ๆ มากน้อยแค่ไหน เพียงไร ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมและประโยชน์ของประเทศชาติเป็นหลักสำคัญ การนำมาตราการทางอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ถึงนโยบายทางอาญาและการบังคับใช้กฎหมายอาญาต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมนั้นเพื่อบรรลุผลถึงเป้าหมายในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมในสังคม ซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.1.2.1 ลักษณะสำคัญของนโยบายทางอาญาและการบังคับใช้กฎหมาย อาญาต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม

1) นโยบายทางอาญาและการบังคับใช้กฎหมายอาญา²⁵

นโยบายทางอาญา หมายถึง การวางแนวทางหรือกำหนดทิศทางการดำเนินมาตรการทางอาญาเพื่อการบรรลุถึงจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งที่มุ่งไว้ในการบริหารประเทศ รัฐบาลจะต้องกำหนดนโยบาย เพื่อให้เป็นแนวทางในการปกครองและบริหารประเทศ ซึ่งกลไกของรัฐจะต้องปฏิบัติตาม

การบังคับใช้กฎหมาย หมายถึง การนำกฎหมายมาบังคับใช้แก่ประชาชนในรัฐ โดยการบัญญัติกฎหมาย ทั้งกฎหมายสารบัญญัติและวิธีสบัญญัติเพื่อกำหนดความประพฤติของมนุษย์ในอันที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบและสงบสุข ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ ทั้งนี้ ต้องประกอบด้วยผู้บังคับใช้กฎหมาย ได้แก่ กระบวนการยุติธรรมทางอาญา คือ เจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง ตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ ซึ่ง Professeur Paul B. Weston และ Professeur Kenneth M. Wells ได้กล่าวไว้ในหนังสือ The Administration of Justice ถึงความหมายของการบังคับใช้กฎหมายอาญาว่า "หน้าที่ของการบริหารงานกระบวนการยุติธรรมหรือการบังคับใช้กฎหมาย คือ ลำดับขั้นตอนของกระบวนการควบคุมอาชญากรรมซึ่งกระทำโดยหน่วยงานของรัฐบาล โดยได้รับมอบหมายภาระหน้าที่และมีขอบเขตอำนาจตามกฎหมาย" และผู้ถูกบังคับใช้กฎหมาย คือ ประชาชน

²⁵ อรรถิพย์ ตัณฑประศาสน์, "ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายอาญาในการกระทำ ความผิดทางอาญาเกี่ยวกับเครื่องหมายการค้า," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา นิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 164-166.

ในปัจจุบันรัฐได้นำเอากฎหมายอาญามาใช้บังคับกับ การกระทำซึ่งก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคมมากขึ้น ลักษณะเช่นนี้เองที่ทำให้บทบาทของกฎหมายอาญา เริ่มขยายกว้างขวางและครอบคลุมความผิดที่เกิดขึ้นในสังคมเกือบทั้งหมด ซึ่งสามารถแยก กฎหมายอาญาออกได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

(1) กฎหมายอาญาทั่วไป เป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการ กระทำความคิดในตัวเอง (Mala In Se) เป็นความผิดทางธรรมชาติ เช่น ข่มขืน ฆ่าคนตาย ลักทรัพย์ วางเพลิงเผาทรัพย์ ข่มขืนกระทำชำเรา เป็นต้น เมื่อความผิดประเภทนี้เกิดขึ้น รัฐจึงใช้กฎหมายอาญามาควบคุมความประพฤติของประชาชนเพื่อความปลอดภัยและความสงบ เรียบร้อยของสังคมโดยรวม ดังนั้น ความผิดในลักษณะนี้จึงเรียกว่าความผิดทางอาญา (Criminal Offences) หรือที่คนทั่วไปรู้จักในลักษณะของอาชญากรรม

(2) กฎหมายอาญาที่เป็นกฎหมายเทคนิค เป็นการ บัญญัติกฎหมายออกมาเพื่อควบคุมและวางระเบียบทางสังคม (Mala Prohibita) ซึ่งนอกเหนือ ไปจากความผิดทางธรรมชาติ เช่น กฎหมายป้องกันการผูกขาด กฎหมายภาษีอากร และกฎหมาย สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเหตุผลทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เพื่อให้มนุษย์อยู่ ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีระเบียบ ดังนั้น ความผิดในลักษณะนี้จึงเรียกว่าความผิดต่อบัญญัติ ของกฎหมาย (Regulatory Offences) ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีความสนใจในทางที่จะสนับสนุน การบังคับใช้กฎหมายอาญาต่อความผิดประเภทนี้

อย่างไรก็ตาม การบัญญัติกฎหมายไม่ว่าจะเป็นความผิด ในตัว (Mala In Se) หรือความผิดที่กฎหมายบัญญัติห้าม (Mala Prohibita) นั้น ต้อง คำนึงถึงความยุติธรรมเป็นหลัก กฎหมายที่บัญญัติขึ้นโดยยึดความต้องการหรือความยุติธรรมของ สาธารณชนและเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม ถือได้ว่าเป็นกฎหมายที่มีความเหมาะสม และปฏิกิริยาต่อต้านกฎหมายนั้นก็ลดน้อยลง กฎหมายจะมีทางบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ การควบคุมการกระทำความผิดอาญาจะต้องเป็นที่ยอมรับและกระทำได้โดยอำนาจเด็ดขาด คือ อำนาจของรัฐในการที่จะอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนของตน ซึ่งจะต้องพิจารณาถึงความรู้สึกนึกคิด ความเห็นชอบของหมู่คณะหรือกลุ่มชน สมาชิกในสังคมนั้น ๆ รวมทั้งความคิดเห็นทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเข้ามากำหนดอันเป็นนโยบายทางอาญา (Criminal Policy) ความผิดอาญาสำหรับการกระทำอาชญากรรมทั่วไป ศาสตราจารย์ Herbert L. Packer ได้วางหลักไว้ 6 ประการ คือ

- (1) เห็นชัดได้ในหมู่มชนส่วนมากว่าเป็นการกระทำที่กระทบกระเทือนต่อสังคม และหมู่มชนส่วนมากมิได้ให้อภัยแก่การกระทำนั้น
- (2) จะไม่ขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษประการต่าง ๆ
- (3) การปราบปรามการกระทำเช่นนั้นจะไม่มีผลเป็นการลดการกระทำที่สังคมเห็นว่าถูกต้องให้ลดน้อยลง
- (4) จะมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
- (5) การใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญากับการกระทำดังกล่าวจะไม่มีผลทำให้เกิดการใช้กระบวนการนั้นอย่างเกินขีดความสามารถทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ
- (6) ไม่มีทางเลือกอย่างอื่นนอกจากกฎหมายอาญาที่จะใช้กับกรณีนี้ได้

ความผิดที่ร้ายแรงต่าง ๆ ซึ่งเป็นความผิดเห็นได้ชัดในตัว (Mala In Se) เช่น ฆ่าคนตาย ปล้นทรัพย์ จะประกอบด้วยหลัก 6 ประการนี้เป็นพื้นฐาน แต่ความผิดอาญาที่บัญญัติขึ้นในลักษณะ Mala Prohibita ซึ่งเป็นกฎหมายเทคนิค เช่น กฎหมายสิ่งแวดล้อมไม่ใช่ความผิดตามธรรมชาติ เช่นนี้จะต้องพิจารณาว่า หลักทั้ง 6 ประการข้างต้นนี้สามารถปรับใช้ได้หรือไม่ เพราะกฎหมายอาญาในปัจจุบันถูกปรับปรุงแก้ไขและขยายขอบเขตออกไปกว้างขวางมากเพื่อให้ครอบคลุมถึงความผิดในรูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายในปัจจุบัน

เมื่อกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่รัฐใช้ในการควบคุมความประพฤติของประชาชน มุ่งรักษาระเบียบเรียบร้อยและความปลอดภัยของสังคมส่วนรวม ขจัดความขัดแย้งวุ่นวายสับสนในสังคมนั้น รวมทั้งแก้ไขปัญหาอาชญากรรมให้ลดน้อยลง ก่อให้เกิดความเป็นธรรมกับทุกฝ่ายไม่ว่าผู้เสียหาย ผู้กระทำผิดหรือสังคมก็ตาม การร่างกฎหมายจึงขึ้นอยู่กับนโยบายทางอาญา และความรู้สึกรับรู้กฎหมายของประชาชนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะกฎหมายอาญาที่เป็นความผิดเพราะกฎหมายห้าม มิฉะนั้น อาจก่อให้เกิดปัญหาเรื่องการบังคับใช้ได้

กฎหมายอาญานั้น จึงต้องมีความชัดเจนแน่นอนในด้านเนื้อหาอันเป็นองค์ประกอบความผิดอาญาแต่ละฐานให้มากที่สุดและชอบด้วยความยุติธรรม เป็นหลักประกันแก่บุคคลในรัฐทางด้านจำกัดขอบเขตของการใช้อำนาจของรัฐ รวมทั้งรัฐจะต้องจัดตั้งสถาบันของรัฐขึ้นมารับผิดชอบการบังคับใช้กฎหมายอาญา เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายที่บัญญัติขึ้นมานั้นเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ สถาบันทางกฎหมายดังกล่าวนี้ คือ กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ดังนั้น การบังคับใช้กฎหมายอาญานั้นมีวัตถุประสงค์หลักก็คือ การป้องกันสังคมโดยผ่านกระบวนการข่มขู่ด้วยโทษและการลงโทษ หรือการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด เพื่อป้องกันมิให้มีการกระทำต่าง ๆ ที่ต้องห้าม และกษัตริย์อันอาจเกิดจากการกระทำนั้น อย่างไรก็ตาม นโยบายการบังคับใช้กฎหมายอาญาและการบริหารงานกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จึงต้องมีลักษณะที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบต่อเนื่องกัน แม้ว่ากฎหมายใด จะได้รับการบัญญัติอย่างสมบูรณ์เพียงกรรมแล้วก็ตาม หากกลไกของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายนั้น มิได้มีมาตรฐานสอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งกฎหมายและ เป็นไปตามเจตนารมณ์แห่งกฎหมายนั้น ปัญหาความไม่เป็นธรรม ความไม่ชอบธรรมของกฎหมาย และความไม่เสมอภาคกันก็จะเกิดขึ้นแก่ประชาชน

2) นโยบายการบังคับใช้กฎหมายอาญาต่ออาชญากรรมทาง

เศรษฐกิจ²⁶

อาชญากรรมทางเศรษฐกิจเป็นอาชญากรรมที่รุนแรงอย่างหนึ่ง และก่อให้เกิดความเสียหายแก่สังคม เศรษฐกิจ และชีวิตมนุษย์ ซึ่งมีลักษณะอันแตกต่างไปจากอาชญากรรมโดยทั่ว ๆ ไป นอกจากนี้ อาชญากรรมทางเศรษฐกิจนั้นยากที่จะปราบปรามให้หมดสิ้นไปได้ เพราะเป็นการกระทำผิดที่มีผลตอบแทนสูง อย่างไรก็ตาม แม้ว่า จะเป็นการยากที่จะปราบปรามอาชญากรรมชนิดนี้ได้ แต่รัฐก็สมควรมีนโยบายในการที่จะนำเอามาตรการบางอย่างมาใช้ หรือเป็นการลดหรือยับยั้งคดีประเภทนี้ได้ มาตรการดังกล่าว คือ

(1) มาตรการที่เป็นการตัดโอกาสผู้กระทำความผิด สิ่งที่ได้เห็นได้ชัดประการหนึ่งที่ทำให้อาชญากรรมทางเศรษฐกิจสามารถดำรงอยู่ได้ก็คือ ความไม่รู้เกี่ยวกับอาชญากรรมประเภทนี้ของประชาชนโดยทั่วไป เมื่อประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้ตระหนักถึงลักษณะและอันตรายของอาชญากรรมประเภทนี้ โอกาสที่ประชาชนจะถูกหลอกลวงให้หลงเชื่อโดยมีผลประโยชน์เป็นสิ่งล่อล่ยอมเกิดขึ้นได้ง่าย ดังนั้น สื่อมวลชนย่อมมีบทบาทสำคัญในการแสดงข้อเท็จจริงให้ประชาชนรู้ หรือกระตุ้นให้ประชาชนได้เห็นอันตรายจากอาชญากรรมดังกล่าว แต่ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า สื่อมวลชนมักจะให้ความสนใจในอาชญากรรมธรรมดา มากกว่าอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ และหากได้มีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนทราบแล้ว อาชญากรรมดังกล่าวก็ย่อมลดลงได้

(2) มาตรการในการบังคับใช้กฎหมายต่อผู้กระทำความผิด ก่อนอื่นจะต้องตระหนักเสียก่อนว่าการดำเนินการกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจนั้น เป็นการ

²⁶ วีระพงษ์ บุญโญภาส, "อาชญากรรมทางธุรกิจ VS. อาชญากรรมธรรมดา," วารสารทนายความประจำบ้าน 31 (ตุลาคม 2530) : 31-32.

ดำเนินการกับผู้มีความรู้ความชำนาญ ตลอดจนมีปฏิภาณไหวพริบ ดังนั้น วิธีการที่นำมาใช้กับ
 อาชญากรรมธรรมดาอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ เมื่อเป็นเช่นนี้
 มาตรการที่นำมาใช้ในการบังคับใช้กฎหมายต่ออาชญากรรมประเภทนี้ จึงได้แก่

(ก) การบังคับใช้กฎหมายต้องกระทำโดยหน่วย
 งานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเพื่อให้ทันกับเทคนิคและความทันสมัยของอาชญากรรมประเภทนี้ ใน
 ปัจจุบันนี้รัฐก็ได้ก่อตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินงานกับความผิดประเภทนี้บ้างแล้ว
 ตัวอย่างเช่น กรมตำรวจได้ตั้งกองบังคับการสืบสวนสอบสวนคดีเศรษฐกิจ สำนักงานอัยการสูงสุด
 ก็มีสำนักงานคดีเศรษฐกิจและทรัพยากร ส่วนศาลซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญมากอีกหน่วยงานหนึ่ง
 ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาก็คาดว่าจะมีการเคลื่อนไหวเพื่อให้สามารถดำเนินงาน
 สอดคล้องกับหน่วยงานยุติธรรมอื่นในอนาคต อนึ่ง เมื่ออาชญากรรมประเภทนี้เกิดขึ้น เจ้าหน้าที่
 และองค์กรที่เกี่ยวข้องต้องรับคำเนนคดีให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว เพื่อให้ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
 ได้รับความกระทบกระเทือนน้อยที่สุด และเป็นผลดีต่อการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐ
 นอกจากนี้ยังเป็นการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีอีกด้วย

(ข) ในเรื่องโทษที่จะลงแก่อาชญากรรมทาง
 เศรษฐกิจนั้น ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติต่าง ๆ ก็มีความเหมาะสมอยู่แล้ว ฉะนั้น
 แนวความคิดที่จะใช้วิธีการเพิ่มโทษสูงขึ้นเพื่อยับยั้งความผิดประเภทนี้ยังไม่มีความจำเป็น เพราะ
 ได้เคยมีการพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า การเพิ่มโทษให้รุนแรงขึ้นแต่เพียงอย่างเดียว หากได้ช่วยให้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความผิดบางประเภทลดลงไม่ ฉะนั้น ภายหลังจากที่ผู้กระทำผิดได้รับโทษตามที่ศาลกำหนดแล้ว ควรจะใช้วิธีการ เพื่อความปลอดภัยประเภทห้ามประกอบอาชีพบางอย่างแก่ผู้กระทำผิด*

ประโยชน์ที่จะได้รับการใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยประเภทห้ามประกอบอาชีพบางอย่างแก่ผู้กระทำผิดจำพวกอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ภายหลังจากที่ได้รับโทษตามคำพิพากษาแล้ว คือ

- (ก) ตัดความสัมพันธ์หรืออิทธิพลทางธุรกิจ ซึ่งทำให้หวนกลับไปกระทำความผิดได้ยากขึ้น
- (ข) เป็นการข่มขู่ผู้ที่คิดจะกระทำความผิดประเภทนี้ ในแง่ที่ว่าอาจจะไม่สามารถประกอบอาชีพลักษณะนี้ได้อีกต่อไป

(ค) คุ้มครองสังคมให้ได้รับความปลอดภัยอันเป็นวัตถุประสงค์ของการใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัย

(3) มาตรการในการลงโทษนิติบุคคล²⁷ อาชญากรรมทางเศรษฐกิจนั้น ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินกิจการของนิติบุคคล หรือกระทำโดยพนักงานของนิติบุคคลซึ่งกระทำโดยการใช้อำนาจร้องขอหรือสั่งการ โดยผู้มีอำนาจของนิติบุคคล

* ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 50 บัญญัติว่า "เมื่อศาลพิพากษาให้ลงโทษผู้ใด ถ้าศาลเห็นว่า ผู้นั้นกระทำผิดโดยโอกาสจากการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพหรือเนื่องจากการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพ และเห็นว่าหากผู้นั้นประกอบอาชีพหรือวิชาชีพนั้นต่อไปอาจจะกระทำความผิดนั้นขึ้นอีก ศาลจะสั่งไว้ในคำพิพากษาห้ามการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพนั้น มีกำหนดเวลา

²⁷ ปรัชญา อยู่ประเสริฐ, "การคุมประพฤตินิติบุคคล : ศึกษาเฉพาะกรณีห้างหุ้นส่วนจดทะเบียนและบริษัทจำกัด," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 187-188.

ก่อให้เกิดการกระทำผิดตามกฎหมายต่าง ๆ เช่น ประมวลกฎหมายอาญา และพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญา เช่น ความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ ความผิดฐานฉ้อโกงไม่เกิน 5 ปี นับแต่วันพ้นโทษไปแล้วก็ได้"ประชาชน ความผิดที่กระทบต่อสุขภาพร่างกายและชีวิตของประชาชน เป็นต้น ซึ่งนับวันแต่ละทวีปปริมาณมากขึ้นตามจำนวนของนิติบุคคล

ถึงแม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่จะมองว่า อาชญากรรมทางเศรษฐกิจนั้น มีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมน้อยกว่าอาชญากรรมที่กระทำโดยบุคคลธรรมดา เนื่องจากอาชญากรรมที่กระทำโดยบุคคลธรรมดานั้นแสดงออกถึงความโหดร้ายและกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมมากกว่า อย่างไรก็ตาม อาชญากรรมทางเศรษฐกิจนั้นก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อผู้เสียหายจำนวนมากกว่ามูลค่าความเสียหายเป็นจำนวนเงินที่มีมูลค่าสูง ก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย ตลอดจนทรัพย์สินและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากมาย ประกอบกับการติดตามจับกุมดำเนินคดีทำได้ยากและมีปริมาณน้อย เนื่องจากการกระทำผิดโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีฐานะทางการเงิน ฐานะทางสังคมดี มีอำนาจการต่อรองทางการเงินและการเมืองสูง และผลตอบแทนที่ได้จากการกระทำผิดมีมูลค่ามากกว่าค่าปรับที่จะถูกลงโทษหลายเท่า จึงมีการกระทำผิดเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ดังเช่น อาชญากรรมทางเศรษฐกิจซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นนิติบุคคลซึ่งก่อตั้งเพื่อแสวงหาผลกำไร อันได้แก่ ห้างหุ้นส่วนบริษัท ก็คือ การขายสินค้าที่ไม่มีคุณภาพ การปล่อยน้ำเสียลงสู่น้ำลำคลอง การปล่อยมลพิษต่าง ๆ จึงควรที่จะหามาตรการที่เหมาะสมในการควบคุมอาชญากรรมที่กระทำโดยนิติบุคคล อันได้แก่ ห้างหุ้นส่วนบริษัท ส่วนนิติบุคคลซึ่งเป็นของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจนั้น มีมาตรการในการควบคุมตามกฎหมายอยู่แล้ว

เมื่อมีการยอมรับว่านิติบุคคลจะต้องมีความรับผิดชอบทางอาญาบ้าง เพื่อป้องกันผลร้ายอันจะเกิดจากการกระทำผิดของนิติบุคคล ดังนั้น มาตรการในการลงโทษหรือบทลงโทษที่จะใช้บังคับแก่นิติบุคคลนั้น ได้มีการนำมาตราทางอาญา (Criminal Sanction) มาใช้กับนิติบุคคลที่ปรากฏอยู่อย่างแพร่หลาย ได้แก่ โทษปรับ (Fine) และริบทรัพย์สิน (Forfeiture) ซึ่งเป็นมาตรการในการลงโทษทางการเงิน ส่วนโทษอื่น เช่น โทษจำคุก กักขัง ซึ่งเป็นโทษทางกายภาพนั้น โดยสภาพไม่อาจที่จะลงโทษแก่นิติบุคคลได้ นอกจากนี้

ได้มีการคิดค้นมาตรการที่เหมาะสมสำหรับลงโทษนิติบุคคลใหม่ ๆ หลายประการ เช่น การประกาศโฆษณาความผิดต่อสาธารณชน (Publicity) คำสั่งของศาลที่เป็นการห้าม หรือให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง (Injunctions) คำสั่งที่เป็นการป้องกัน (Preventive Order) วิธีการคุมประพฤตินิติบุคคล (Corporate Probation) เป็นต้น

สำหรับประเทศไทย นอกจากการลงโทษปรับและริบทรัพย์สืบตามประมวลกฎหมายอาญาแล้ว ยังมีมาตรการตามพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญาต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2535 ได้แก่ การเพิกถอนใบอนุญาต การปิดกิจการ การไม่อนุญาตให้ต่อใบอนุญาต และการห้ามประกอบกิจการบางประเภท การปรับเป็นรายวันหรือรายเดือน ตลอดระยะเวลาที่ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง เป็นต้น

(4) การนำมาตรการเสริมมาใช้ควบคู่กับมาตรการทางอาญา²⁸ เนื่องจากในปัจจุบันรูปแบบความผิดมักจะเป็นนิติบุคคลหรือเรียกว่า อาชญากรรมห้างหุ้นส่วน-นิติบุคคล (Corporate Crime) มักประกอบอาชญากรรมในรูปแบบของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ การลงโทษรุนแรงหรือการลงโทษจำคุกบางครั้งก็ไม่อาจป้องกันและแก้ไขผู้กระทำความผิดได้ หรือการลงโทษปรับแต่เพียงสถานเดียวก็ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะลดหรือยับยั้งคดีประเภทนี้ลงไปได้ ดังนั้น ในหลายประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา จึงได้นำแนวความคิดในเรื่องการนำผู้กระทำความผิดมาทำงานบริการสังคมหรือสาธารณประโยชน์ (Community Service Orders) นอกจากจะดำเนินการให้ผู้กระทำความผิดทำงานบริการสังคมแล้ว ยังมีการนำเอามาตรการทดแทนให้กับเหยื่ออาชญากรรมในรูปแบบอื่น ๆ มาใช้ควบคู่กันด้วย เช่น การชดใช้ค่าเสียหาย (Restitution) การทดแทน

²⁸ เสมอแฉ เสนเนียม, "มาตรการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยอาศัยการบริการสังคม," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 24-42.

ค่าเสียหาย (Compensation) มาใช้ควบคู่กับมาตรการทางอาญาเพื่อที่จะลดความรุนแรงของการลงโทษทางอาญาและส่งเสริมและสนับสนุนมาตรการทางอาญาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมทั้ง เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้กระทำผิดและพัฒนาผู้กระทำผิดให้สามารถกลับตัว เป็นคนดีของสังคม

การทำงานบริการสังคมหรือบริการ

สาธารณประโยชน์ หมายถึง การที่ผู้ถูกคุมความประพฤติยินยอมทำงานที่เป็นการให้บริการแก่สังคม ชุมชน หรือองค์การสาธารณกุศล โดยไม่ได้รับค่าตอบแทนหรือค่าจ้างภายในระยะเวลาที่ศาลเห็นสมควร

การให้ผู้กระทำผิดทำงานบริการสังคมมี

ความคิดพื้นฐานมาจากหลักอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยาแนวใหม่ โดยมองว่าการลงโทษจำคุกผู้กระทำผิดระยะสั้นไม่มีประโยชน์ แต่หากให้ทางเลือกอื่นแทนวิธีการจองจำ (Alternative to Imprisonment) โดยนำมาตรการไม่ควบคุมตัวมาปฏิบัติแทน (Non-Custodial treatment) มาใช้แทน โดยผ่านกระบวนการทางศาล ซึ่งศาลเป็นผู้มีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำผิดทำงานบริการสังคมแทนการลงโทษจำคุกในระยะสั้น ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้ทำประโยชน์ต่อสังคมด้วยการทำงานบริการสังคมและเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสร้างจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งให้รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์หรือให้ผู้กระทำผิดได้กลับตัวเป็นคนดี และมีการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดด้วย

ในส่วนของประเทศไทยนั้น วิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยอาศัยบริการสังคมอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ของมาตรา 56 แห่งประมวลกฎหมาย

อาญา* ซึ่งเป็นผลมาจากการพิจารณาของศาลว่า ผู้กระทำความผิดมีความผิดจริงสมควรที่จะได้รับการลงโทษและมีการกำหนดโทษที่เหมาะสมแก่ผู้กระทำความผิดแล้ว แต่รอการลงโทษโดยมีกำหนดระยะเวลา ทั้งนี้ เมื่อศาลคำนึงถึงพฤติการณ์และสภาพแวดล้อมอื่นของผู้กระทำความผิดแล้ว เห็นว่า ยังไม่เป็นการสมควรที่จะให้ผู้กระทำความผิดต้องมีประสบการณ์หรือใช้ชีวิตในทัณฑสถาน แต่การที่ศาลมีคำสั่งให้รอการลงโทษหรือรอการกำหนดโทษนี้ ผู้กระทำความผิดจะถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้เงื่อนไขของการคุมประพฤติ และการควบคุมดูแลของพนักงานคุมประพฤติ ดังนั้น การให้ผู้ถูกคุมความประพฤติทำงานบริการสังคมเป็นมาตรการทางกฎหมายวิธีหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดอันเป็นเงื่อนไขและเพื่อคุมความประพฤติของผู้กระทำความผิด รวมทั้งเพื่อลดใช้ความผิดที่ได้กระทำให้เกิดความเสียหายแก่สังคม ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้ชดใช้บรรเทาความเสียหายหรือชดใช้เป็นตัวเงินให้แก่สังคมหรือเหยื่ออาชญากรรม

* มาตรา 56 บัญญัติว่า "ผู้ใดกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุกและ ในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินสองปี ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นได้รับโทษจำคุกมาก่อน หรือปรากฏว่าได้รับโทษจำคุกมาก่อนแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ เมื่อศาลได้คำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพและสิ่งแวดล้อมของผู้นั้น หรือสภาพความผิดหรือเหตุอันอันควรปรานีแล้ว เห็นเป็นการสมควร ศาลจะพิพากษาว่าผู้นั้นมีความผิดแต่รอการกำหนดโทษไว้ หรือกำหนดโทษแต่รอการลงโทษไว้ แล้วปล่อยตัวไปเพื่อให้โอกาสผู้นั้นกลับตัวภายในระยะเวลาที่ศาลจะได้กำหนด แต่ต้องไม่เกินห้าปีนับแต่วันที่ศาลพิพากษา โดยจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุมความประพฤติของผู้นั้นด้วยหรือไม่ก็ได้..."

4.1.2.2 การวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคนโยบายทางอาญาและการบังคับใช้กฎหมายอาญาต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

การบังคับใช้กฎหมายจะมีประสิทธิภาพเพียงพอหรือไม่ นอกจากกฎหมายสารบัญญัติแล้ว ยังต้องคำนึงถึงตัวบทกฎหมายวิธีสบัญญัติ รวมทั้งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องประกอบกันไปด้วย ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งยังไม่สามารถขจัดปัญหา หรือยังคงเป็นอุปสรรคขัดขวางอยู่ การบังคับใช้กฎหมายก็จะขาดประสิทธิภาพไป

1) นโยบายทางอาญาต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม

ในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่จะมีนโยบายการพัฒนาประเทศในทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลัก เพราะเชื่อมั่นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมจะเป็นหนทางสำคัญที่จะยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของประชากรในประเทศให้สูงขึ้น และเพื่อยกระดับของประเทศให้ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศได้ แต่ขณะเดียวกันกาลเวลาได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า การแข่งขันพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างรีบเร่งและต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นั้น บางครั้งได้ก่อให้เกิดผลร้ายต่อมนุษย์ สังคม และระบบนิเวศน์ จากบรรดาของเสียที่เหลือไว้จากการพัฒนาโดยไม่ได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อม จนในปัจจุบันผลร้ายเช่นนี้ได้กลายเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมกำลังเป็นปัญหาสำคัญยิ่งปัญหาหนึ่งที่ประเทศกำลังพัฒนากำลังเผชิญหน้าอยู่ในขณะนี้ และนับวันจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ปัญหาเหล่านี้จะเพิ่มมากขึ้นเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับแนวนโยบายของรัฐที่จะให้ความสำคัญในการคุ้มครองป้องกันและแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาอุตสาหกรรมมากน้อยเพียงใด

สำหรับกรณีของประเทศไทย รัฐได้ให้ความสำคัญกับกรณีปัญหานี้เป็นอย่างมาก โดยมีการแสวงหามาตรการที่เหมาะสมมาควบคุมแก้ไขและป้องกัน

ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7²⁹ ได้กำหนดแนวทางในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันเป็นนโยบายในการบริหารประเทศ โดยรัฐมุ่งเน้นที่จะพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ นอกจากนี้ รัฐยังได้กำหนดวิธีดำเนินการเพื่อให้มาตรการควบคุมป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมตามที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาดังกล่าวให้บรรลุผลสำเร็จไว้อย่าง

ดังนั้น จึงอาจพิจารณาได้ว่า แนวนโยบายของรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมนั้นมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการพัฒนาประเทศในด้านอุตสาหกรรม โดยเน้นที่การพัฒนาโดยคำนึงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้ผลจากการพัฒนานั้นก่อให้เกิดผลประโยชน์ที่ดีแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย และทรัพย์สินของประชาชน อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายของรัฐต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยควรมีลักษณะที่เข้มงวด ทั้งนี้เพื่อให้เกิดผลเป็นการป้องกันและปราบปราม รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในประเทศ ให้เพิ่มความเอาใจใส่ต่อสิ่งแวดล้อม อันจะมิใช่เป็นการวางมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมได้อย่างเหมาะสม

การกำหนดแนวนโยบายของรัฐที่ชัดเจนในเรื่องการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมดังกล่าวนี้เป็นเหตุผลเพียงพอที่จะนำมาพิจารณาแสวงหามาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมสำหรับใช้บังคับเพื่อควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ในปัจจุบันนี้มีแนวโน้มที่จะนำมาใช้กับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการใช้โทษอันเป็นสภาพบังคับของมาตรการทางอาญานั้นมีวัตถุประสงค์ในทางป้องกันและปราบปรามมิให้เกิด

²⁹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (2535-2539), (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ไอน์เตดโปรดักชั่น, 2535), หน้า 220-227.

การกระทำผิด และขณะเดียวกันก็เป็นการป้องกันและคุ้มครองผลประโยชน์ของสาธารณชน ให้กิจกรรมต่างๆ ในสังคมดำเนินไปอย่างราบรื่นนอกจากนี้วัตถุประสงค์ในการป้องกันและปราบปรามในการลงโทษยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือของรัฐในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการจัดระเบียบสังคมอีกด้วย กล่าวคือ การลงโทษต่อความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นมีวัตถุประสงค์ที่จะให้การลงโทษเป็นเครื่องมือเพื่อบังคับการให้เป็นไปตามแนวนโยบายของรัฐ ในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยนั่นเอง

2) การบังคับใช้กฎหมายอาญาต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม

การดำเนินคดีอาญาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการ

บังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะในแง่ของการบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือ เมื่อมีความผิดเกิดขึ้น การดำเนินคดีอาญาจะต้องเริ่มขึ้นพร้อมกันในทันทีนับตั้งแต่การสืบสวนจับกุม สอบสวน ฟ้องร้อง และดำเนินคดีในศาลหรือพิจารณาพิพากษาลงโทษ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสอดคล้องกับการบริหารงานยุติธรรมของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาคด้วย มิฉะนั้นย่อมก่อให้เกิดปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายอาญานั้น ๆ

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษใน

ประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้ง ๆ ที่รัฐได้มีมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม โดยได้มีการประกาศใช้กฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษต่าง ๆ มากมายดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ดังนั้น ในส่วนนี้จะพิจารณาถึงการบังคับใช้กฎหมายในการป้องกันปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นอาชญากรรมชนิดหนึ่งและเป็นอาชญากรรมที่รุนแรงและมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากอาชญากรรมโดยทั่วไปหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็ถูกจัดเป็นอาชญากรรมในรูปแบบของความผิดเพราะมีกฎหมายห้าม (Mala Prohibita) ซึ่งเป็นการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมาย การพิจารณาในประเด็นนี้จึงเป็นการวิเคราะห์ถึง การดำเนินกระบวนการพิจารณาความอาญา สามารถแยกพิจารณาได้ ดังนี้

(1) ผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม³⁰

การเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญยิ่ง เพราะจะทำให้เกิดสิทธิในการดำเนินคดี การเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมนี้จะต้องมีข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นและก่อให้เกิดความเสียหาย และมีผู้ได้รับความเสียหายจากข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมนั้น

ข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นเมื่อผู้เสียหายได้รับมลพิษจากแหล่งกำเนิดมลพิษ เช่น โรงงานอุตสาหกรรม เป็นผลให้เกิดความเสียหายถึงแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สิน ซึ่งผู้เป็นเจ้าของแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น ถือว่าเป็นผู้กระทำความผิด โดยมีลักษณะของความผิด เป็นทั้งความผิดทางแพ่งและความผิดทางอาญา กล่าวคือ

กรณีความผิดทางแพ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หมายถึง เมื่อมีผู้เสียหายเกิดขึ้น ผู้นั้นย่อมมีสิทธิที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทนหรือชดเชยความเสียหายจากผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย เพราะถือว่าผู้เสียหายถูกรบกวนหรือโต้แย้งสิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัยและทรัพย์สินของเขา ซึ่งเป็นสิทธิที่กฎหมายให้การรับรองและคุ้มครองที่จะไม่ให้ใครมาล่วงละเมิด ผู้ก่อให้เกิดมลพิษถือว่าเป็นผู้ล่วงละเมิดต่อผู้ได้รับมลพิษเข้าไปเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้น ผู้ละเมิดต้องชดเชยค่าเสียหายตามกฎหมาย การชดเชยค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย ถือว่าเป็นการชดเชยทางแพ่งที่เป็นผลจากการที่ผู้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและส่งผลกระทบต่อถึงบุคคล

³⁰ บุญชนะ ยี่สารพัฒน์, "ข้อขัดข้องในทางวิธีพิจารณาความของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม," (วิทยานพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 77-102.

กรณีความผิดทางอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หมายถึง การปล่อยมลพิษออกจากแหล่งกำเนิดมลพิษและก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น หากเป็นการกระทำที่เข้าองค์ประกอบของความผิดทางอาญา หรือความผิดที่กฎหมายกำหนดไว้และมีโทษทางอาญา ผู้กระทำนั้นก็ต้องรับโทษทางอาญาตามกฎหมาย

เมื่อเกิดมลพิษขึ้นย่อมก่อให้เกิดความเสียหาย บุคคลผู้ได้รับความเสียหายที่เห็นได้ชัด คือ เอกชนหรือประชาชน และรัฐ ทั้งเอกชนหรือประชาชนและรัฐอาจเป็นผู้เสียหายได้ทั้งในความผิดทางแพ่งและความผิดทางอาญา ดังนั้น การเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมสามารถพิจารณาได้ ดังนี้

(ก) ผู้เสียหายที่เป็นเอกชนหรือประชาชน

สำหรับเอกชนหรือประชาชนผู้เสียหายนั้น

เมื่อได้รับความเสียหายจากการที่มีผู้ก่อมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพ หรือทรัพย์สินของเอกชน เช่นนี้เอกชนหรือประชาชนผู้เสียหายย่อมมีสิทธิในการดำเนินคดีต่อผู้ก่อให้เกิดความเสียหายได้ สำหรับการใช้สิทธิของผู้เสียหายที่เป็นเอกชนหรือประชาชนในคดีสิ่งแวดล้อมมีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. การใช้สิทธิในทางแพ่ง กล่าวคือ เมื่อมีความเสียหายเนื่องจากสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น หากผู้ก่อให้เกิดความเสียหายไม่ยอมชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ได้รับความเสียหายตามที่มีการเรียกร้อง ย่อมถือว่าข้อพิพาททางแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้เกิดขึ้นแล้ว การใช้สิทธิในทางแพ่งของผู้เสียหายที่เป็นเอกชนหรือประชาชน

ก็คือ การฟ้องคดีแพ่งกับผู้มาได้แย้งสิทธิของตนได้* ซึ่งอาจจะฟ้องร้องให้รับผิดชอบในมูลละเมิดหรือฟ้องร้องเพื่อบังคับปกป้องภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นแก่ผู้เสียหายได้

นอกจากนี้ สำหรับความเสียหายที่เกิดจากมลพิษนั้น ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ตามมาตรา 96** ซึ่งเป็นบทบัญญัติของกฎหมายที่นำเอาหลัก "Strict Liability" มาใช้เท่ากับเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ความเสียหายไปจากผู้เสียหาย เป็นหน้าที่ของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายนั้นมิได้เกิดจากการกระทำของตน ถ้าพิสูจน์ไม่ได้ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้เสียหาย ซึ่งค่าสินไหมทดแทนนี้รวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นด้วย

* ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 บัญญัติว่า "เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลตามกฎหมายแพ่ง หรือบุคคลใดจะใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะ เสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่ง และประมวลกฎหมายนี้"

** พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มาตรา 96 บัญญัติว่า "แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษ อันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่น หรือของรัฐเสียหายด้วยประการใด ๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ไม่ว่าการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของ หรือผู้ครอบครองแหล่งมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่ามลพิษเช่นนั้น..."

ดังนั้น เมื่อมีความเสียหายเกิดจากมลพิษ หากโจทก์ฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยโดยอาศัยมาตรา 96 นี้ โจทก์จะอยู่ในฐานะดีกว่า การฟ้องโดยอาศัยมาตรา 420 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพราะการฟ้องตามมาตรา 420 โจทก์ต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายเกิดจาก "การจงใจหรือประมาทเลินเล่อ" ของจำเลย ซึ่งการพิสูจน์เช่นนี้ในคดีสิ่งแวดล้อมเกิดความยุ่งยากและเป็นอุปสรรคต่อโจทก์อย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม ในกรณีฟ้องเรียก ค่าเสียหายทางแพ่งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มาตรา 97* นั้น เอกชนไม่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายให้แก่รัฐได้ ถึงแม้จะมีผู้ก่อให้เกิดหรือทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินก็ตาม ทั้งนี้ เพราะขณะนี้ ประเทศไทยยังไม่มี การนำหลักการฟ้องคดีโดยประชาชน (Citizen Suits) มาใช้กับ ด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การใช้สิทธิในทางแพ่งของเอกชนหรือประชาชนยังเกิดข้อขัดข้อง ในทางวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือ

(1) ข้อขัดข้องในการเป็นโจทก์ฟ้อง

คดีแพ่งในกรณีบุคคลหลายคนได้รับความเสียหาย อันเกิดจากการแพร่กระจายของมลพิษในคราว เดียวกัน เนื่องจากลักษณะของความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมมักจะเกิดขึ้นกับประชาชนกลุ่มใหญ่ หรืออาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชนเป็นจำนวนมาก ดังนั้น จึงอาจมีผู้ได้รับความเสียหายที่จะใช้สิทธิฟ้องคดีแพ่งเรียกค่าสินไหมทดแทน ตลอดจนค่าเสียหายอื่น ๆ จำนวนหลายคน ในการกระทำละเมิดเรื่องเดียวกันซึ่งจะต้องแยกฟ้องเป็นคนละคดี จึงทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

* พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มาตรา 97 บัญญัติว่า "ผู้ใดกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใดโดยมิชอบด้วยกฎหมาย อันเป็นการทำลายหรือทำให้สูญหายหรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของรัฐ หรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายให้แก่รัฐ..."

ในการดำเนินคดีอย่างมาก หรือหากศาลจะรวมการพิจารณาทุกคดีเข้าด้วยกัน ก็จะทำให้การพิจารณาเป็นไปอย่างล่าช้า เพราะผู้เสียหายแต่ละคนอาจฟ้องคดีไม่พร้อมกัน

(2) ข้อขัดข้อง ในเรื่องภาระการพิสูจน์

ในกรณีที่มีแหล่งมลพิษหลายแห่ง ในบริเวณพื้นที่เดียวกัน ก่อให้เกิดความยุ่งยากที่ผู้เสียหายจะพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าแหล่งมลพิษแห่งใดทำให้มลพิษแพร่กระจาย เป็นเหตุให้เกิดความเสียหาย ซึ่งหากพิสูจน์ไม่ได้ศาลต้องยกฟ้องทำให้ประชาชนผู้เสียหายได้รับความเดือดร้อนเพิ่มขึ้นอีก

(3) ข้อขัดข้อง ในการใช้สิทธิทางศาล

เพื่อป้องกันอันตรายล่วงหน้าเนื่องจากในปัจจุบันไม่มีกฎหมายบัญญัติให้บุคคลใดสามารถใช้สิทธิทางศาลในการที่จะเรียกให้เจ้าของ หรือผู้ครอบครองแหล่งมลพิษอันมีลักษณะที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือทรัพย์สินของประชาชน ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็นการป้องกันล่วงหน้ามิให้อันตราย เกิดขึ้น

- การใช้สิทธิในทางอาญา กล่าวคือ

เมื่อมีผู้ก่อให้เกิดมลพิษซึ่งเป็นการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น เอกชนหรือประชาชนเป็นผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดอาญานั้น และเอกชนหรือประชาชนจะต้องไม่เป็นผู้ร่วมก่อมลพิษอันเป็นความผิดอาญานั้นด้วย เมื่อเข้าตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้แล้ว จึงถือว่าเอกชนหรือประชาชนเป็นผู้เสียหาย* ซึ่งความเสียหายอาจเกิดขึ้นต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สินของเอกชนหรือประชาชนก็ได้ เมื่อเอกชนหรือประชาชนเป็นผู้เสียหายแล้ว ย่อมมีอำนาจดำเนินคดีอาญา เพราะเป็นผู้ได้รับอันตรายหรือความเสียหายโดยตรงจากมลพิษสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้ที่ได้รับความเสียหายอาจเป็นเอกชนหรือประชาชนรายเดียวหรือหลายรายก็ได้

* ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) บัญญัติว่า "ผู้เสียหาย หมายความว่าบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่ง"

กรณีที่เอกชนหรือประชาชนได้รับความเสียหายจากมลพิษสิ่งแวดล้อมซึ่ง เป็นความเสียหายที่ได้รับโดยตรงอันเกิดแก่ทรัพย์สินนั้น เอกชนหรือประชาชนจะต้อง เป็นเจ้าของหรือผู้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ซึ่ง เมื่อถูกประทุษร้ายต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเท่านั้น เป็นผู้เสียหายฐานทำให้เสียหาย ส่วนความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัยของเอกชนหรือประชาชนจากมลพิษจะเป็นความผิดอาชญาฐานใดนั้น ต้องพิจารณาจากบทบัญญัติความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากลักษณะของความผิดและความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น มีความแตกต่างกับคดีอาญาทั่วไป กล่าวคือ ในคดีอาญาทั่วไปนั้น เมื่อเกิดบุคคลกระทำความผิดอาญาขึ้น จะเห็นความเสียหายที่เกิดขึ้นชัดเจน แต่ความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมจะไม่ปรากฏให้เห็นชัดเจนในทันที ต้องอาศัยระยะเวลา เช่น สารพิษสะสมในร่างกายเป็นระยะเวลานานจึงจะปรากฏอาการของโรคที่เป็นอันตราย ดังนั้น เมื่อผู้ได้รับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย จะดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำผิด โดยอ้างฐานความผิดอาชญาฐานใดนั้น ยังเป็นข้อขัดข้องประการหนึ่งในทางกฎหมายสารบัญญัติ นอกจากนี้ การใช้สิทธิในทางอาญาของเอกชนหรือประชาชน ยังเกิดข้อขัดข้องในทางวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือ

(1) ข้อขัดข้องในกรณีผู้เสียหายที่เป็นเอกชนหรือประชาชนใช้สิทธิร้องทุกข์ต่อ เจ้าพนักงาน เนื่องจากในการกระทำความผิดอาญาอันเกี่ยวกับการก่อให้เกิดมลพิษ ย่อมจะเป็นการยากที่ผู้เสียหายจะแสดงความเสียหายให้ปรากฏต่อพนักงานสอบสวน และไม่สามารถกล่าวอ้างได้อย่างชัดเจนว่า ความเสียหายจากการก่อมลพิษเป็นผลให้พนักงานสอบสวนไม่สามารถดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิดได้ หรือกว่าจะดำเนินคดีได้อาจต้องใช้เวลายาวนานในการพิสูจน์ว่ามีการก่อมลพิษเกิดขึ้น และผู้เสียหายได้รับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินจากการก่อมลพิษอันเป็นเหตุให้เกิดความรำคาญในทางอาญา เป็นต้น

(2) ข้อขัดข้องในการค้นหาพยาน หลักฐานที่จะนำไปสู่การพิสูจน์ความผิด เนื่องจากเอกชนหรือประชาชนผู้เสียหายจะใช้สิทธิ

ดำเนินคดีอาญาสิ่งแวดล้อมนั้นจะต้องประสบกับการค้นหาพยานหลักฐาน เนื่องจากบางกรณีเอกชนหรือประชาชนจะเข้าไปค้นหาพยานหลักฐานจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดมลพิษ ต้องประสบปัญหาในการเข้าไปค้นหาพยานหลักฐานต่าง ๆ มาก รวมทั้งในการพิสูจน์ความผิดจากความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับในคดีสิ่งแวดล้อมต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ เช่น ผู้เชี่ยวชาญในการพิสูจน์ระดับของมลพิษที่ผู้เสียหายได้ ไม่ว่าจะ เป็นนักวิทยาศาสตร์ นักเคมี เป็นต้น ซึ่งผู้เสียหายที่เป็นเอกชนหรือประชาชนอาจจะไม่มีความรู้ ความสามารถ และบางครั้งอาจจะเสียค่าใช้จ่ายที่สูงมากในการพิสูจน์ความเสียหายดังกล่าว เป็นต้น

(ข) ผู้เสียหายที่เป็นรัฐ

สำหรับผู้เสียหายที่เป็นรัฐนั้น เมื่อเกิดปัญหาของมลพิษก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินของรัฐ หรือหากมลพิษสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สิน ในลักษณะของความผิดอาญาแผ่นดิน เช่นนี้รัฐย่อมมีสิทธิในการดำเนินคดีต่อผู้ก่อให้เกิดมลพิษได้ สำหรับการใช้สิทธิของผู้เสียหายที่เป็นรัฐในคดีสิ่งแวดล้อมมีอยู่ 2 ประเภท คือ

- การใช้สิทธิในทางแพ่ง กล่าวคือ เมื่อเกิดมลพิษที่ปล่อยออกสู่สิ่งแวดล้อมเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของรัฐ หรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304 ซึ่งรัฐเป็นผู้เสียหายที่จะเรียกร้องให้ผู้ก่อมลพิษชดเชยค่าเสียหายในทางแพ่งแก่รัฐได้* โดยอาศัยมาตรา 97 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

* ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 บัญญัติว่า "เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลตามกฎหมายแพ่ง หรือบุคคลใดจะใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะ เสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้"

- การใช้สิทธิในทางอาญา กล่าวคือ

เมื่อมีความเสียหายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นเป็นความผิดอาญา รัฐอาจเป็นผู้เสียหาย* ได้

2 กรณี คือ

กรณีแรก หากมลพิษสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนั้น

ส่งผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สิน ในลักษณะของความผิดอาญาแผ่นดิน ไม่เฉพาะผู้ได้รับผลกระทบจะเป็นผู้เสียหายเท่านั้น รัฐก็ตกเป็นผู้เสียหายเนื่องจากการกระทำผิดนั้น มีผลกระทบต่อความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของประชาชนด้วย เพราะฉะนั้น แม้ประชาชนผู้เสียหายจะไม่ตั้งใจเอาความผิดกับผู้กระทำผิดก็ตาม แต่รัฐก็ไม่ยินยอมที่จะให้ความผิดยุติลงไปได้

กรณีที่สอง เป็นกรณีที่รัฐแต่ฝ่ายเดียว

เป็นผู้เสียหายเนื่องจากการกระทำผิดเกิดจากการฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดให้รัฐเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายฉบับนั้น ๆ เช่น ความผิดเนื่องจากการปล่อยน้ำทิ้งที่ไม่ได้มาตรฐานลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้น้ำเน่าเสีย ถือว่าเป็นความผิดที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ.2456 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535) เป็นต้น กฎหมายเหล่านี้รัฐเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายจึงเป็นผู้เสียหายโดยตรง รัฐจึงมีสิทธิที่จะฟ้องคดีเพื่อเอาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ

ดังนั้น การใช้สิทธิในทางอาญาของรัฐ

จึงครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ที่สามารถคุ้มครองและป้องกันผลประโยชน์ของประชาชนจากมลพิษสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ มากกว่าการใช้สิทธิของเอกชนหรือประชาชน

* ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) บัญญัติว่า "ผู้เสียหาย หมายถึงความถึงบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่ง"

(2) การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ในคดีสิ่งแวดล้อม

การดำเนินคดีอาญาต่อผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อ

สิ่งแวดล้อมมีหลายองค์กร เข้ามารับผิดชอบ ซึ่งในกระบวนการยุติธรรมของไทย ในปัจจุบันได้มีการแบ่งแยกหน้าที่กันโดยเด็ดขาด คือ การสืบสวนสอบสวนเป็นหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ การฟ้องคดีและการดำเนินคดีในศาลเป็นหน้าที่ของอัยการและทนายความ และการพิจารณาพิพากษาคดีเป็นหน้าที่ของศาล³¹ ดังนั้น การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในคดีสิ่งแวดล้อม สามารถแยกพิจารณาได้ ดังนี้

(1) การจับกุมและการสืบสวนสอบสวนในคดี

สิ่งแวดล้อม

การจับกุมและสืบสวนสอบสวนต่อคดีอาญา

สิ่งแวดล้อม มีหลายองค์กรที่เข้ามาเกี่ยวข้อง กล่าวโดยรวม ๆ การสืบสวนสอบสวนเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ แต่การสืบสวนและการสอบสวนมิได้เหมือนกัน และมีความสำคัญต่อการดำเนินคดีอาญาต่างกัน กล่าวคือ ในคดีอาญาที่รัฐดำเนินการฟ้องร้องเอง การสอบสวนเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น เพราะกฎหมายบัญญัติห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาล หากมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้น ส่วนการสืบสวนเป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน ซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและเพื่อทราบรายละเอียดของความผิด

³¹ คณิ่ง ภาไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 3

(กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์, 2530), หน้า 30-31.

การจับกุมและการสืบสวนสอบสวนในคดีอาญา

ทั่ว ๆ ไปนั้น เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ และพนักงานสอบสวน คือ

(ก) เจ้าพนักงานที่มีอำนาจหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งมีอำนาจจับกุมผู้กระทำความผิด ป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทุกประเภทโดยไม่จำกัด เช่น เจ้าพนักงานตำรวจ เจ้าพนักงานปกครอง เช่น นายอำเภอ ปลัดอำเภอ กำนัน เป็นต้น

(ข) เจ้าพนักงานที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการจับกุมผู้กระทำความผิดป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดตามกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น พัสดีเรือนจำ มีอำนาจจับกุมนักโทษที่หลบหนีตามกฎหมายราชทัณฑ์ เจ้าพนักงานสรรพสามิต เจ้าพนักงานศุลกากร เป็นเจ้าพนักงานที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น ๆ เป็นต้น

(ค) พนักงานสอบสวน หมายถึง เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้อำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน

เจ้าพนักงานที่กฎหมายให้อำนาจเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ในกรณีที่เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการจับกุมผู้กระทำความผิด ป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมฉบับหนึ่งฉบับใดโดยเฉพาะ คือ

- ในกรณีของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 กำหนดให้เจ้าพนักงานควบคุมมลพิษมีอำนาจจับกุมผู้ก่อให้เกิดมลพิษ หรือแหล่งกำเนิดมลพิษทุกประเภท (มาตรา 85) อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ เจ้าพนักงานควบคุมมลพิษไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้โดยตรง แต่ต้องประสานการปฏิบัติราชการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับปัญหามลพิษนั้น ๆ โดยตรง เพื่อให้พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายฉบับนั้นโดยเฉพาะ (มาตรา 83)

- ในกรณีของพระราชบัญญัติโรงงาน

พ.ศ. 2535 กำหนดให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของกรมโรงงานอุตสาหกรรมมีอำนาจจับกุมโรงงาน อุตสาหกรรมที่ฝ่าฝืนต่อกฎหมาย โรงงานฉบับนี้ (มาตรา 36) อย่างไรก็ตาม พนักงานเจ้าหน้าที่ ของกรมโรงงานอุตสาหกรรมบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ได้เฉพาะผู้ก่อให้เกิดมลพิษที่เป็นโรงงาน อุตสาหกรรมเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้

ได้กำหนดให้ประชาชนหรือเอกชนเป็นผู้เสียหาย ในกรณีที่มีการกระทำความผิดตามกฎหมายฉบับนี้ ให้ถือว่าบุคคลผู้ที่อาศัยอยู่ใกล้ชิดหรือติดต่อกับโรงงานที่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น หรือบุคคล ซึ่งความเป็นอยู่ถูกรบกวนกระเทือนเนื่องจากการกระทำความผิด เป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา (มาตรา 64) ถือได้ว่ากฎหมายฉบับนี้ได้ขยายขอบเขตการบังคับใช้ กฎหมาย โดยกำหนดให้ประชาชนหรือเอกชนเป็นผู้เสียหาย ในการกระทำความผิดทางอาญา ที่สืบเนื่องมาจากการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรม นอกจากนี้ กฎหมายฉบับนี้ยังกำหนดให้มีการเปรียบเทียบคดีที่เกี่ยวกับความผิดตามกฎหมายฉบับนี้ โดยให้อำนาจคณะกรรมการเปรียบเทียบคดีมีอำนาจเปรียบเทียบปรับได้ ถ้าเห็นว่าผู้ต้องหาไม่ควร ถูกฟ้องร้องหรือได้รับโทษถึงจำคุก และเมื่อผู้ต้องหาได้เสียค่าปรับตามที่เปรียบเทียบภายใน สามสิบวันนับแต่วันที่มีการเปรียบเทียบปรับ ให้ถือว่าคดีเลิกกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ และในกรณีที่พนักงานสอบสวนพบว่าผู้ใดกระทำความผิดตามกฎหมายนี้ และผู้นั้นยินยอมให้ เปรียบเทียบคดี ให้พนักงานสอบสวนส่งเรื่องให้คณะกรรมการเปรียบเทียบคดีภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ผู้นั้นแสดงความยินยอมให้เปรียบเทียบปรับ (มาตรา 65)

ข้อมูลที่ได้ศึกษาจากคำพิพากษาฎีกา

พบว่า การบังคับใช้กฎหมาย โรงงานฉบับนี้จะฟ้องโรงงานอุตสาหกรรมที่ฝ่าฝืนต่อกฎหมายใน ฐานความผิดเกี่ยวกับการตั้งโรงงานและประกอบกิจการโรงงานโดยไม่ได้รับอนุญาต และศาลตัดสินลงโทษผู้กระทำผิดดังกล่าวโดยลงโทษฐานตั้งโรงงานโดยไม่ได้รับอนุญาตเป็นโทษปรับ 2,000 บาท และฐานประกอบกิจการโรงงานโดยไม่ได้รับอนุญาตเป็นโทษจำคุก 4 เดือน และปรับ 4,000 บาท ในกรณีที่จำเลยให้การรับสารภาพ ศาลลดโทษให้กึ่งหนึ่ง คงจำคุก 2 เดือน

ปรับ 2,000 บาท โทษจำคุกหรือไว้ 2 ปี และลงโทษริบของกลาง (ตัวอย่างเช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 3333/2537, 1162/2526)

- ในกรณีของพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2535 กำหนดให้เจ้าพนักงานท้องถิ่น และเจ้าพนักงานสาธารณสุข มีอำนาจหน้าที่จับกุมหรือปราบปรามผู้กระทำความผิดตามกฎหมายฉบับนี้ (มาตรา 47) อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้ให้อำนาจเจ้าพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดก่อเหตุรำคาญในลักษณะต่าง ๆ ทุกประเภท อันเป็นเหตุให้เสื่อมหรือเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน นอกจากนี้ กฎหมายฉบับนี้ยังได้กำหนดให้มีการเปรียบเทียบคดีที่เกี่ยวกับความผิดตามกฎหมายฉบับนี้ โดยให้อำนาจคณะกรรมการเปรียบเทียบคดีมีอำนาจเปรียบเทียบปรับได้ ถ้าเห็นว่าผู้ต้องหาไม่ควรได้รับโทษจำคุกหรือไม่ควรถูกฟ้อง (มาตรา 85)

- ในกรณีของพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ.2456 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535) กำหนดให้เจ้าพนักงานของกรมเจ้าท่า มีอำนาจหน้าที่จับกุมและสืบสวนผู้กระทำความผิดตามกฎหมายฉบับนี้ (มาตรา 3) กรมเจ้าท่า ซึ่งเป็นหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ได้ให้ความสนใจและความสำคัญต่อคุณภาพแหล่งน้ำสาธารณะอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการโรงงานอุตสาหกรรมนั้น กฎหมายฉบับนี้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมโดยตรงอยู่ 3 มาตรา คือ มาตรา 119 มาตรา 119 ทวิ และมาตรา 204 ประกอบกับประกาศกรมเจ้าท่าที่ 214/2537 เรื่องกำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรม สภาพการบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีการนำบทบัญญัติดังกล่าวไปใช้ในการดำเนินคดีกับโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ไม่ได้มาตรฐานตามกฎหมายลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ ซึ่งผลของคำพิพากษาฎีกาปรากฏว่า กรมเจ้าท่าเป็นฝ่ายชนะคดี (คำพิพากษาฎีกาที่ 638-639/2538)

- ในกรณีของพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2528) กำหนดให้ข้าหลวงประจำจังหวัด นายอำเภอ และ

พนักงานประมง มีอำนาจจับกุมและสืบสวนผู้กระทำความผิดตามกฎหมายฉบับนี้ (มาตรา 57) กรมประมงซึ่งเป็นหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ได้ให้ความสำคัญต่อทรัพยากรประมง โดยกรมประมงในฐานะผู้บังคับใช้กฎหมายได้นำมาบังคับใช้ต่อกรณีของการกระทำอันก่อให้เกิดมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมอันก่อความเสียหายต่อสภาพที่จับสัตว์น้ำและทำลายสายพันธุ์สัตว์น้ำ ตามมาตรา 19 ซึ่งในปัจจุบัน การฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายฉบับนี้อยู่ในระหว่างการดำเนินคดีทางศาล

ดังนั้น การป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นในเบื้องต้นต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ผู้ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายนั้น ๆ เป็นหลักในการจับกุมผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม อำนาจในการสอบสวนก็เป็นของตำรวจเพียงองค์กรเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีโทษทางอาญาต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวนเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะจะเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานที่จะนำไปสู่การพิสูจน์ความผิด ดังนั้น การรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นสอบสวนจึงต้องกระทำโดยบุคคลผู้มีความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนความชำนาญในเรื่องที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น ๆ เพราะจะทำให้ทราบได้เป็นอย่างดีว่าสิ่งใดบ้างที่มีความจำเป็นต้องรวบรวมเป็นพยานหลักฐานเข้าสู่การพิจารณาในชั้นศาล ซึ่งจะทำการดำเนินการสอบสวนเป็นไปอย่างถูกต้องรวดเร็วและเกิดประสิทธิภาพอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของความผิดอันเกิดจากการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งจะต้องอาศัยการพิสูจน์ทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นส่วนประกอบอันสำคัญ ดังนั้น พนักงานสอบสวนจึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนมีความชำนาญในเรื่องกฎหมายควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมเป็นอย่างดี หรืออย่างน้อยจะต้องมีความรู้ความเข้าใจพอสมควรจึงจะสามารถดำเนินการสอบสวนคดีสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ตามกฎหมายไทย ในปัจจุบันตำรวจเพียงองค์กรเดียวที่มีอำนาจหน้าที่ในการสอบสวนคดีอาญา และพนักงานสอบสวนส่วนมากจะสำเร็จการศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์เป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านกฎหมาย หรือทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์มากกว่าความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านวิทยาศาสตร์ และมักจะมี

ความเชี่ยวชาญในการสอบสวนคดีอาญาทั่ว ๆ ไป เช่น คดีลักทรัพย์ คดีฉ้อโกง คดีฆ่าคนตาย เป็นต้น ซึ่งเป็นคดีทั่ว ๆ ไปที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ซึ่งตำรวจก็มีความเชี่ยวชาญอยู่แล้ว แต่ในคดีสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่เพิ่งเกิดขึ้นและมีลักษณะของความผิดที่ซับซ้อนกว่าคดีทั่ว ๆ ไป ดังนั้น การสอบสวนของพนักงานสอบสวนในความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจึงเกิดปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมายอาญา

(2) การฟ้องร้องในคดีสิ่งแวดล้อม

อัยการเป็นหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม

มีความสำคัญต่อการพิทักษ์ความเป็นธรรม การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น อัยการมีบทบาทที่สำคัญและกว้างขวางเกือบทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทั้งในด้านควบคุม กลั่นกรองการสอบสวนให้เป็นไปอย่างถูกต้อง มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม และในชั้นศาล อัยการในฐานะเป็นโจทก์ ก็มีบทบาทสำคัญด้านการสืบพยานหลักฐาน เพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย และดำเนินคดีตลอดจนถึงชั้นศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา นอกจากนั้นยังได้รับมอบหมายให้ควบคุมดูแลการดำเนินคดีในศาลกรณีและผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาต่อศาลอีกด้วย³²

การพิจารณาฟ้องร้องผู้ต้องหาต่อศาลเป็น

หน้าที่หลักและเป็นความรับผิดชอบของอัยการ ในฐานะเป็นนายความของแผ่นดินอย่างแท้จริง อำนาจเห็นควรสั่งฟ้อง หรือสั่งไม่ควรถูกฟ้องของอัยการนี้ เป็นอำนาจที่สำคัญที่สุดของอัยการที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยใจเป็นกลางเพื่อผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรมแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยอย่าง

³² กุลพล พลวัน, "บทบาทของอัยการในการดำเนินคดีอาญา," วารสารอัยการ 62 (กุมภาพันธ์ 2526) : 1.

เคร่งครัด ทั้งจะต้องถือเป็นหน้าที่ของอัยการที่จะต้องดำเนินการฟ้องร้องผู้กระทำผิดที่แท้จริง ให้ได้รับการลงโทษตามผลแห่งการกระทำนั้น ๆ*

ในคดีอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น อัยการ จะเข้ามามีบทบาทในการสั่งฟ้องคดีก็ต่อเมื่อการก่อให้เกิดมลพิษนั้นเป็นการกระทำละเมิดหรือ ผ่าฝืนต่อคำสั่งของเจ้าพนักงานหรือไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดที่ออกตามกฎหมาย หรือหากมลพิษ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สิน ในลักษณะของ ความผิดอาญาแผ่นดิน ซึ่งถือว่ารัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย ดังนั้น อัยการจึงเป็นองค์กรเดียวเท่านั้น ที่มีอำนาจฟ้อง**

* ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 บัญญัติว่า "บุคคลเหล่านี้มี อำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาล (1) พนักงานอัยการ.." ประกอบกับอำนาจและหน้าที่ของพนักงาน อัยการตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติพนักงานอัยการ พ.ศ. 2498

** คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3521-3522/2536 ตัดสินว่า ความผิดตามประมวลกฎหมาย อาญา มาตรา 229, 360 พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ.2456 มาตรา 117, 118, 120 และประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 9, 108 ทวิ เป็นความผิดที่กระทำต่อรัฐ เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการที่จะฟ้องร้องขอให้ลงโทษผู้กระทำความผิดตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 (1) และพระราชบัญญัติพนักงานอัยการ พ.ศ.2498 มาตรา 11 (1) เอกชนจะฟ้องได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเสียหายเป็นพิเศษ แม้โจทก์ จะเป็นเทศบาลและมีหน้าที่บำรุงทางบก ทางน้ำ ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2496 มาตรา 50 (2), 53 มีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษา คุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน หรือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินที่อยู่ในเขตเทศบาลตามคำสั่งกระทรวงมหาดไทย และดูแลรักษา ลำน้ำในเขตเทศบาลตามที่อธิบดีกรมเจ้าท่ามอบหมาย ตามพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำ ไทย พ.ศ.2456 โจทก์ก็ไม่ใช่ผู้เสียหาย ไม่มีอำนาจฟ้องขอให้ลงโทษจำเลยที่ 1 ในความผิด ดังกล่าว

(3) การลงโทษทางอาญาต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม

ศาล* เป็นหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมในการปฏิบัติหน้าที่พิทักษ์ความเป็นธรรมในสังคม ศาลจะต้องมีอิสระในการพิพากษาคดีโดยปราศจากการแทรกแซงของอิทธิพลทางการเมือง หรือภาวะครอบงำอื่นใดทั้งสิ้น ในการวินิจฉัยคดี ผู้พิพากษาจะต้องวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด คำพิพากษาจะต้องตั้งมั่นอยู่บนรากฐานของหลักการใช้เหตุผลทางกฎหมาย หลักความเป็นจริงทางประจักษ์พยาน หลักฐาน และหลักความบริสุทธิ์ใจอย่างแท้จริง รวมทั้งในเรื่องการกำหนดบทลงโทษ ศาลก็จะต้องใช้ดุลพินิจว่าจะลงโทษผู้กระทำความผิด

สูงสุดตามอัตราโทษที่กำหนดไว้หรือลดหย่อนลงมา เช่น โทษจำคุกกับโทษปรับ อาจลงโทษปรับอย่างเดียวหรือลงโทษจำคุก แต่ให้รอกการลงอาญา เป็นต้น ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับทัศนคติของศาลแต่ละท่านที่มีต่อความผิด โดยปกติแล้วศาลจะต้องใช้ดุลพินิจในการลงโทษที่สำคัญ 2 ประการ³³ คือ

- (1) พิจารณาโทษให้เหมาะสมแก่ข้อเท็จจริงตามสภาพแวดล้อม เช่น กระทำความผิดเพราะบันดาลโทสะ เพราะยากจนข้นแค้น เป็นต้น
- (2) พิจารณาโทษให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการลงโทษ

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (1) บัญญัติว่า "ศาล หมายถึง ศาลยุติธรรม หรือผู้พิพากษาศาลซึ่งมีอำนาจทำการอันเกี่ยวกับคดีอาญา"

³³ นพพร โพรรังสียากร, "การใช้ดุลพินิจของศาลในการลงโทษ;" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 20.

ดังนั้น การพิจารณาบทลงโทษทางอาญาต่อ
 อาชญากรรมสิ่งแวดล้อม จึงเป็นบทบาทของศาลที่จะต้องใช้ดุลพินิจว่าจะลงโทษผู้กระทำผิด
 อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้กฎหมายอาญาในเรื่องนี้ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรค กล่าวคือ

(1) ทศนคติของศาลที่มีต่อความผิดประเภทนี้
 ศาลเป็นนักนิติศาสตร์ไม่ใช่นักวิทยาศาสตร์ นักสิ่งแวดล้อม นักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนั้น
 ความเข้าใจ ความรู้สึกในคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ก็เป็นความเข้าใจตามความรู้สึกนึกคิดของ
 บุคคลธรรมดาที่มีได้อยู่ในวงการสิ่งแวดล้อม ซึ่งมองเห็นในคุณค่าของระบบนิเวศน์

จากข้อมูลที่ได้ศึกษาจากคำพิพากษาฎีกา
 พบว่า ศาลจะพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดในคดีสิ่งแวดล้อม โดยให้ลงโทษจำคุกไม่เกิน 2
 ปี หรือปรับในอัตราสูง โดยให้รอการลงโทษจำคุกไว้เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณี
 ที่จำเลยให้การรับสารภาพ ดังนั้น การบังคับใช้กฎหมายในเรื่องนี้จึงไม่ได้ผลเท่าที่ควร
 ผู้กระทำผิดจึงไม่กลัวกฎหมาย (คำพิพากษาฎีกาที่ 638-639/2538)

(2) ความล่าช้าในการดำเนินคดี เป็นปัญหาใหญ่
 และสำคัญมากที่สุดในปัจจุบัน เพราะหากการพิจารณาตัดสินล่าช้าไปเพียงใด การอำนวยความสะดวก
 ยุติธรรมก็ลดประสิทธิภาพลง จนมีคำกล่าวว่าคุณยุติธรรมที่ล่าช้าก็คือ ความไม่ยุติธรรมนั่นเอง
 ในคดีความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น หากมีความล่าช้าในการดำเนินคดี จะทำให้ผู้เสียหาย
 ในคดีสิ่งแวดล้อมรู้สึกที่ศาลไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม อาชญากรรมสิ่งแวดล้อมถือได้ว่า
 เป็นรูปแบบของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจประเภทหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบของ
 อาชญากรรมห้างหุ้นส่วน-นิติบุคคล (Corporate Crime) อันมีลักษณะของการกระทำผิด
 โดยนิติบุคคล กล่าวคือ ผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมส่วนมากเป็นบริษัทหรือนิติบุคคล และ
 วัตถุประสงค์ของกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมส่วนมากมุ่งเน้นในการลงโทษนิติบุคคล ซึ่งรวมถึง
 ผู้แทนของนิติบุคคลด้วย

อาชญากรรมสิ่งแวดล้อมในลักษณะนี้ส่วนใหญ่เกิดขึ้น

ในระหว่างการดำเนินกิจการของบริษัทหรือนิติบุคคล หรือกระทำโดยพนักงานของบริษัทหรือนิติบุคคลซึ่งกระทำโดยการใช้อำนาจร้องขอ หรือสั่งการโดยผู้มีอำนาจของนิติบุคคลก่อให้เกิดการกระทำผิดต่อกฎหมายสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น การปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำลำคลอง การปล่อยมลพิษต่าง ๆ ของโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น การกระทำผิดของนิติบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อสาธารณสุขโดยรวม นับวันแต่จะทวีปริมาณเพิ่มขึ้น และความเสียหายที่เกิดขึ้นก็มีความรุนแรงเพิ่มขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นการก่อให้เกิดความเสียหายต่อเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสุขภาพอนามัย และผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินของประชาชน

ในปัจจุบันกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่จึง

กำหนดความรับผิดชอบทางอาญาแก่นิติบุคคลดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และกำหนดบทลงโทษไว้ด้วยมาตรการในการลงโทษหรือบทลงโทษที่จะใช้บังคับแก่นิติบุคคลตามกฎหมาย เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะจากกฎหมายควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม คือ โทษปรับ โทษจำคุก และโทษอื่น ๆ ซึ่งเป็นบทลงโทษที่กฎหมายสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ได้กำหนดเป็นบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนกฎหมาย อย่างไรก็ตามในการลงโทษนิติบุคคลในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นยังไม่เหมาะสมกับการนำมาใช้พิทักษ์สิ่งแวดล้อม เพราะโทษที่มีมักจะไม่รุนแรงพอและเหมาะสมกับลักษณะของความเสียหายที่เกิดจากการกระทำผิด รวมทั้งยังมีปัญหาเรื่องการบังคับใช้บทลงโทษ เช่น ปัญหาเรื่องความเหมาะสมของการลงโทษจำคุกแก่นิติบุคคล รวมถึงผู้แทนนิติบุคคลด้วย โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการนำตัวผู้รับผิดชอบที่แท้จริงมาลงโทษ และโทษปรับก็มีปัญหาว่า ความเหมาะสมของการลงโทษปรับกับลักษณะของการกระทำผิดของนิติบุคคลเพื่อให้การลงโทษปรับสามารถยับยั้งพฤติกรรมของบุคคลหรือองค์กรเหล่านั้นได้ เป็นต้น

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าการลงโทษทางอาญาของศาลนั้นมักจะลงโทษผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโดยการรอลงอาญา แต่ก็มีได้ใช้มาตรการเสริมอื่น ๆ ควบคู่ไปกับมาตรการอาญานั้น ดังนั้น หากศาลได้มีการนำเอามาตรการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดโดยอาศัยบริการสังคมมาเสริมกับมาตรการทางอาญา ก็จะทำให้การลงโทษ

ทางอาญาต่อผู้กระทำผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เป็นการลดจุดด้อย เกี่ยวข้องของการลงโทษที่มีความมุ่งหมายแก่แก่นผู้กระทำความผิดมาเป็นวิธีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดในรายซึ่งสามารถแก้ไขได้ให้ได้รับการพัฒนาพฤติกรรมและจิตใจสามารถกลับคืนเข้าสู่สังคมได้อันเป็นวิถีทางให้สังคมปลอดจากอาชญากรรมได้อีกทางหนึ่งอันจะนำไปสู่การพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

4.2 แนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการนำมามาตรการทางอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม

ผลจากการศึกษาถึงมาตรการทางอาญาที่นำมาใช้ในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า บทบาทของมาตรการทางอาญามีความสำคัญและเหมาะสมในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมีลักษณะพิเศษ จำต้องอาศัยกลไกหลาย ๆ อย่างเข้ามาจัดการอย่างเป็นกระบวนการ และมาตรการทางอาญาก็ถือได้ว่าเป็นกลไกหนึ่งในหลาย ๆ กลไกในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งต้องสอดคล้องกับกลไกอื่น ๆ ในขณะเดียวกันตัวมาตรการทางอาญาเองก็จะต้องสมบูรณ์ ดังนั้น ในการนำมาตรการทางอาญามาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมจึงต้องพิจารณาหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ ดังนี้

4.2.1 ความผิดอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันได้มีการพัฒนากฎหมายอาญามาใช้บังคับในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมเพิ่มจำนวนมากขึ้น รูปแบบของกฎหมายอาญาที่นำมาใช้เป็นสภาพบังคับ (Sanction) ต่อ

ความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนี้ อาจแบ่งได้ออกเป็นลักษณะ 2 คือ ในรูปของประมวลกฎหมายอาญาหรือความผิดทางอาญา (Criminal Offence) และกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีบทลงโทษทางอาญา หรือความผิดต่อบทบัญญัติของกฎหมาย (Regulatory Offence) ซึ่งสามารถแยกได้ ดังนี้

4.2.1.1 การกำหนดความผิดทางอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้ในประมวลกฎหมายอาญา หรือความผิดทางอาญา

การกำหนดความผิดทางอาญาสิ่งแวดล้อมไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มีเหตุผลสำคัญ คือ เนื่องจากสภาพบังคับทางอาญาจะช่วยส่งเสริมทำให้ประชาชนได้ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม และประชาชนรู้สึกว่าการกำหนดทางอาญาเป็นมาตรการที่ชอบธรรมที่สุดที่รัฐสามารถนำมาใช้ในการคุ้มครองสังคม ดังเช่นในประเทศเยอรมนี

4.2.1.2 การกำหนดความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีบทลงโทษทางอาญา หรือในลักษณะของความผิดต่อพันธุติของกฎหมาย

การกำหนดความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในลักษณะเช่นนี้ เพราะถือว่า การก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมเป็นการกระทำที่ส่งผลร้ายแรงต่อสังคม ดังนั้น จึงสมควรกำหนดบทลงโทษทางอาญาเพื่อป้องกันผลประโยชน์ของสังคม

นอกจากนี้ เนื่องจากข้อขัดข้องของการกำหนดความผิดทางอาญาสิ่งแวดล้อมไว้ในประมวลกฎหมายอาญา ในประเด็นเรื่องการพิสูจน์ความผิดอาญาต้องพิสูจน์โดยปราศจากข้อสงสัย กล่าวคือ โจทก์จะต้องพิสูจน์เจตนาร้ายของจำเลย ซึ่งประมวลกฎหมายอาญาจะกำหนดความรับผิดทางอาญาไว้เป็น 2 ลักษณะ คือ เจตนา (Intent) กับประมาท (Negligence หรือ Reckless) และไม่สามารถกำหนดความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) ไว้ได้ ซึ่งข้อจำกัดเหล่านี้ทำให้เป็นอุปสรรคในการดำเนินคดีกับจำเลย เพราะเหตุว่าคดีสิ่งแวดล้อมมีลักษณะพิเศษและยากแก่การพิสูจน์เจตนาของจำเลย ดังนั้น ในประเทศสหรัฐอเมริกาและแคนาดาจึงได้กำหนดความผิดนี้ไว้ในลักษณะที่ผ่อนปรนในการพิสูจน์ความผิดได้นั่นก็คือ การกำหนดหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดไว้ในกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมนั่นเอง

4.2.2 หลักความรับผิดทางอาญาต่อความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากในคดีอาญาจะต้องพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของการกระทำผิด คดีอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมก็เช่นเดียวกัน จะต้องพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของการกระทำผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม แต่เนื่องจากในคดีอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากคดีอาญาโดยทั่วไป จึงส่งผลให้เกิดปัญหาในการพิสูจน์ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะกรณีการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น การพิสูจน์ถึงผลกระทบของการก่อให้เกิดมลพิษ หรือการปล่อยสารพิษและความเกี่ยวพันของมลพิษสารพิษ และการพิสูจน์ถึงผู้ก่อให้เกิดมลพิษหรือการพิสูจน์การรู้ถึงการฝ่าฝืนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกฎระเบียบทางปกครอง อุปสรรคของการพิสูจน์ความรับผิดทางอาญาเหล่านี้ส่งผลให้หลาย ๆ ประเทศได้พยายามที่จะลดหลักการพิสูจน์ดังกล่าว เพื่อที่จะก่อให้เกิดความสะดวกในการกระจายความรับผิดทางอาญาต่อผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

ในประเทศสหรัฐอเมริกาและแคนาดา ได้นำเอาหลักความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability) มาใช้เพื่อลดปัญหาการพิสูจน์ดังกล่าว กล่าวคือ การนำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดมาใช้พิสูจน์ความรับผิดทางอาญาของจำเลย โดยปราศจากการพิจารณาถึงความสมควรรับผิด (Fault) ของจำเลย อย่างไรก็ตาม จำเลยก็สามารถยกข้อต่อสู้ (Defence) เพื่อหลีกเลี่ยงความรับผิดดังกล่าวนี้ได้ หากคนได้ใช้ความระมัดระวังอย่างสมควร (Reasonable Care) ในการป้องกันการกระทำผิดนั้น

อย่างไรก็ตาม การนำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดนี้มาใช้ได้เกิดข้อโต้แย้งในประเด็นเกี่ยวกับการนำหลักดังกล่าวนี้มาใช้ นั่น โดยทั่วไปควรจะเป็นความผิดเล็กน้อยและมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพและอนามัยของประชาชนเท่านั้น

นอกจากนี้ โดยที่ลักษณะของความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีระดับของความสมควรรับผิด (Fault) ที่แตกต่างกันออกไปนอกจากลักษณะของการก่อให้เกิดมลพิษโดยชัดแจ้ง (Actual Pollution) แล้ว ลักษณะของความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมยังมีลักษณะของความ

เสียหายที่อาจจะเกิดขึ้น (Potential Damage) อันเนื่องมาจากการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมอาจจะส่งผลร้ายโดยอาศัยระยะเวลาอันยาวนาน หรือมีลักษณะของการสะสมของมลพิษ รวมทั้งเหตุการณ์เกี่ยวกับการก่อให้เกิดมลพิษส่วนมากก่อให้เกิดความเสียหาย หรือก่อให้เกิดอันตรายที่ไม่แน่นอนต่อสิ่งแวดล้อม หรือสุขภาพ อนามัย และชีวิตของประชาชน ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมนี้ไม่อาจที่จะวัดค่าได้ในทันทีทันใด หรืออาจที่จะวัดค่าได้ในระยะเวลาอันยาวนาน ดังนั้น ในการพิจารณาถึงความรับผิดชอบทางอาญาในคดีสิ่งแวดล้อมนี้ ก็จะต้องคำนึงถึงประเด็นนี้ด้วย

รวมทั้งประเด็นที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญานี้ก็มีลักษณะคล้ายกับความผิดทางอาญาที่เป็นการก่อให้เกิดอันตราย การกระทำอันตกอยู่ในภาวะอันตราย เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนี้ ควรจะกำหนดความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ให้รวมถึงลักษณะการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อชีวิตหรือการบาดเจ็บอย่างรุนแรง และการกระทำอันเป็นการขัดขวางต่อการใช้ประโยชน์สิ่งแวดล้อมด้วย

การพัฒนาของกฎหมายอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อลงโทษคดีสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อรุนแรง อันแสดงให้เห็นได้ชัดถึงความ เป็นอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม และมีการ เน้นไปยังรูปแบบพิเศษของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ โดยการพยายามกำหนดความรับผิดทางอาญาที่เหมาะสมที่สุดต่อการกระทำผิดของบริษัทหรือนิติบุคคล

เนื่องจากกฎหมายอาญาสิ่งแวดล้อมเกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิดหลายคน ผู้ซึ่งมีความรับผิดชอบโดยตรงและโดยอ้อม แต่ในกรณีผู้กระทำความผิดเป็นนิติบุคคลนั้น การพิสูจน์ถึงความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลมีความยุ่งยากในการดำเนินคดี ดังนั้น ในคดีสิ่งแวดล้อมจึงควรมีการกำหนดให้การพิสูจน์ถึงความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลให้ง่ายขึ้น เช่น การกำหนดความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล และควรกำหนดความรับผิดทางอาญาสำหรับผู้แทนของนิติบุคคลร่วมด้วย

4.2.3 สภาพบังคับทางอาญาต่อความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันหลาย ๆ ประเทศได้นำเอามาตรการทางกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพบังคับทางกฎหมาย (Sanction) มาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้น การนำสภาพบังคับทางกฎหมายนี้ สามารถแยกออกได้ 3 อย่าง คือ สภาพบังคับทางอาญา สภาพบังคับทางปกครอง และสภาพบังคับทางแพ่ง ถึงแม้ว่าหลาย ๆ ประเทศมักจะใช้มาตรการทางปกครองและทางแพ่งในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม แต่ก็ปรากฏข้อเท็จจริงว่าได้มีการนำมาตรการทางอาญามาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นด้วย การนำเอาสภาพบังคับทางอาญามาใช้บังคับต่อความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยทั่ว ๆ ไปแล้วได้มีการกำหนดบทลงโทษสำหรับความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจกล่าวได้ ดังนี้

4.2.3.1 การลงโทษปรับ (Fine) โทษปรับเป็นรูปแบบของการลงโทษที่มีมาแต่ดั้งเดิมที่ใช้สำหรับลงโทษผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การกำหนดบทลงโทษปรับที่ใช้ในหลาย ๆ ประเทศได้ปรากฏผลออกมาว่า การกำหนดจำนวนค่าปรับสูงสุดไว้ในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ นั้น ไม่เพียงพอและสอดคล้องกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จนได้มีการแก้ไขจำนวนค่าปรับสูงสุดเพิ่มขึ้น และกรณีที่มีการกระทำความผิดซ้ำก็จะถูกลงโทษปรับเป็นจำนวนสูงขึ้นอีกด้วย รวมทั้งได้มีการกำหนดโทษปรับแก่ผู้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมที่เป็นนิติบุคคลให้สูงกว่าปัจเจกชน นอกจากนี้ ยังนำเอาวิธีการกำหนดค่าปรับเป็นรายวันมาใช้ลดโทษสำหรับผู้กระทำความผิดที่ยังคงมีอยู่ หรือการกระทำ ความผิดอย่างต่อเนื่อง

การปรับปรุงแก้ไขการลงโทษปรับนี้ ก็เนื่องมาจากความต้องการให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และเพื่อป้องกันยับยั้งให้ผู้อื่นเกรงกลัวมิกล้ากระทำความผิด และเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของโทษปรับในกรณีเกี่ยวกับการเสียค่าปรับเป็นเพียงค่าใช้จ่ายเล็กน้อยอย่างหนึ่งในการประกอบธุรกิจ และกรณีของการมองว่าการเสียค่าปรับเป็นวิธีการที่ประหยัดค่าใช้จ่ายกว่าการลงทุนในการป้องกันและแก้ไขมลพิษของบริษัท เช่น การติดตั้งเครื่องมือในการป้องกันที่ทันสมัยเพื่อป้องกันสิ่งแวดล้อม (Green Technology) เป็นต้น

4.2.3.2 การลงโทษจำคุก (Imprisonment) ก็เป็นอีกมาตรการการลงโทษอีกมาตรการหนึ่งที่หลายประเทศได้นำมาเป็นเครื่องมือเพื่อบังคับแก่ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การลงโทษจำคุกนี้จะกำหนดอยู่ในประมวลกฎหมายอาญา ลักษณะของบทบัญญัติเกี่ยวกับความผิดเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของประชาชน และการก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญ นอกจากนี้ ยังได้มีการกำหนดบทลงโทษจำคุกไว้ในกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่าง ๆ อีกด้วย

4.2.3.3 โทษอื่น ๆ ในหลาย ๆ ประเทศโดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา และแคนาดา ได้พัฒนารูปแบบของการลงโทษในคดีสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสภาพบังคับทางอาญา ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดประสิทธิผลในการควบคุมอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม เช่น สภาพบังคับนั้นจะต้องครอบคลุมไปถึงความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม การริบทรัพย์ที่ได้จากการกระทำความผิด การโฆษณาความผิดต่อมหาชน การถูกขึ้นบัญชีเป็นบุคคลต้องห้าม (Black-Listing) การให้สิทธิแก่ประชาชนในการฟ้องร้องคดีสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น การมีคำสั่งให้บริการแก่สาธารณะ (Community Service Orders) รวมถึงการให้เงินทุนสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

4.2.4 การบังคับใช้กฎหมายอาญาต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากลักษณะของการกระทำผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งโดยตัวของมันเองไม่ได้ขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อความรู้สึกทางศีลธรรมของคนในสังคม นอกจากนี้ การบังคับใช้กฎหมายอาญาต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมได้ส่งผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชน อิสรภาพ และความยุติธรรมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย สิ่งเหล่านี้เป็นข้อจำกัดอันสำคัญของการบังคับใช้กฎหมายอาญา การพิจารณาถึงการบังคับใช้กฎหมายอาญาต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมนี้ จะต้องคำนึงถึงหลักการอันสำคัญ 2 ประการ ซึ่งเกี่ยวกับความเป็นอิสระของบุคคลในสังคม โดยเฉพาะสังคมที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังนี้

(1) หลัก "The Presumption of Innocent" หมายถึง หลักการ
 ดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งจะต้องพิสูจน์ความผิดของจำเลยโดยปราศจากข้อสงสัย
 และต้องมีหลักฐานอย่างเพียงพอในการยืนยันว่าจำเลยได้กระทำความผิดนั้น

(2) การที่จะถือว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดทางอาญา จะต้องมิกฎหมาย
 บัญญัติและกำหนดโทษไว้ด้วย

ดังนั้น ในการนำกฎหมายอาญามาใช้ต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมต้องพิจารณา
 ถึงข้อจำกัดดังกล่าวนี้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำกฎหมายอาญามาใช้ในลักษณะของประมวล
 กฎหมายอาญานั้น จะต้องพิจารณาถึงหลักการดังกล่าวอย่างเคร่งครัด แต่หากนำกฎหมายอาญา
 มาใช้ในลักษณะของรูปแบบอื่น ๆ เช่น บทบัญญัติทางกฎหมายที่มีโทษทางอาญา หลักการดังกล่าวนี้
 อาจจะถูกพิจารณาลดลงได้อันเนื่องมาจากเหตุผลในการนำกฎหมายอาญามาใช้ในการคุ้มครอง
 สังคม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

4.2.5 บทบาทของประชาชนในคดีสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบัน บทบาทของประชาชนในคดีสิ่งแวดล้อมเริ่มได้รับความสนใจและ
 คุ้มครองตามกฎหมาย โดยเฉพาะจากกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ดังเช่น ในหลาย ๆ
 ประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา และเยอรมนี ก็ได้ยอมรับในเรื่อง "สิทธิ
 ในสิ่งแวดล้อม" และได้บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญของตนเพื่อเป็นการยืนยันว่าสิทธิในสิ่งแวดล้อม
 เป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองตามกฎหมาย นอกจากนี้ยังได้ให้สิทธิแก่ผู้เสียหายในคดี
 สิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้นด้วย เช่น การฟ้องคดีเรียกค่าเสียหายแทนประชาชนได้ในกรณีที่ประชาชน
 จำนวนมากเป็นผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำเดียวกัน เรียกว่า "Class Action"
 ซึ่งในประเทศที่ใช้กฎหมาย Common Law มีวิธีการฟ้องคดีเรียกค่าเสียหายแทนประชาชน
 ผู้เสียหายได้ในกรณีที่ประชาชนจำนวนมากเป็นผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำเดียวกัน
 ซึ่งเรียกว่า "Class Action" กล่าวคือ เมื่อผู้เสียหายคนหนึ่งฟ้องคดีแล้ว ก็อาจใช้สิทธิ
 เรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้ก่อให้เกิดความเสียหายแทนผู้เสียหายคนอื่น ๆ ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง

คำพิพากษาในคดีนั้นจะมีผลผูกพันผู้เสียหายคนอื่น ๆ ด้วย หลัก Class Action นี้มีข้อเกิดในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นหลักกฎหมายเกี่ยวกับการพิจารณาคดีที่คู่ความแต่ละฝ่ายมีผู้เกี่ยวข้องจำนวนมาก โดยมีแนวคิดเบื้องต้น คือ การให้บุคคลหนึ่งสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาในฐานะส่วนตัวและ ในฐานะตัวแทนของผู้อื่นที่มีผลประโยชน์ร่วมกันได้เพื่อที่ศาลจะได้พิจารณาคดีและมีคำพิพากษาหรือคำสั่งไปในครั้งเดียวกัน

หลัก Class Action ของประเทศสหรัฐอเมริกานั้น เป็นหลักที่มีกำหนดไว้ในข้อ 23 ของ Rules of Civil Procedure for The United States District Courts โดยกำหนดเงื่อนไข หลักเกณฑ์ ตลอดจนวิธีการพิจารณา การพิพากษา การดำเนินคดีตามหลัก Class Action ซึ่งมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Class Suits เกิดขึ้นจากหลัก Equity ใน The Court of Chancery ซึ่งก่อนที่จะมาเป็น Rule 23 ในปี 1966 นั้น Class Action ได้อยู่ใน Equity Rule 38 (Representative of Class) ซึ่งทั้ง Equity Rules 38 และ Rule 23 มีประเด็นสำคัญที่เป็นเงื่อนไขในการดำเนินการพิจารณาของกลุ่ม (Class Action) คือ การมีปัญหาข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่ร่วมกันของกลุ่มคนและจำนวนสมาชิกในกลุ่มมีมากจนการมารวมกันของบุคคลเหล่านั้นไม่อาจทำได้ (Impracticable)

เงื่อนไขของการดำเนินกระบวนการพิจารณากลุ่ม (Prerequisites to a Class Action) ตาม Rule 23 คือ สมาชิกของกลุ่ม (Class) คนหนึ่งหรือมากกว่า อาจฟ้องหรือถูกฟ้องเป็นคู่ความผู้แทน (Representative Parties) ในนามของสมาชิกในกลุ่มทั้งหมดได้เพียงถ้า

1. กลุ่ม (Class) มีสมาชิกจำนวนมาก (So Numerous) จนการนำมารวมกัน (Joinder) ของสมาชิกทั้งหมดไม่อาจกระทำได้ (Impracticable)
2. มีประเด็นปัญหาข้อเท็จจริง หรือข้อกฎหมายที่ร่วมกันในกลุ่ม (Common to The Class)

3. ข้อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้ของกลุ่มผู้แทน เป็นข้อเรียกร้องหรือข้อต่อสู้
อย่างเดียวกันกับของกลุ่ม

4. กลุ่มผู้แทนจะปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มอย่างเพียงพอ
(Adequately) และเป็นธรรม (Fairly)

เงื่อนไขที่กล่าวมานี้เป็นเงื่อนไขที่ศาลต้องพิจารณาเป็นอันดับแรก เมื่อมีการ
ร้องขอให้ดำเนินกระบวนการพิจารณากลุ่ม หากไม่เข้าตามเงื่อนไขกำหนดดังกล่าว ศาลก็จะยก
คำขอให้ดำเนินกระบวนการพิจารณากลุ่มเมื่อปรากฏว่าคดีที่โจทก์หรือจำเลยได้ร้องขอให้ดำเนิน
กระบวนการพิจารณากลุ่มนั้นมีคุณสมบัติครบถ้วนตามเงื่อนไขการดำเนินกระบวนการพิจารณากลุ่มแล้ว
Rule 23 ยังมีข้อกำหนดถึงกระบวนการพิจารณากลุ่มที่อาจดำเนินไปได้ (Class Action
Maintainable) ซึ่งมีสาระสำคัญในการคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่ม (Class) ในการ
ดำเนินกระบวนการพิจารณายิ่งกว่าผลประโยชน์เฉพาะบุคคล

การดำเนินกระบวนการพิจารณาตามหลัก Class Action นั้น เมื่อคดีมี
คุณสมบัติครบตามเงื่อนไข และศาลเห็นว่าควรต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาตามหลัก Class
Action แล้ว Rule 23 กำหนดให้ศาลต้องมีหมายส่งไปยังบุคคลผู้อยู่ในกลุ่ม (Class) นั้น
และหากบุคคลนั้นไม่ต้องการเข้าร่วมในกระบวนการพิจารณากลุ่มก็ต้องแจ้งการปฏิเสธการเข้า
ร่วมกระบวนการพิจารณากลุ่มต่อศาล มิฉะนั้นก็จะต้องผูกพันในคดีและคำพิพากษาของศาลในคดีนั้น

อย่างไรก็ตาม การฟ้องคดีแพ่งเพื่อเรียกร้องค่าเสียหายในกรณีพิพาทเกี่ยว
กับสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยนั้น แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจะมีกระบวนการพิจารณา
ความเพื่อเปิดช่องให้บุคคลเข้ามาเป็นคู่ความร่วมมือกันในคดีได้ก็ตาม แต่ก็ยังไม่อาจแก้ไขข้อขัด
ข้องที่มีอยู่ได้ในกรณีของผู้เสียหายหลายคนในคดีสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น เพื่อที่จะเป็นการคุ้มครองสิทธิของประชาชนผู้เสียหายจากการกระทำ
ละเมิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ควรได้มีการนำเอาหลักการดำเนินคดีแบบ "Class Action" มา
ใช้แทนการดำเนินคดีตามบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย ทั้งนี้ เพราะ

การดำเนินคดีแบบ "Class Action" ซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะให้การดำเนินคดีเพื่อแก้ไข เยียวยาความเสียหายในกรณีที่มีผู้เสียหายจำนวนมากเป็นไปโดยสะดวก รวดเร็ว ประหยัด ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี โดยมีสาระสำคัญ คือ การมีประเด็นข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมาย ร่วมกัน การมีส่วนได้เสียร่วมกัน การเรียกร้องเพื่อผลแห่งคดีในแนวทางเดียวกัน การเปิด โอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องทุกคนสามารถเข้ามาในคดีได้ และที่สำคัญคือ การมีผู้แทนในคดีที่จะสามารถ ปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มได้อย่างเพียงพอ ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อ แก้ไขปัญหาการดำเนินคดีของผู้เสียหายจำนวนมากในประเทศไทย

4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการนำมาตรการทางอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมกับ การควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม

ผลจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า กฎหมายอาญาเป็นกฎหมายมหาชน ประเภทหนึ่ง ทั้งนี้เพราะกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่กล่าวถึงความผิดและโทษที่กำหนดไว้สำหรับ ความผิด โดยมีความมุ่งหมายที่จะป้องกันความเสียหายต่อสังคมให้รอดพ้นจากการประทุษร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งที่จะป้องกันสุขภาพร่างกายให้พ้นจากการถูกทำร้าย ทำให้สังคมมีความ ปลอดภัย โดยการลงโทษผู้ที่ทำการประทุษร้าย และเพื่อที่จะบังคับให้บุคคลประพฤติในสิ่งที่สังคม ปรารถนา และป้องกันมิให้มีการประพฤตินสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของสังคม ดังนั้น กฎหมายอาญา จึงมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการป้องกันผลประโยชน์ของรัฐและอำนาจอื่น ๆ ของบุคคลในสังคม ทั้งนี้เพื่อป้องกันปราบปรามและลงโทษพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาของสังคม รวมทั้งเพื่อส่งเสริม ศิลธรรม ความปลอดภัย และความยุติธรรมระหว่างสมาชิกในสังคม

ในปัจจุบัน ได้มีการนำเอากฎหมายอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมนั่นเอง เพราะเหตุว่าอาชญากรรม สิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสังคมประเภทหนึ่งที่ส่งผลร้ายและกำลังสร้างความเสียหายให้แก่สังคม ประชาชนและเศรษฐกิจของประเทศ การนำกฎหมายอาญามาบังคับใช้ต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม จึงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาในอันที่จะคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยและมีความ สงบสุข ดังนั้น ผลจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าการนำกฎหมายอาญามาใช้

บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมส่งผลในการควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมได้ กล่าวคือ

(1) เป็นการป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากการลงโทษทางอาญาเป็นมาตรการหรือเครื่องมือของรัฐที่รุนแรงที่สุดของรัฐที่ใช้กับประชาชน การลงโทษจึงเป็นเครื่องมือตอบโต้การก่ออาชญากรรมอันเป็นผลเสียหายต่อสาธารณชน และกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม การลงโทษจึงเป็นเครื่องมือส่งเสริมประสิทธิภาพของกฎหมายเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมด้วย ประสงค์จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบ การนำกฎหมายอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมจะทำให้ผู้กระทำผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเกิดความเกรงกลัวมิกล้ากระทำผิดอีก เพราะว่าสภาพบังคับทางอาญา เช่น การลงโทษจำคุก การคุมประพฤติ และการลงโทษโดยบริการสังคม เป็นต้น เป็นการลงโทษต่อตัวผู้กระทำผิดโดยตรง โดยเฉพาะบริษัทซึ่งผู้กระทำผิดไม่สามารถผลักภาระความรับผิดชอบในการชดเชยค่าเสียหายไปสู่ลูกค้า หรือของบริษัทรหรือผู้บริโภคได้ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการป้องกันบุคคลทั่วไปหรือบริษัท ได้เห็นว่าการกระทำผิดนั้นย่อมจะต้องได้รับการลงโทษเสมอ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการข่มขู่หรือปราบปรามบุคคลทั่วไปมิให้ก่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมขึ้นในสังคมขึ้นอีกด้วย ดังนั้น การนำเอาโทษทางอาญามาใช้บังคับกับโรงงานอุตสาหกรรมโดยเฉพาะบริษัทหรือนิติบุคคลและตัวแทนของนิติบุคคลหรือผู้บริหารของบริษัทก็จะทำให้โรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมอันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเกิดความเกรงกลัวมิกล้ากระทำผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพราะกลัวจะถูกลงโทษรวมทั้งยังเป็นการข่มขู่โรงงานอุตสาหกรรมอื่น ๆ มิให้กระทำผิดเช่นเดียวกันอีกด้วย

(2) เป็นการส่งเสริมจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากกฎหมายอาญามีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการแสดงออกถึงอำนาจของสังคมในการประนามอันมีลักษณะเป็นการแสดงถึงการเป็นสัญลักษณ์ (Symbolically) ของการกระทำผิดที่สังคมได้ตราเอาไว้ รวมทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าสังคมได้ให้ความสนใจต่อปัญหานั้น ๆ มากยิ่งขึ้นด้วย กฎหมายอาญาจึงเป็นหลักที่สำคัญของการส่งเสริมความรู้สึกของ

คนในสังคมในการต่อสู้กับปัญหาของสังคม ดังนั้นเป้าหมายของการกำหนดการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอาชญากรรม จึงเป็นการชี้ให้สังคมได้เห็นถึงความสำคัญของการทำลายสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น การนำมาตราทางอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมโดยผ่านสภาพบังคับทางอาญาก็จะเป็นการเพิ่มความสนใจและความรู้สึกของคนในสังคมให้ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสภาพบังคับทางอาญาจะช่วยส่งเสริมให้ประชาชนได้ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งประชาชนยังรู้สึกว่าการนำมาตรการทางอาญาเป็นมาตรการที่ชอบธรรมที่สุดที่รัฐสามารถนำมาใช้ในการคุ้มครองสังคม หรืออย่างน้อยที่สุดการลงโทษทางอาญาก็เป็นที่เห็นได้ชัดว่าเป็นการลงโทษโดยตรงจากสังคม มาตรการทางอาญาจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมให้คนปฏิบัติตามมาตรการทางกฎหมายอื่น ๆ ที่มีอยู่ในขณะนี้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่ามาตรการทางอาญาที่เป็นมาตรการทางกฎหมายที่รุนแรงที่สุด จึงควรเป็นมาตรการสุดท้ายและควรนำมาใช้บังคับเฉพาะกรณีการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมที่มีระดับของการสร้างความเสียหายอย่างรุนแรงต่อสังคม ดังนั้น การนำกฎหมายอาญามาใช้บังคับต่อการก่อให้เกิดมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม ก็จะเป็นการเพิ่มความสนใจของคนในสังคมให้เล็งเห็นถึงคุณค่าทางสิ่งแวดล้อมอันจะเป็นการส่งเสริมศีลธรรมทางสิ่งแวดล้อมของคนในสังคมได้อีกทางหนึ่ง อันจะนำไปสู่การพิทักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป

(3) เป็นการสนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

เนื่องจากกฎหมายอาญามีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามมาตรการทางกฎหมายในการควบคุมและป้องกันการก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีใช้บังคับอยู่ในขณะนี้ ดังนั้น การลงโทษทางอาญาจะสะท้อนให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นในกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งต่อไปก็จะเป็นพลังในการที่จะต่อต้านการละเมิดกฎหมายอันจะเป็นเยี่ยงอย่างในการปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

(4) เป็นการคุ้มครองและป้องกันสังคม

ผลจากบทบาทของกฎหมายอาญาในการควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม กล่าวคือ การป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมของคนในสังคมและการสนับสนุนให้โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ยินยอมปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ นั้น ก็จะทำให้สังคมปลอดภัยและสงบสุข เนื่องจากอาชญากรรมหรืออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมล้วนส่งผลให้สังคมเกิดความตึงเครียด อันเป็นการส่งผลให้เกิดความไม่เรียบร้อยและสงบสุขขึ้นในสังคม เมื่อการก่อให้เกิดมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมหรืออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือได้ว่าเป็นอาชญากรรมประเภทหนึ่งในสังคมได้ลดน้อยลง หรืออาจจะลดความรุนแรงและความเสียหายลงได้นี้ อันจะเป็นผลเท่ากับเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดของสังคมได้อย่างหนึ่ง และทำให้สังคมมีความสงบสุขและปลอดภัย ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การนำมาตรการทางอาญามาใช้ในการควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมก็จะทำให้สังคมมีความเข้มแข็งอันจะนำไปสู่การป้องกันคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดำรงอยู่ได้อย่างปลอดภัยจากอาชญากรรมเหล่านี้ได้ และก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นขึ้นในสังคมต่อไป

(5) เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม

การนำมาตรการทางอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม จะเป็นการส่งเสริมจริยธรรมในทางธุรกิจของโรงงานอุตสาหกรรมได้อีกด้วย กล่าวคือ เนื่องจากโทษทางอาญาจะมีมาตรการลงโทษที่รุนแรงที่สุด และเป็นการลงโทษโดยตรงต่อผู้กระทำผิดจึงทำให้บริษัทหรือนิติบุคคลเกรงกลัวผลร้ายดังกล่าว เพราะอาจจะทำให้บริษัทหรือผู้บริหารของบริษัทต้องเสียชื่อเสียงและอาจเสียอิสรภาพได้ หากถูกลงโทษจำคุก เป็นต้น อันจะนำไปสู่การยินยอมปฏิบัติตามกฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม ดังนั้น หากนำมาตรการทางอาญามาใช้บังคับต่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อมแล้ว กล่าวคือ การลงโทษอันเป็นสภาพบังคับของมาตรการทางอาญามาใช้บังคับต่อการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมหรือความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะให้การ

ลงโทษเป็นเครื่องมือเพื่อบังคับการให้เป็นไปตามแนวนโยบายของรัฐ ในการจัดการสิ่งแวดล้อม
นั้นเอง ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ประกอบการ โรงงานอุตสาหกรรมยินยอมปฏิบัติ
ตามกฎหมายอันจะนำไปสู่การส่งเสริมการพัฒนา เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศ ซึ่ง
สอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐในเรื่องการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมต้องควบคู่ไปกับการพัฒนา เศรษฐกิจ
และอุตสาหกรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย